

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA TEORIE KULTURY (KULTUROLOGIE)
STUDIJNÍ OBOR KULTUROLOGIE**

Mgr. Lucie Formáčková

**PROMĚNY MÓDY
V MEZIKULTURNÍM
KONTEXTU**

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Vedoucí práce: PhDr. Vladimír Czumalo, CSc.

2006

**Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci
vypracovala samostatně s využitím
uvedených pramenů a literatury.**

V Praze 15. 2. 2006

A handwritten signature in black ink, consisting of a stylized, cursive-like mark that appears to be a name or initials.

OBSAH

1. ÚVOD	6
2. ODĚV A ZDOBENÍ	11
3. LIDOVÝ ODĚV	17
3.1 Pracovní oděv	18
3.2 Slavnostní oděv	18
3.3 Historický pohled na lidový oděv	19
4. UTVÁŘENÍ ODĚVU A MÓDY	24
5. VÝVOJ MÓDY DO KONCE 19. STOLETÍ	34
5.1 Egypt a oděv starověkých národů	34
5.2 Egejská oblast, Řecko a Řím	36
5.2.1 Kréta a Mykény	36
5.2.2 Antické Řecko	37
5.2.3 Etruskové	38
5.2.4 Antický Řím	39
5.3 Byzanc	40
5.4 Doba stěhování národů	41
5.5 Románská doba	42
5.6 Gotická móda	44
5.7 Renesance	47
5.8 Reformace	51
5.9 Španělská móda	53
5.10 Tricetiletá válka a doba Ludvíka XIV.	54
5.11 Regentství a rokoko	57
5.11.1 Děti a móda	59
5.12 Móda francouzské revoluce a direktoria	64
5.13 Empír	66
5.14 Biedermeier a romantismus	68

5.15	Druhé rokoko	70
5.16	Móda v letech 1870 - 1890	72
5.17	Zlom století	74
6.	MÓDA 20. STOLETÍ	77
6.1	První desetiletí	78
6.2	Móda v letech 1910 - 1919	80
6.3	Dvacátá léta	82
6.4	Třicátá léta	85
6.5	Druhá světová válka	87
6.6	Padesátá léta	90
6.7	Šedesátá léta	92
6.8	Sedmdesátá léta	95
6.9	Osmdesátá léta	97
6.10	Devadesátá léta a současná móda	99
	6.10.1 Modelky	102
	6.10.2 Módní magazíny	104
7.	IDEÁL KRÁSY	107
7.1	Proměny ideálu krásy	107
7.2	Krása a umění	109
7.3	Krása a zdraví	110
8.	IDEÁL ŠTÍHLÉHO TĚLA	112
8.1	Proměny ženského těla	113
8.2	Proměny mužského těla	115
8.3	Podstata ideálu štíhlého těla	116
8.4	Idealizace štíhlosti	118
	8.4.1 Historie diet	119
	8.4.2 Dietní průmysl	121
	8.4.3 Cvičení a kulturistika	123

9. VNÍMÁNÍ TĚLA.....	125
9.1 Vliv médií	126
9.2 Tvar těla a sexuální přitažlivost	128
9.2.1 Co přitahuje ženy	129
9.2.2 Co přitahuje muže	133
9.2.3 Čím je přitažlivá tvář	137
9.3 Spokojenost s tělem	141
9.3.1 Kosmetická chirurgie	142
9.3.2 Módní průmysl	143
9.4 Obavy o tělo	145
9.4.1 Poruchy příjmu potravy	146
9.4.2 Příčiny vzniku anorexie a bulimie	148
10. ZÁVĚR.....	151
LITERATURA.....	154
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	160

1. ÚVOD

"Člověk nemůže existovat mimo módu, to je historii přesvědčivě dokázáno. Dokonce i ti nejzaměstnanější lidé, které ani nenapadne přemýšlet o šířce kravaty nebo délce kabátu, si musí nějakou kravatu nebo nějaký kabát obléci. Jaké? Mají tři možnosti. Buď takové, které už vyšly z módy, nebo ty, které jsou právě v módě, a konečně si mohou obléci módní výstřelek, a zařadit se tak do skupiny extravagantních lidí. Čtvrtá možnost neexistuje."

S. Zajcev¹

Móda je velmi často používané slovo, přesto nemá u většiny lidí jasný význam. Vcelku lze říci, že móda je spíše krátkodobý vkus a estetický názor velké části lidí na podobu i úpravu předmětů denní potřeby, zvláště pak odívání.

Oděv a móda se většinou chápe jako synonymum. Móda se však nemůže spojovat pouze s oděvem, je jen jednou z funkcí odívání. Tento pojem rovněž není možné donekonečna rozšiřovat, jinak by ztratil svůj význam.

Často se také užívá termínu móda v záporném smyslu. Pokud jde o módní směr v umění nebo dokonce v jiných oborech, znamená to obvykle, že tyto směry brzy pominou, protože nemají hluboký základ. Módou se tak může stát i ten nejlepší obraz, ale rovněž filozofické směry, vědecké obory, náboženství, nebo výchova.

Mnohem častěji móda ovládá předměty, věci. A to tím více, čím více mohou být dávány na odiv druhým. Lidé potřebují společenské uznání a svůj úspěch, peníze i vliv potřebují demonstrovat navenek. Takovým srozumitelným důkazem je nejčastěji oblečení. Člověk je vlastně pořád nějakým způsobem

¹ Zajcev, S.: *Móda a její rozměry*. Lidové nakladatelství. Praha 1987, s. 14.

oblečen a právě oděv má schopnost mluvit za nás. Patří proto k nejnápadnějším znakovým systémům. Jeho prostřednictvím ukazujeme svému okolí nejen své bohatství, příslušnost k určité skupině, ale sdělujeme jim i své názory nebo zájmy. Touha člověka po uznání a touha líbit tak může být snadno splněna.

Móda však není pouze vizitkou naší osobnosti, ale také doby a společnosti, ve které žijeme. Již samotné slovo móda dokazuje souvislost mezi společenským vývojem a módou. Itálie v 16. století vzkvétala a ostatní bohatá Evropa chtěla dát najevo svůj vztah s tímto kulturním a společenským centrem. Lidé se proto začali oblékat po italském způsobu - *al modo*.

Postupem času začala vedoucí úlohu v kulturním světě přebírat Francie. Versaillský dvůr určoval zvyky a oblečení pro vyšší vrstvy ostatních feudálních států. Ludvík XIV. tak dal francouzský původ slovu móda - *à la mode*.

Obě tyto románské řeči - italština a francouzština - přijaly výraz z latinského slova *modus*, které znamená způsob, míra, druh. Slovo móda pak přejaly románské, slovanské a některé germánské jazyky.

Jednotlivé názory a definice popisují módu z různých stran. Přesto se shodují, že hlavním znakem módy je nestálost a proměnlivost. Lidská touha po změně a s ní související touha po něčem novém je podstatným módním faktorem. *"Měnití střihy, vzory a barvy, mít na sobě stále něco nového, překvapujícího, toť jaksi znakem módního švihátství, které svým způsobem myšlení nakazilo všechny lidi. Všichni se pachtí za změnou. Často i osoby jinak docela rozumné a vkusné, propadly pošetilému změnomilství (čili varietismu), které není prakticky ani esteticky nijak odůvodněné."*²

² Honzík, K.: *Tvorba životního slohu*. Václav Petr, Praha 1946, s. 455.

Pro většinu módních vln je typický masový vliv, krátké trvání a rychlá změna, která se rovněž vztahuje na vytvořený estetický ideál.

Estetika módy má značný vliv na stylizaci estetického ideálu zevnějšku lidí. Vliv se může následovně projevit i v oblasti duchovní a psychické.

Iracionalita je dalším podstatným znakem módy, i když ne vždy platí, že čím je móda méně rozumová, tím kratší je doba jejího trvání. Rozum působení módy značně omezuje a vytváří z oděvu zvyk, který už nepodléhá módním změnám.

Na rozdíl od módy je původ zvyku a tradice v minulosti. Neponechává tolik prostoru pro volnost, ani pro uplatnění osobnosti a vkusu. Móda je kosmopolitní, internacionální. Je měnivá, nestálá a projevuje se hlavně v čase velkých změn. Zvyk a tradice naopak změnu skoro nevykazují. Jejich vliv roste především v klidných dobách. Proto tradici odpovídá mnohem více kroj, který je stálý, konzervativní a přetrvává mnohem delší dobu. Je rovněž regionálně a klimaticky omezen.

Jinak vypadal kroj v horských oblastech, jinak v nížinách nebo v okolí měst. Kroj nemá rád změny a nepřipouští výrazné odchylky u krojů ze stejné oblasti.

Nelze však tyto dva pojmy od sebe zcela oddělovat. Kroje a móda se mohou navzájem i mísit. Na konci 19. století v souvislosti s národopisným zájmem vzrostl v Čechách velký zájem o staré, odložené kroje, které se tak místy staly módou. Ale kroj, který se stane módou, ztrácí svůj charakter.

Pro kroj je rovněž důležitá přístupnost jednotlivých surovin na výrobu materiálu, jenž se u tohoto druhu oděvu vyznačoval velkou stabilitou. Lidoví tkalci vycházeli především z místních surovin. Stabilita se projevovala stejně tak v barvách jako ozdobách. Kromě přírodně zbarvených tkanin se také používaly barvené materiály. Barvilo se přírodními barvivy z rostlin, které byly snadno dostupné.

Kroj se vyznačuje řemeslnou a individuální výrobou. Naproti tomu móda je v současné době konfekční, určená především pro masový trh.

Důležitým znakem módy je všeobecnost. Pro velkou skupinu lidí se na nějaký čas může stát určitá kniha, autor, film nebo oděv velmi oblíbený. To však neznamená, že všichni lidé začnou sledovat jeden film a číst stejnou knihu. Je stále spousta lidí, které módní vlna neovlivní. Móda totiž není univerzální, existují společnosti, zvláště tradiční, v kterých stále platí přísná a většinou neměnná pravidla v odívání.

Stačí, aby obliba módních předmětů vzrostla u většího množství lidí. Móda se také velmi často omezuje pouze na určitou skupinu, která může zahrnovat například lidi bohaté, mladé nebo třeba sportovce.

K pochopení významu slova móda je tedy nutná široká definice, která by zahrnovala všechny zmíněné prvky. Zjednodušeně lze říci, že móda je *„změna vnějších kulturních forem s poměrnou společenskou závazností, neovládaná příčinami pouze racionálními.“*³

Z úvodu vyplývá, že móda je velmi široký pojem, který prostupuje mnoha oblastmi. K jeho obsáhnutí je proto nutný kulturologický přístup, který by se zabýval módou z hlediska historie, antropologie, archeologie, etnografie, demografie, sociologie, psychologie, dějin umění či estetiky. O tento interdisciplinární pohled na módu se pokouší i tato práce.

Rigorózní práci tvoří tři celky, ve kterých je z různých úhlů analyzována problematika módy. V úvodu jsou stručně shrnuty dosavadní poznatky výzkumu fenoménu módy a jejich strukturací zároveň vytyčeny výchozí hypotézy. První část práce je věnována rozboru oděvu a zdobení, lidového oděvu a utváření oděvu a módy. Na základě poznatků z oblasti

³ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 19.

antropologie a etnografie jsou použity konkrétní příklady, jimiž jsou ilustrovány obecnější teze a teoretické závěry. Při rozboru funkce oděvu se poukazuje především na symbolickou dimenzi oblékání. Druhá část práce sleduje kategorii módy v diachronní perspektivě od odívání starověkých národů až po moderní dobu. Pozornost je věnována zejména vývojovým proměnám oděvu na pozadí náhody a nutnosti, umění a průmyslu, utilitárnosti a estetické funkce. Historický exkurz je doveden až do současnosti. Dnešní móda však není interpretována jako jeden styl, je spíš usilováno o její rozbor na pozadí životního stylu, módních časopisů a fenoménu modelingu. Třetí část práce rozšiřuje zkoumanou problematiku o kategorii krásy ženského a mužského těla. Tři závěrečné teoreticko-analytické kapitoly jsou věnovány komplexnímu uchopení problematiky těla od vývoje estetického ideálu po objasnění důsledků a souvislosti dnešního tlaku médií, módního a dietního průmyslu. Především na těchto kapitolách si lze uvědomit výhody kulturologického přístupu k danému tématu. Každá z trojice závěrečných kapitol by se mohla stát východiskem další samostatné kulturologické práce.

Podrobněji jsem se zabývala například vlivem médií, kosmetickou a estetickou chirurgií, tvarem postavy a tváře, sexuální přitažlivostí a sexualitou či popisem, historií, příčinami, důsledky a léčbou chorob z nadbytku neboli poruchami příjmu potravy. Pozornost byla rovněž věnována obrazové příloze, kde je nejen soustředěn materiál ve vztahu k textu plně funkční a instruktivní, ale zároveň jsem se pokusila vyhnout obvyklé nudě ikonografických pramenů, které se opakují prakticky ve všech dějinách odívání.

2. ODĚV A ZDOBENÍ

Oblečení v širším slova smyslu není pouze ochrana lidského těla, ale také obuv, rukavice, pokrývky hlavy, ozdoby či tetování. Tedy vše, co člověka zdobí nebo chrání.

Zdobení a oděv u primitivních národů však není totožný s univerzální módou. Rozdílné oblečení mezi jednotlivými kmeny vyjadřuje soudržnost členů jednoho a odlišnost od ostatních kmenů.

Aby byl člověk se svým tělem spokojen, musí se nějak přikráslit nebo ozdobit. Kromě malování těla nebo vytváření složitých účesů se jedná i o mnohem drastičtější techniky jako deformace chodidel, nosu a lebek. Nesmíme zapomenout ani na zvětšování rtů, ušních boltců nebo krku, různé úpravy zubů či aplikace kroužků do nosu a uší.

Obřadní jizvení nebo tetování celého těla nemusí být jenom ozdobou a může trvat několik let, někdy i celý zbytek života.

V jedné oblasti Súdánu v severovýchodní Africe se dívky podrobují svému prvnímu jizvení již na začátku puberty. Kůže se nejprve v oblasti břicha zachytí špičatým ostnem, povytáhne a rozřízne kovovým nožem. Později, když dívka začne menstruuovat, se první série jizev doplní o další. Poslední jizvení probíhá po porodu a odstavení dítěte. V tomto období se jizvy rozšíří o oblast celého trupu, objeví se také na krku, na částech nohou a rukou.

Tento zákrok je pochopitelně velmi bolestivý a dívky ztrácejí mnoho krve. Kulturní hodnota však jakoby vyvažovala velkou bolestivost prováděného zákroku. Lidé v této oblasti považují jizvy za krásné, a zároveň symbolizují sexuální status. Dívka ozdobená jizvami dává najevo, že se začala sexuálně vyvíjet, později, že je sexuálně zralá a je tedy připravena stát se matkou. Chlapci podobnému jizvení podrobování nejsou, ale dospělí muži a ženy mají jizvy pod očima a na spánku. Hlavním

důvodem je opět krásný vzhled. Lidé však také věří, že jim takto umístěné jizvy zlepší zrak a ochrání je před bolestmi hlavy.⁴

Lidé své zdravé tělo přetvářejí a mění všude na světě. Medicína stále častěji provádí chirurgické zákroky jako liposukce, plastika nosu nebo prsů. Nezletilí chlapci podstupují obřízku z důvodů nejen zdravotních, ale i náboženských či kosmetických. Ani ženská obřízka není výjimkou. Podobné procedury byly prováděny na ženách za královny Viktorie a dodnes se praktikují v některých kulturách.

V Africe, v jistých částech muslimského světa, ale i jinde, je obřízka mužů a žen obvykle částí obřadu, který je symbolickým vstupem do dospělosti. Tyto operace jsou velmi hazardní a dívka má minimální, nebo spíše žádnou ochranu před bolestí a infekcí.

Každý má svou představu o tom, co je krásné, zdravé nebo přitažlivé, ale tyto představy se liší v různých dobách a v různých kulturách. Například v Číně se velmi uznávala malá noha. Chodidla dívek se proto pevně upevňovala, aby nemohla normálně vyrůst. Čím menší pak měla čínská nevěsta nohu, tím více se cenila. V naší společnosti si zase většina lidí myslí, že štíhlost je atraktivnější než tloušťka. Mnoho žen se snaží štíhlému ideálu všemožně přiblížit, což pak může vést k velmi nebezpečným a mnohdy i smrtelným poruchám příjmu potravy.⁵

Ale ne vždy byly názory na tloušťku stejné jako dnes. Například ve viktoriánské době byl pohled na ideální postavu značně odlišný. Na konci 19. a začátku 20. století byli pro zastání důležitého povolání ideální silní muži. Postavy těchto mužů by dnes byly považovány za nezdravé a nepřitažlivé, ale

⁴ Hicks, D., Gwynne, M. A.: *Cultural anthropology*. Harper Collins College Publishers, New York 1993, s. 333-341.

⁵ viz Vnímání těla

v těchto časech byla tloušťka brána jako důkaz blahobytu, důležitosti a úspěchu. Ovšem i dnes stále existují oblasti, kde si velmi cení člověka podle jeho velké tělesné hmotnosti.⁶

Co se týká zubů, tak zde není příliš mnoho rozdílů, protože přetváření přirozeného vzhledu zubů je běžné všude na světě. V naší společnosti bývají hodnoceni jako atraktivní lidé, kteří mají plnou řadu bílých zubů. K dosažení takového vzhledu své zuby narovnávají, nahrazují nebo vybělují. Jinde zuby zabrušují do špičky, mohou se do nich vkládat části drahých kamenů, barvit na černo nebo se nahrazují úplně.

Zdobení a tím i přetváření lidské přirozenosti patří mezi první uměleckou činnost a tvořivost člověka. Je tedy možné, že se móda poprvé projevila spíše u ozdob než u oblečení, protože ty lze snáze obměňovat. *"Móda se rodí tehdy, když si dává lovec doby kamenné na krk místo jednoho náhrdelníku s kančimi zuby dva a někteří další jej v tom následují."*⁷

Hlavním materiálem ozdob u primitivního člověka byly většinou zvířecí zuby, kameny, kosti, mořské perly, velké mušle, často také peří, srst nebo vlasy. Ideální místa k nošení takových ozdob byla -zápěstí, kotníky, krk nebo boky. Dekoracím se někdy přisuzoval magický význam talismanů, ale na rozdíl od vlastního oblečení neměly ve fyzickém smyslu ochranný účel. Oděv byl obvykle zhotovován z listí, lýka, travin a kůže. Jakmile se lidé začali diferencovat, ozdoba i šaty se staly společensky významné a zároveň začaly označovat hodnost.

Příčinou oblékání a jeho forem byla mnohem více snaha ukázat vlastní moc a postavení, než stud, jak soudí křesťanská tradice.

⁶ viz Ideál štíhlého těla

⁷ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 205.

Když Eva svedla Adama k pojezení jablka ze stromu poznání, oba zjistili, že jsou nahí a zastyděli se. Tak se první lidé oblékli do fíkových listů.

Úzký vztah byl mezi oblékáním a rozdělením lidstva na vládnoucí a ovládané. Mít lepší kožešiny a více ozdob znamenalo více síly, vyšší věk nebo vyšší postavení. To vzbuzovalo u ostatních respekt a uznání. Základní funkce šatu byla označení člověka ve společnosti.

Všude na světě nutí přírodní prostředí člověka k ochraně jeho holého těla. Oblečení však nechrání jen před nepříznivým počasím, zimou, větrem, sluncem či hmyzem, ale i před mechanickým poškozením. Lovec, který se pohyboval ve vysoké trávě a v hustých porostech, se musel chránit oděvem. Oděv je proto neoddelitelnou součástí práce a jiných aktivit lidí.

Člověk by jen velmi těžko mohl osidlovat chladné kraje bez toho, aby své tělo nekryl oděvem. Ovšem nejen lidé, ale také zvířata se musela přizpůsobit velkému chladu. Každý však zcela jinak. *"Tuleňovi prostřednictvím jeho genomu zhoustla kožešina a zesílila vrstva podkožního tuku (evoluční přizpůsobení). Člověk nechal svůj genom na pokoji a zaměstnal svůj mozek: tuleně zabil, stáhl z něho kožešinu, vyčínil ji a ušil z ní teplý oděv (kulturní adaptace)."*⁸

Není bez zajímavosti, že i *"stavba těla moderních lidí vykazuje geografické vlivy, které odrážejí působení výběru podnebí."*⁹

Lidé ze severu jsou malí, tlustí a tím lépe uchovávají své tělesné teplo. Zatímco lidé z teplejších krajín jsou vysocí, štíhlí, s dlouhými končetinami, díky kterým odvádějí teplo z těla a mohou se tak lépe ochlazovat. Rozdílná barva pleti může být také nepřímá reakce na podnebí. Podobné dohady jsou rovněž ohledně šikmých očí Číňanů, dlouhých nosů lidí z Blízkého

⁸ Beneš, J.: *Člověk*. Mladá fronta, Praha 1994, s. 124.

⁹ Jones, S.: *Jazyk genů*. Paseka, Praha a Litomyšl 1996, s. 167.

východu, nebo kudrnatých vlasů Afričanů. *"Dnešní lidé žijí ve všech prostředích od deštného pralesa až po tundru, od úrovně mořské hladiny až do výšky pěti tisíc (i více) metrů nad mořem. Kultura - oheň, šaty a obydlí - jistě pomohla, ale svou roli tu hrála i genetická reakce na podnebí."*¹⁰

Je možné, že první oblečení vzniklo v paleolitu, ale jako takové ještě nemělo s módou mnoho společného.

V té době už lidé museli umět zabíjet velká zvířata, která měla na oděv vhodnější kožešinu. Pro kožený oděv je však nutná vyčiněná kůže. Podmínkou pro výrobu primitivního oblečení tak byl až vynález speciálního náradí. Teprve pak mohl člověk odstranit z kůže zbytky masa a podkožní tuk.

Kdy došlo k této události a lidé začali poprvé činit kůži, přesně nevíme „... ačkoli kamenná středopaleolitická škrabadla, zejména kostěné jehly, a šídla z mladého paleolitu nám o tom leccos napovídají.“¹¹

Bez šatu by lidé ztráceli příliš mnoho energie a podléhali nemocím z chladného životního prostředí.

Před nepříznivým počasím snad bylo zpočátku jednodušší se ukrývat nebo přikrývat kůží, ale to určitě bránilo většímu pohybu. Proto si člověk začal kůži sešívát a upevňovat na tělo.

Později se raní zemědělci naučili zpracovávat vlákna rostlin a postupně i zvířecí srst. Na primitivním tkalcovském stavu zhotovovali tkaniny a naučili se plést.

Z archeologických nálezů je patrné, že hliněné přesleny a hliněná závaží se používaly na tkalcovském stavu nebo při spřádání nití skoro ve všech kulturách.

Na našem území je mnoho důkazů, které svědčí o pravěkém předení a tkaní. Jedná se především o otisky látek na hliněných nádobách, kterými byly některé nádoby přímo ozdobeny. Na sklonku mladší doby kamenné byli výjimeční lidé

¹⁰ Jones, S.: *Jazyk genů*. Paseka, Praha a Litomyšl 1996, s. 166.

¹¹ Beneš, J.: *Člověk*. Mladá fronta, Praha 1994, s. 167.

pohřbívání v slavnostním oděvu, s našitými lasturovými kroužky a zvířecími zuby, které se jako jediné zachovaly. Zbytky tkanin se rovněž dají nalézt na špercích a zbraních z bronzu.

Již v mladší době kamenné bylo zpracování rostlinných vláken na tak vysoké úrovni, že se od té doby celkem nezměnilo. Pro pravěký oděv byl nejoblíbenější len, později také vlna a konopí. Len se udržel po celý pravěk, teprve na sklonku mladší doby kamenné a počátkem doby bronzové se začala zpracovávat zvířecí srst. Používala se nejen ovčí vlna, ale i králíčí nebo kozí srst, která se s vlnou míchala.

Předení a tkaní bylo hlavním zaměstnáním žen, proto byly ženy často pohřbívány s vřetenem. Hliněné přesleny, které se z vřetena zachovaly, mohly být hladké či zdobené, ploché nebo kulaté. Ze seskaných nití, navinutých na vřetenech, se pletlo a tkalo. Tkalcovský stav pak práci značně zjednodušil i urychlil. Z dřevěných kolmých stavů se zachovala hliněná závaží, která se připevňovala na dolní část osnovy.

Pravěký stav se skládal z rámu, který tvořily dva, nahoře spojené kůly. Na horní břevno byla zavěšena zatížená vlákna, tvořící osnovu. Aby se nemusel útek složitě proplétat, byly uprostřed ještě dělicí tyče, které od sebe najednou oddělovaly sudé a liché nitě. Vytvořeným prošlupem se útek protáhl z jednoho okraje na druhý pomocí dřevěného člunku. Prohozená nit byla nakonec nahoru přiražena speciálním pravítkem. Výsledkem byla jednoduchá plátnová vazba, která se používala na většině pravěkých látek.¹²

¹² Filip, J.: Pravěké tkalcovství v našich zemích. *Společnost přátel starožitností* XLVII, 1948, s 97-106.

3. LIDOVÝ ODĚV

To, co v lidu odnepaměti vznikalo a mělo stejný význam jako ostatní hmotné produkty, co nezbytně vždy, všude a po celý život člověka doprovázelo, byla tkanina. Je velmi důležitá především proto, že charakterizuje úroveň kultury a mohla by být stejně jako keramika uváděna jako důkaz vzestupu výrobní schopnosti člověka spojené s rozvinutím fantazie, smyslu pro materiál, barvu a kompozici.¹³

Tkanině a oděvu pro královský dvůr, šlechtu nebo duchovenstvo se však přirozeně věnovala větší pozornost než tomu, co nosil prostý venkovský lid. Lidový oděv se nikdy příliš neoceňoval. Vedle toho se tkanina jako spotřební zboží mezi lidem po obnošení neuchovávala.

Na vesnici se obyčejně nosily dva základní druhy oděvu - pracovní a slavnostní. Kromě toho se ještě nosil velmi honosný obřadní oděv, který se oblékal jen při nejvýznamnějších událostech.

Nejvýraznějším obřadem z hlediska oblečení byla svatba. Někde se dokonce konaly jakési krojové svatby. A to i v době, kdy se lidé brali většinou v civilu. Později mohly být svatby také v podobě samostatných představení. Staly se tak prvními folklorními scénami. V ojedinělých případech se díky obrodným snahám v řadě krajů udržela krojová tradice o několik generací déle.

Vedle svatby bylo důležité oblečení smuteční a pohřební. Dále křtiny, různé převleky a masky. Výjimečné jsou v tomto ohledu masky masopustní. Ty měly stejně jako běžný kroj zažitý řád a zvykovou zákonitost.

V mnoha místech se také udržely déle než sám kroj právě pro svou mimořádnost. Staré krojové součásti se rovněž mohly

¹³ Staňková, J.: *České lidové tkaniny*. STNL, Praha 1989, s. 239.

využívat jako doplňky masek. Někdy měla i postava v kroji svou roli v masopustní scéně.¹⁴

Ze začátku se sváteční oblečení lišilo od pracovního pouze tím, že bylo novější. Později se však svým vzhledem, střihem, výzdobou, větším počtem částí oděvu téměř všude odlišovalo.

3.1 Pracovní oděv

Lidový pracovní oděv byl velmi jednoduchý, tradiční a mezi jednotlivými regiony se příliš neodlišoval.

Na pracovním šatu tolik nezáleželo. Nebyla proto výjimka, že lidé nosili pro nejhorší práce i záplatované oblečení. Důležitější bylo, aby oděv umožňoval pohyb, snadno se udržoval a byl praktický. Proto se v první řadě vyráběl z materiálů levných nebo snadno dostupných. K takovému účelu se nejlépe hodilo plátno lněné, konopné, později i bavlněné. Také modrotisk, kanafas a materiál z nepříliš kvalitní vlny. Postupem času se začaly používat různé tovární látky, které už byly rozšířené a tím i levné.

Jako pracovní oděv se často používaly i starší, obnošené kusy oblečení, které původně patřily k slavnostnímu obleku.

Módní vývoj od renesance se ve městech zrychloval, zatímco venkovské pracovní oblečení od té doby ustrnulo bez podstatnějších změn, hlavně pro svou praktičnost, až do 19., někde i do 20. století.

3.2 Slavnostní oděv

Slavnostní lidový šat se od pracovního odlišoval důrazem kladeným na výzdobu. Takový oděv svého majitele reprezentoval a zařazoval ho nejen sociálně, ale i podle oblasti.

¹⁴ Langhammerová, J.: *České lidové kroje*. Práce, Praha 1994, s. 72-74.

Venkovský sváteční oděv se rovněž snažil sledovat vývoj módy ve městě. Právě proto se u něj v některých obdobích objevují vedle tradičních prvků také části, které odpovídají spíše dobové módě. Některé se pak staly trvalou součástí lidové kultury. A to i poté, co ve městě módní vlna pominula. Sváteční oblékání se proto vždy více podobalo městskému oděvu.

Později se část slavnostního lidového oblečení ustálila v kroj. Ten se však nevyskytoval všude. Například v chudých a hospodářsky zaostalých oblastech se kroj prakticky nevyvinul. Jeho vznik totiž souvisel především s hospodářským a sociálním vzestupem venkova. Lidé tak krojem proklamovali svou příslušnost k určitému kraji, k nějaké skupině či vrstvě obyvatel. Mohl to být i výraz osobní prestiže.

Na kroj se vždy lidé dívali jako na jistý druh uniformy, neměnný celek, na který platily přísné oděvní zákony. To se týká především těch oblastí, kde se kroj užíval delší dobu. Z přirozeného oblečení se postupem času vytvořil pevný, neměnný řád odívání. Takový sváteční a zdobný oblek už nemohl plnit svou praktickou funkci a pomalu se z něj vytvořilo mimořádné sváteční a obřadní oblečení.

Kroj byl závazný styl oblečení, ale i sama sestava kroje určovala, jak se pohybovat, jak našlápnout nebo jak držet hlavu. Například ženy v širokých sukních musely nést ruce složené vpředu. Jinak se také drželo tělo v těsné šněrovačce a jinak v živůtku. To vytvářelo celek, který kroj zřetelně odlišoval od krojů z jiných oblastí.¹⁵

3.3 Historický pohled na lidový oděv

Pracovní a slavnostní oděv byl zhruba do 15. století skromný, bez vlivu dobové městské módy vycházející

¹⁵ Langhammerová, J.: *České lidové kroje*. Práce, Praha 1994, s. 11-13.

především z místní tvorby. Vzhledem ke stejným hospodářským podmínkám byl tento typ oděvu stejný v celé střední Evropě. Až později začaly pronikat na venkov módní prvky z dobového městského oděvu. Tím se začalo výrazně odlišovat všední oblečení od slavnostního.

V rámci vesnice existovaly značné rozdíly v majetku. Ti bohatší své postavení zdůrazňovali oděvem, který je odlišoval od ostatních obyvatel vesnice a zároveň je přibližoval měšťanům.

Městské módní prvky začaly na venkov pronikat v takové míře, že například v 16. století byla vydána celá řada nařízení. Ta omezovala honosnost sedláků, ale i měšťanů, kteří zase napodobovali šlechtu.

Jiná situace nastala koncem 18. století, kdy díky hospodářskému vzestupu a sociálním změnám, jako zrušení nevolnictví, rostlo vesničanům sebevědomí. Lidé na venkově začali pociťovat hrdost na příslušnost k půdě a svým oděvem se chtěli odlišit od městského prostředí. V této době vznikl lidový kroj - reprezentační oděv, který mimo jiné vyjadřoval příslušnost svého nositele k vesnici.

Důkladnější zprávy o krojích venkovanů se shodují s dobou osvícenství, kdy především šlechta obracela svou pozornost k lidu. Vnímala oblek venkovanů jako malebný, přirozený a tím zcela odlišný od oblečení vyšších vrstev. Kromě romantických představ měla zároveň tendenci více se dovědět o lidu, kterému vládla.

V roce 1791 se do Prahy na korunovaci císaře Leopolda II. sjížděly pozvané skupiny krojovaných lidí. Z tohoto zájmu vycházely i první kolekce malířských studií krojů venkovských lidí.

Již od přelomu 18. a 19. století vycházely v Praze a Brně regionální monografie a národopisné články v německých časopisech, které si všímaly oděvu vesnického obyvatelstva.

Ve 40. letech 19. století se začínají objevovat i studie a beletristické postřehy o krojích. Byly to například popisy lidového oděvu z Domažlicka od Boženy Němcové, sběratelské a odborné práce Karla Jaromíra Erbena nebo skici Josefa Mánesa.¹⁶

Oděvem jako výrazným prvkem národní kultury a národní svébytnosti se začala zabývat česká inteligence teprve v revolučním roce 1848. V této době vystoupilo české národní hnutí se svým programem a stalo se nezbytností doložit plnoprávnost českého národa. Česká společnost vedle všech dobově uznávaných znaků vyzdvihla právě národní oděv, který měl schopnost vnější demonstrace a tím mohl zjevně odlišovat české a německé obyvatelstvo Čech.

Převzetí tradičního oděvu české vesnice však nepřicházelo v úvahu. I když měl sváteční oděv v mnoha oblastech honosný vzhled, přesto byl v první řadě vnímán jako šat poddaného, neplnoprávného obyvatelstva. Nový oděv, který měl českou společnost reprezentovat, musel být tedy oděvem městským.¹⁷

Česká inteligence se při tvorbě národního oděvu opřela o několik zdrojů. Bylo to oblečení šlechty a měšťanů doby předbělohorské, dále tradiční městský oděv ostatních slovanských národů, třetím inspiračním zdrojem byly české heraldické symboly a národní barvy.¹⁸

Ve srovnání s tradičním lidovým oděvem na české vesnici byl tento uměle vytvořený národní oděv výlučně národně

¹⁶ Langhammerová, J.: *České lidové kroje*. Práce, Praha 1994, s. 7-10.

¹⁷ Moravcová, M.: K otázce zařazení oděvu mezi znaky národní svébytnosti. *Český lid* LXX, 1983, s. 130-132.

¹⁸ Moravcová, M.: Zápas české společnosti o národní oděv. *Umění a řemesla* II, 1986, s. 62.

politickým symbolem. Na jeho tvorbě se podíleli významní umělci jako například Hellich či Mánes.

Z dílny malíře J. V. Hellicha vyšel návrh první podoby *staročeského* národního oděvu. Druhé pojetí *slovanské* pak v sobě neslo prvky tradičního oděvu slovanských národů.

Na ulicích se v této době vyskytovaly různorodé oděvy. Některé byly uměřené, ale většinou se jednalo o velmi výrazné oblečení, připomínající spíše divadelní kostým.

Spolek Slovanská lípa se proto chopil iniciativy a vytvořil „Výbor pro uspořádání národního kroje slovanského“. Zásadní byla otázka revize výtvarného řešení a především snaha určit národnímu oděvu základní směr.

Významným znakem národního oděvu se staly - šňůrové zapínání, ornament z motivů vlnovky a renesanční mřížky, které byly aplikované na mužském oděvu *čamara* i ženské *kacabajce*.

Nový národně politický symbol se prosadil do oděvu civilního, spolkového i gardistického. Oděv se udržel při životě ještě v období nástupu vládní reakce, až byl nakonec mocensky likvidován.

Na ideový vklad národního odívání a na jeho formy však navazovala nejen generace padesátých let, ale rovněž generace následující, až do prvních desetiletí 20. století.¹⁹

V této souvislosti je třeba vysvětlit obsah pojmu národní oděv, neboli také národní kroj, jak jej nazývali v 19. století. V roce 1848 a znovu na počátku 60. let 19. století byl národní oděv chápán jako uměle vytvořený šat. Zatímco od 70. let 19. století vnímala česká společnost jako národní především sváteční lidový oděv a to v jeho původní i stylizované podobě.

Na druhé straně se začaly původní kroje odkládat. Nahrazovala je tovární produkce, která vzrostla s prosazováním průmyslových výrobků na venkově.

¹⁹ Moravcová, M.: Zápas české společnosti o národní oděv. *Umění a řemesla* II, 1986, s. 64.

Hospodářské poměry měly velký vliv na udržování kroje. Chudoba a nedostatek peněz nutily člověka, aby nekupoval nic nového a nechal si staré, doma vyrobené šaty.

Osvobození lidí, vzdělání, školství, pokrok, to vše vyrovnilo rozdíly ve vzdělanosti a v sociální oblasti, a tím se stíraly i rozdíly v odívání.

Právě proto, že v řadě krajů nešlo udržet původní oblečení v živém procesu, vzrostl ve 2. polovině 19. století zájem o kroj a jeho dokumentaci. Vzniká velká vlna národopisného sběratelství.

V roce 1895 na Národopisné výstavě Československé v Praze se kroje představily veřejnosti jako výrazný fenomén a vzniká národopis jako nová historická disciplína. Přesto znamenal konec 19. století zánik lidových krojů v jejich původní funkci.²⁰

V dnešní době je tedy nošení kroje na českém území odeznělou záležitostí.

Jen někde, kde oděv vycházel z lidového kroje, se udržel v důsledku svérázové vlny déle. Postupně přešel opět do sféry tradiční a udržel se i poté, kdy se vlna jeho módnosti vytratila.

Je jen několik málo oblastí, kde v pozůstatku kroje chodí nejstarší ženy. Nejdéle se kroj uchoval na Chodsku a na jihovýchodní Moravě, kde se s ním v jisté formě můžeme setkat dodnes.

²⁰ Langhammerová, J.: *České lidové kroje*. Práce, Praha 1994, s. 8.

4. UTVÁŘENÍ ODĚVU A MÓDY

Způsob oblékání byl v různých dobách u jednotlivých národů specifický. Na jeho utváření mělo vliv velmi mnoho okolností.

Člověk, na rozdíl od jiných živočichů, nemá vlastní ochranu proti nepříznivému počasí. Ale na druhou stranu *"příroda, která vzala tělu schopnost samotvořivé ochrany, dala člověku ducha, který je schopen vytvořit umělé prostředí a umělou kůži kolem nahého těla a to kůži případně i dokonalejší, než jakou jsou vybaveni druzí živočichové. Tato tvorba prostředí a obleku dala člověku schopnost obývat téměř všechna podnebí naší země, podnebí, v nichž jiní živočichové musí nutně zahynout."*²¹

Oblečení studeného a tropického pásma se pochopitelně liší. Lidé se jinak oblékají v oblasti mírného pásma a jinak v oblasti pásma tropického.

Egyptané přizpůsobovali své oblečení horkému podnebí, proto tkali především látky lehké, vzdušné a rovněž bílé. Šaty byly přiléhavé, jemné a vrchní kusy byly z látek průhledných a hodně nařasených. Muži nosili sukénku z hustě kladených třásní nebo pásku kolem beder se splývajícím kusem látky. Důvodem pro takové oblečení pravděpodobně nebyl stud, oděv měl spíše funkci ochrannou. Tkalo se především ze lnu. Vlnu užívali mnohem méně a to nejen z důvodů klimatických, ale i zdravotních.

Podnebí má tedy značný vliv nejen na vzhled oděvu, ale také na materiál látek. Zároveň podnebí určuje střih a tvar oděvu. Okolní rostliny a živočichové i celkový vzhled krajiny ovlivňují barevnost a poskytují suroviny na jeho výrobu. Dovezené látky tak platily vždy za vzácnější než domácí, a proto

²¹ Honzík, K.: *Tvorba životního slohu*. Václav Petr, Praha 1946, s. 464.

byly více přístupné bohatším vrstvám, které jimi dokazovaly svou zámožnost.

Ovšem dnes díky moderní dopravě a internacionální módě, která nerespektuje klimatické podmínky různých oblastí, se tento vliv zmenšuje.

Dříve jednotlivá roční období ovlivňovala život člověka mnohem více než v dnešní době. Dokonale vytápěné místnosti zmenšily rozdíly mezi létem a zimou. Především se však v dnešní době lidé přizpůsobují světové módě, bez ohledu na to, v jakém klimatickém pásmu žijí.

Klima také vždy více ovlivňovalo život lidí na venkově než ve městě.

České země, i když jsou poměrně malé, mají různé typy přírodního prostředí. Některé horské oblasti si tak zachovaly přirozenější vztah ke krajině a to hlavně proto, že nebyly vhodné k nějakému podnikání a zůstávaly spíše stranou. V těchto místech lidé v přírodě pracovali, brali z ní inspiraci, čerpali z přírodních zdrojů a používali doma vyrobená vlákna.

Oproti tomu v nížinách a pahorkatinách se velmi dobře rozvíjelo hospodaření, obchod a průmysl. Což mělo takový vliv, že přírodní zdroj, díky kterému byl takový rozvoj vůbec možný, ustoupil do pozadí. Oblečení v těchto oblastech pak s přírodou nesplývá a bývá spíše v kontrastu.

Základ přirozeného oblečení tedy spočívá hlavně v materiálu, ve výzdobě, i v primitivních technologiích domácího zpracování surovin, bez složitých řemeslných postupů.

V Čechách se po celé minulé století a někde ještě počátkem 20. století ve velké míře používaly v odívání ručně tkané látky z místních materiálů. Jednalo se především o len a konopí, z kterých se vyrábělo plátno. Na pletení, tkané doplňky a na domácí sukna se spíše užívala vlna, mnohdy kombinovaná s rostlinnými vlákny. Nosila se i přírodní kůže a kožešina.

Takový kroj byl velmi prostý a skutečně splýval s přírodou. Tomu odpovídala i přírodní barevnost v oblečení.

Látky a oděvy potřebovali lidé v každé době. Textilní plodiny se proto pěstovaly vždy a všude. Od konce 18. století se také používaly materiály kupované nebo dovážené. Později i strojově předené.

Doklady o různých kvalitách lněných a vlněných tkanin máme již z doby Velkomoravské říše z 8. a 9. století. Na základě rozboru zachovaných originálních kousků textílií odborníci zjistili, že příze byla mnohem jemnější než dnes. Tkalci už tehdy znali všechny základní, dodnes používané vazby - plátnovou, z ní odvozenou vazbu rypsovou, dále keprovou, atlasovou a jejich odvozeniny. Našly se i vzorované tkaniny. Nejoblíbenější byla vazba plátnová, hlavně pro svoji pevnost a rychlost výroby.

V Praze se dokonce vyráběly tenké, síťovitě řídké šátky, které se používaly jako platidlo.

Ve středověku, především po založení měst se u nás vedle domácí výroby ustavila i výroba řemeslná. Výrobci už nebyli jenom vyučení řemeslníci a lidoví tkalci, ale přímo specialisté. Mezi řemesla se řadilo rovněž plátenictví nebo soukenictví.

S rozvojem řemesel také souviselo zakládání cechů a různých organizací. Od 18. století, které s sebou přineslo soukenické manufaktury, cechy ztrácely svůj význam a krátce po polovině 19. století byly zrušeny.

Cechy a manufaktury sdružovaly velké množství tkalců a soukeníků, kteří po stránce vzorové vycházeli z tradice. Přesto se vedle nich lidová výroba tkanin na venkově zachovala.

Lidoví tkalci na jednoduchém tkalcovském stavu vyráběli textílie, které nesly charakter určitého kraje a staly se tak zvláštností některé lokality.²²

²² Staňková, J.: *České lidové tkaniny*. STNL, Praha 1989, s. 239-244.

Základním materiálem k šití oděvu už od dob starověku bylo plátno. Z materiálů se nejvíce používal len a v menší míře také konopí různé kvality - od hrubých pláten až po tenké závoje.

Domácí práce se lnem a výroba látek byla po dlouhou dobu především v rukou žen. Každá rodina se snažila vypěstovat tolik lnu, kolik bylo potřeba na oděv, ložní prádlo i pro celé hospodářství. Hospodyně předly většinou během zimy ručně na vřeteno, od 19. století pak na kolovratech. Po té, co nashromáždily dostatečné množství příze, navinuly ji a svázaly do přaden a zanesly většinou tkalci ke zpracování. Lidoví tkalci pracovali s materiálem, který dobře znali, vycházeli z něj, ale také se dokázali podřídit přání objednavatele a okamžitě byli schopni reagovat na jeho požadavky.

Plátnem se velmi šetřilo, proto oděvy z něho vyrobené byly vymyšleny velmi úsporně.

Základním oděvem z plátna byla košile, která se stala hlavním ženským oblečením. Mohla sloužit jako samostatný noční nebo dětský oblek. Ženy nosily košili jako nejspodnější vrstvu, kterou si přes den převlékly živůtkem, sukni a zástěrou. Mezi základní oděvy dále patřily mužské plátěné kalhoty a *rubáš (rubáč)*, který se podobal dnešnímu ženskému prádlu. Plátno se rovněž používalo k různým plachtám nebo úvazům, které opisovaly komplikované tvary těla jako hlavu a nohy. K různým přehozům a jinému vrchnímu ošacení se však většinou užívala vlna, která byla mnohem teplejší.

Vzhledem k přirozené vlastnosti vlněného rouna, jakou je plstnatění, se vlna využívala hlavně na výrobu tlustých, teplých látek, které se nechávaly v přirozené barvě. Vlněné rouno se často míchalo s domácím lněným vláknem, které se většinou používalo v osnově. Taková látka pak byla stejně pevná, hřejivá, ale díky rostlinnému vlákně tenčí a dala se tak lépe zpracovávat. Polovlněným nevalchovaným tkaninám, z

nichž se v lidovém oděvu šily například sukně nebo ženské kabátky, se všeobecně říkalo *šerka*.²³

Vlněná příze se užívala nejen ke tkaní, ale také k výrobě různých tvarově náročných doplňků. Zhotovovaly se různými, často i velmi starými tkalcovskými technikami, které představovaly - pletení na rámu či na formě, tkaní na destičce a na karetkách nebo pletení jehlicemi a háčkem.

Vedle vlny se rovněž používala kůže. Především muži z horských oblastí nosili široký opasek, různé řemeny a kabely. Kromě dřeváků nosili boty vyrobené z jediného kusu silné kůže, které si přivazovali řemínkem.

Neodmyslitelnou roli v celku kroje hrála výšivka. Její původ spočíval ve zcela praktické potřebě spojit dvě části tkaniny, olemovat kraje, zpevnit či zúžit část oděvu.

Důležitým impulsem k výzdobě oděvu bylo už tedy samo šití. Švadlena mnohdy potřebovala rozšířit plochu látky nebo vytvarovat šaty, hlavně byl třeba pevný kraj, proto sešívala látku pravidelnými stehy. Tak mohla vzniknout geometrická výšivka.²⁴

Během celé lidské historie vedle sebe vlastně existovaly dva styly odívání. Na jedné straně to byla neustále měnící se móda horních vrstev a na straně druhé oděv lidových vrstev, který se po staletí měnil jen minimálně.

V dřívějších dobách byly rovněž mnohem větší rozdíly v oblékání lidí z měst a venkova. Také samotné kroje se lišily. Sváteční bohatý kraj se například výrazně lišil od pracovního.

Rozdíl mezi poddanými a panstvem byl v některých dobách dokonce předepisován zákony. Museli se od sebe lišit šlechta, zemaní a řemeslníci, poddaní, duchovní a vojáci. Ve starověku

²³ Staňková, J.: *České lidové tkaniny*. STNL, Praha 1989, s. 194.

²⁴ Langhammerová, J.: *České lidové kroje*. Práce, Praha 1994, s. 58.

měli předepsaný oděv i otroci. Takové předpisy se týkaly většinou látky, mnohdy také stříhu či určité délky pláště.

To, že se jednotlivé stavy od sebe lišily, rovněž souviselo s větší nebo menší mírou zámožnosti určitých vrstev ve společnosti.

Movitost se odráží na oblečení v každé době. Dnešní masově vyráběná móda sice smazala do očí bijící rozdíly, ale pochopitelně je neodstranila.

V dřívějších dobách však byla zámožnost naprosto zřejmá a mnohem lépe k rozeznání. V dnešní době se vyrábí mnoho levných napodobenin drahých látek a ozdob, což pochopitelně dříve možné nebylo, proto se každý strojil do látek podle svých finančních možností.

S podobnými příklady se můžeme setkat i u lidových krojů. Například obyvatelé hor byli o trochu chudší než lidé z českých a moravských podhorských oblastí, kteří měli mnohem blíže k materiálovým zdrojům a obchodu. Díky tomu se v jejich oděvu odrážela nejen tradice, ale také městská dobová móda. Jejich kroje už proto nebyly v takové míře spjaty s místní přírodou, i když se stále držely staré domácí formy.

Zatímco u horských krojů převažovala přírodní, rezná barva, u krojů z podhorských oblastí byla výrazným prvkem barevnost. Vedle zářivě bílého plátna se používalo především vlněné, sytě zbarvené sukno. Oblíbeným materiálem od 19. století byla rovněž bavlna, která se kombinovala s domácím lnem. Díky tomu se tak začaly tkát první oděvní *kanafasy*. Od poloviny 18. století se užívá název kanafas pro tkaninu proužkovanou nebo kostkovanou.²⁵ V podhorských oblastech se nosil kanafas velmi dlouho. Zpočátku se užíval na ložní prádlo, později na sukně, jupky nebo zástěry.

Jemné sukno, které se vyznačovalo ukázněností a logickými geometrickými vzory, většinou provázela výšivka. Vedle výšivky

²⁵ Staňková, J.: *České lidové tkaniny*. STNL, Praha 1989, s. 71.

patřila k podhorským krojům krajka, která byla často lemem a od konce 18. století i ozdobou čepců a úvazů. Na rozdíl od skutečně bohatých krajů se však zde vyskytovala mnohem střídměji.

Při úpravě a oblékání kroje se vedle řemesla uplatňovala specifická místní dovednost jako vázání šátků, škrobení čepců, vrapování či skládání sukní a jiných kusů oděvu. Takové tvarování oděvu skládáním je běžné ve světě módy už od dob renesance. Bohatá sukně se tak mohla bez žehlení snadno a úsporně složit do truhly.

Jinou dovedností, jež se výrazně podílela na krojích, byla výroba modrotisku a ručního tisku z rezervy, které v lidovém oděvu zdomácnělo teprve ve druhé polovině 19. století.

Zcela jinak se vyvíjely kroje v nížinách kolem velkých řek, kde byly mnohem příhodnější podmínky k životu. Díky rozkvětu měst, obchodu a průmyslu mohly vzniknout velmi bohaté a zdobné kroje, které nesly tradici selského stavu. Na rozdíl od chudších podhorských oblastí a hor se v těchto místech zakládal oděv na místních rozdílech. Kroje byly velmi nápadné a často v sobě nesly, i když se značným zpožděním, impulsy předešlých mód. Například bář sukní ve stylu krinolíny byla tvořena vrstvením spodniček. Nad úzkým pasem se pak horní část ženského těla zvýrazňovala nadutými rukávy. Stejně velkolepá byla také pokrývka hlavy. Hedvábné šátky, stuhy a jiné doplňky se používaly kupované a továrně vyráběné.

S ženským krojem byl mužský v harmonii. Muži nosili rovněž velmi výrazný oděv doplněný vysokými botami, širokým kloboukem nebo kožešinovou čepicí, kabátem či kožichem.

Ovšem nejvýraznějším prvkem krojů z nížin byla výšivka. Vlastní materiál základní tkaniny se v podstatě moc nelišil od ostatních, ale určité části oblečení měly výrazné zdobení a z celku kroje vystupovaly. Výšivka se uplatňovala na prádle,

ženských pokrývkách hlavy, a zástěře, kde získala ornamentální kresebný styl, zobrazující především stylizované rostliny.

Výtvarné schopnosti vždy ovlivňovaly tvoření oděvu a módy. V každé době se našli lidé, kteří chtěli vyniknout nad jinými, vymýšleli nové tvary, ozdoby, látky, barvy a snažili se ukázat svoje umění. Vliv významných nebo populárních lidí byl v tomto směru také podstatný. Ostatní se je snažili napodobovat, a tak vlastně docházelo k módním změnám.

Teprve když novinku přijme určitý počet lidí, vzniká nová móda. Módní vlna pak stoupá tím více, čím více je popularizována a napodobuje ji stále více lidí.

Člověk má silný pud, který ho nutí napodobovat. Napodobování je však předpoklad a zároveň protiklad módy. Oděv totiž patří k nejvíce individuálním projevům vnějších forem hmotné kultury lidí.

Napodobování se pokládá za jednu z forem biologické obrany, za jakýsi přirozený reflex živočichů žijících ve stádě. Lidé často imitují spontánně, neuvědoměle. Nápodoba vytváří most od individua ke kolektivu. Umožňuje jednat účelně, bez dlouhého přemýšlení a poskytuje jistotu, uklidnění, že není člověk osamocen a někam patří. Na jedné straně se lidé snaží být jako ostatní, ale na straně druhé mají touhu být jedineční a odlišovat se. A právě oděv je ideálním prostředkem, jak se vnějškově společensky diferencovat.

V této souvislosti hraje důležitou roli město. Ovlivňuje v první řadě množství tvarů, protože nakupení lidí, kteří se chtějí navzájem lišit, je zde největší.

Především velká města byla vždy zdrojem velkého vlivu módy a nových materiálů. V minulém století se proto kroje v okolí velkých měst navzájem podobaly. Rychleji získávaly dobový módní ráz a tím i jednotící linii - jak v celku jednoho

oblečení, tak v regionálním srovnání. Výrazně se měnil materiál. Už se nepoužívalo ručně tkané plátno doplněné výšivkou, ale především materiál továrního původu. Většina žen tak používala jemná plátna, batisty, tenké kretony, tyl, často také brokát, hedvábí nebo samet. Důležité byly rovněž krajky a výšivky, které se vyznačovaly bílou i kovovou barvou.

Život kroje měl zcela jiný rytmus, než běžná proměnlivá móda. Novinky se prosazovaly mnohem pomaleji, zvláště pokud šlo o závažnější změny, než jen o změnu materiálu.

Výraznou částí oblečení se staly šněrovačky, které byly běžnou částí městské módy od dob renesance. Venkovské oblečení se však lišilo od městského, proto i lidové šněrovačky vypadaly trochu jinak. Nebyly zde spodním prádlem, ale nosily se barevné navrch.

Kroj do sebe mohl absorbovat i více dobových prvků najednou. Na jednom oblečení se tak často objevovaly renesanční, barokní, empírové kusy, které však kraj přijal a pohltil, proto nepůsobily rušivě.

Takový oděv měl v sobě obecnou módnost, která odrážela panující nebo již odeznělý styl. Vedle toho odrážel i svoji vlastní tvář, která nebyla odkazem módy, ale směřovala k výraznosti a plnosti tvarů.

Lidový kraj se podle módy neměnil ve všech svých částech stejným způsobem. Složitě šité kusy se měnily pozvolně, zato snadno přizpůsobivé součásti, jako sukně, se měnily podstatně rychleji.

Lidé na venkově se po celé 19. století podle potřeby rovněž oblékali do městského oděvu - i když byli z oblastí s vyhraněným krajem. Postupem času se tento vliv stále zvětšoval.

Průmyslová výroba přinesla daleko bohatší výběr účelného oblečení. Původní dva základní lidové oděvy - všední a sváteční - se rozpadly do celé řady specializovaných oděvů. Začalo se

nosit oblečení určené pro sport, cestování, dále také oděv domácí, rekreační, večerní a celá řada jiných.

Individuální, rukodílná výroba tak ustoupila průmyslové výrobě konfekce. Industrializaci oděvní výroby velmi pomohly nové vynálezy a metody v textilním průmyslu.

Technické vynálezy jako rozhlas, televize, film daly módě její pravý význam především v obecném mezinárodním přijímání. Tuto obrovskou publicitu módy doprovází rozvoj výroby tkanin, především vyrábění umělých vláken, která nahrazují tradiční přirozené materiály. Klade se důraz na provozní vlastnosti jako je nemačkovost, snadná údržba a už se tolik nepřemýšlí nad trvanlivostí. Vědomě se totiž počítá s módními změnami.

Může se proto zdát, že v dnešní době hromadné výroby a konfekce se neuplatní osobnost jednotlivce. Ale i konfekci si člověk vybírá sám a musí ji přizpůsobit svým potřebám. Je to tedy nakonec právě nositel, kdo musí uplatnit svůj vkus a estetický smysl.

Na individualitě člověka závisí výběr a kombinace jednotlivých oděvních součástí. A individualita se pak zpětně obrací k individuální, řemeslné výrobě.

5. VÝVOJ MÓDY OD KONCE 19. STOLETÍ

5.1 Egypt a oděv starověkých národů

Již v nejstarších dobách se můžeme setkat s dokonalostí techniky i tkaniny.

Znalost tkaní a předení z rostlinných vláken můžeme datovat od doby neolitu. Dlouho šlo výlučně o domácí práci žen. Tkalcovský stav byl původně vodorovný s osnovou na nízkých nožkách a tkalci museli prohazovat člunek ve velmi nepohodlné, skrčené poloze. Během Nové říše byl proto nahrazen svislým, širším s čtvercovým rámem, známým do současnosti, který byl mnohem pohodlnější a zásadně se tím lišil od stavu běžného typu, jehož nitě zatěžovala hliněná závaží.

Záplavy kolem řeky umožňovaly pěstovat len, z kterého Egypťané tkali proslulé kvalitní plátno. Podle používaného materiálu se postupně vytvářely v textilní výrobě specializace, jejíž největší skupinou byli tkalci lnu,²⁶ kteří dovedli vytvořit velmi jemné tkaniny.

Řád a s ním spojená určitá neměnnost, která v Egyptě vycházela z proporčního kánonu a stylizace, se vztahovala i na odívání či jeho výzdobu. Mužské a ženské oblečení tak zůstává stejné po mnoho tisíc let bez výraznějších změn.

Vzhledem ke klimatickým podmínkám se lidé oblékali vzdušně a lehce. Nejstarším typem oděvu mužů byl pruh látky omotaný kolem boků - bederní rouška. V nejjednodušší podobě se ustálila jako pracovní oděv prostých lidí, prodloužená reprezentační rouška byla zase oděvem pro velmože či faraóna a symbolizovala moc a bohatství. Jemná látka byla našasena, ozdobena barevnými pásy a její přední díl byl prodloužen do ozdobného trojúhelníku. V období Nové říše byl oděv doplněn o

²⁶ Strouhal, E.: *Život starých Egypťanů*. Panorama, Praha 1989, s. 149.

průsvitnou našasenou a na hrudi překříženou tuniku nebo krátký plášť.

Ideál egyptské ženy byla vysoká, útlá postava s širokými rameny. Tomu odpovídal i přísně stylizovaný ženský oděv. Ve Staré a Střední říši byl základem *kalasiris*, úzký pouzdrovitý oděv z jemného plátna, který velmi těsně obepínal postavu.

V období Nové říše se pod vlivem Asie stal oděv pestřejší. Spodní *kalasiris* vznešené dámy doplňovaly svrchním rouchem, které bylo hladké nebo zřasené a připomínalo tak oblíbený květ lotosu.

Oděv mužů a žen byl založen na kontrastu materiálu i barvy. Muži měli hnědočervenou barvu pleti, na které mohla krásně vyniknout bílá barva roušky. Také barevné pásy fajánsových korálů, pestré šperky s magickými symboly nebo odznaky úřadu kontrastovaly s hladkou a světlou látkou či nahým tělem. Šperk byl vůbec v Egyptě na vysoké úrovni a neodmyslitelně doplňoval rafinovanou módu.

Egyptské ženy, ale i muži, se výrazně líčili. Úpravě hlavy se vůbec věnovala velká pozornost. Mnohdy totiž naznačovala společenského postavení. Znakem vznešenosti byla například paruka, která zároveň chránila před slunečním žářem. Ženy jinak měly většinou hladký zastřížený účes doplněný čelenkou nebo stuhou. Muži nosili krátké vlasy s oholenou tváří. Umělou bradku v podobě copu mohl nosit pouze faraón. Jeho moc rovněž symbolizovala vysoká královská koruna, zlaté šperky či sandály s řemínky.

Rafinovaným odkrýváním některých částí těla, stylizováním účesů a celkovou módní linií i uměním dodnes Egypt inspiruje módní tvůrce na celém světě.²⁷

Oproti Egyptu byl oděv Asyřanů mnohem jednodušší. Nejčastější byl opaskem přepásaný svrchní plášť s krátkými

²⁷ Kybalová, L.: *Dějiny odívání. Starověk*. Lidové noviny, Praha 1998, s. 21.

rukávy, jehož délka i výzdoba často závisela na společenském postavení. Velkou pozornost věnovali úpravě vlasů a vousů, které splétali a kadeřili.

Féničané byli zdatní obchodníci a měli tak velký význam pro šíření a výměnu zboží jako byla například bavlna, len, kožešiny a čínské hedvábí. Jejich oděv byl proto hodně pestrý, ale i vkusný. Z těl mořských živočichů uměli vyrábět purpurové barvivo a vynikali ve zpracování skla či drahých kovů.

Židé nosili nejčastěji různě dlouhé a široké bílé košile, které si přepásávali ozdobným opaskem a doplňovali barevnou pláštěnkou. Vedle malých čapek nosili na hlavách jakési turbany.

Původní oděv Peršanů byl z ovčí kůže, ale díky válečným výpravám se seznámili s bavlnou, vlnou i hedvábím. Kromě kožených bot, kožené čepice a kabátce s opaskem nosili úzké a dlouhé kalhoty. Vznik této novinky byl pravděpodobně inspirován životními podmínkami válečných Peršanů, kteří většinu času trávili na koňském hřbetu.²⁸

5.2 Egejská oblast, Řecko a Řím

5.2.1 Kréta a Mykény

Na Krétě se běžný šat podobal elegantnímu egyptskému. Oděv vyšších vrstev se však vyznačoval velkou barevností. Krátká bederní zástěra u mužů byla bohatě zdobena a doplněna o drahocenné pasy, šperky všeho druhu a pláštěnku připevněnou sponou na jednom rameni. K tomu nosili bohatě vyšívané boty a na hlavě helmu nebo klobouk.

Ženy rovněž měly mnoho ozdob či šperků a poměrně dokonalá móda celkově zdůrazňovala jejich půvaby. Pro ženský

²⁸ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 212.

oděv je typická široká krinolína s živůtkem, který měl tak hluboký výstřih, že odhaloval ňadra.

Kréta tak ve starověku vytvořila velmi rafinovaný úbor, který připomíná dobu rokoka. Mimo tuto oblast se ale takový luxus v odívání neujal a i mykénská móda byla mnohem jednodušší.

5.2.2 Antické Řecko

Svobodomyslní Řekové dovedli sladit erotický i kulturní ideál s reálným lidským tělem. Odívání Řeky vedlo k pěstování těla a nutilo je přemýšlet o kráse jako o dokonalém a harmonickém souladu. A přestože byl oděv tvořen velmi jednoduše, podařilo se mu spojit účelnost s krásou.

I šaty podléhají ve starověkém Řecku zákonům dokonalosti, které jsou: řád, uspořádání, proporce, symetrie a vhodnost, jak je formuloval ve vazbě na starší autory římský architekt Marcus Vitruvius Pollio.²⁹

Mužský oděv se příliš nelišil od ženského. Nejstarší oblečení archaického období bylo vlněné sukno a představovalo oděvní princip bez stříhu a šití. Látka obdélníkového tvaru se aranžovala přímo na tělo a na ramenou spínala jehlicemi. Ženský dórský oděv se nazýval *peplos*, byl velmi těžký a ještě neumožňoval typické jemné řasení. Teprve jemné plátno, z kterého se pak vyráběl iónský *chitón*, dovolovalo větší lehkost a zdobilo ho jemné plisování.

Řecký šatník se pak postupně rozšiřoval, ale *chitón* se stal obecnou módou. V krátké variantě ho nosili prostí lidé, mládež a bojovníci, dlouhé *chitón* pak ženy, starci či aristokracie. Toto základní vzdušné oblečení se v průběhu dějin výrazně

²⁹ Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 57.

nezměnilo. Určité obměny se odrážely pouze v různém kladení látek, řasení či barvách.

Majetnější lidé v chladnějším období oblékali ještě svrchní plášť - *himation*, který se také nelišil u obou pohlaví. Muži jej nosili přehozený přes levé rameno a ženy jej přetahovaly přes hlavu. Doma chodili Řekové bosí a na veřejnosti byly jedinou obuví mužů i žen univerzální sandály.

V klasickém období nosili mladí muži a vojáci i krátký plášť nazývaný *chlamys*. Na cesty si k němu brali muži klobouk *petasos* nebo čapku *pilos*. Ženy dlouho žádné pokrývky hlavy nenosily, ale tím větší péči věnovaly účesům. V antickém Řecku se objevily základní typy účesů, které se v dějinách módy staly mnohokrát inspirací. Vlasy se splétaly do složitých uzlů a připevňovaly se stužkami, obroučky a hřebeny. K nezbytné výbavě aristokratických žen dále patřily ozdobná zrcadla, líčidla, vějíře, náramky, náušnice, jehlice, které svědčily o mistrovském provedení i dobrém vkusu.

Oblíbené barvy byla bílá, žlutá či fialová. Určité barvy měly dokonce zvláštní význam. Černá či šedá barva byla smuteční, žlutá slavnostní a odznakem héter byly barevné pruhy.³⁰

Převážně v pozdějších stoletích se v Řecku pěstoval přepych a luxus. V helénistické době, když se začínají uplatňovat prvky orientálního vkusu, ztrácí oděv svou původní eleganci a začal i obecný úpadek.

5.2.3 Etruskové

V prvních dobách připomínal šat Etrusků svou výzdobou i střihem oděv egejské oblasti, ale v mnohem prostší a jednodušší podobě. Zajímavostí na etruském odívání byly ohnuté zašpičatělé boty, které mají charakter gotického

³⁰ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 219.

středověku. Ženy a muži nosili tuniku podobnou řeckému chitónu, kterou někdy zdobily lemy. Přes ni si oblékali plášť nazývaný *tebenna*, který se rovněž podobal řeckému himatiu. Etruskové byli také výjimeční zlatníci a techniku výroby šperků od nich pak převzali Římané.

5.2.4 Antický Řím

Římský oděv se vyvíjel od jednoduché formy k luxusní a okázalé módě v pozdním císařství. V té době si lidé oblékali i několik druhů šatů na sebe a často je střídali.

Skon k stupňované zdobivosti, rafinovanosti a nadměrnému přepychu svádí k tomu, že je římský oděv z vývojového hlediska někdy charakterizován jako „rokoko Řecka“.³¹

V počátcích republiky byl však oděv i způsob života mnohem prostší. Znakem římského občana se stala tóga, kterou muži oblékali jako vrchní roucho. Symbolizovala příslušnost k mocnému impériu, společenské postavení a byl to i určitý odznak dospělosti. Nesměli ji proto nosit cizinci, vyhnanci a otroci. Elipsovitý tvar umožňoval zajímavější řasení, které se stalo stejně důležité jako způsob nošení. Podle tógy byl totiž její nositel hodnocen širokou římskou veřejností.

Tógu Římané oblékali přes *tuniku*, která odpovídala řeckému chitónu. Byla to jakási obdélníková košile s otvorem pro hlavu a ruce. Postupně se prodlužovala a začala se nosit s rukávy. Její délka se mohla díky přepásání jednoduše krátit, ale i tak byla ženská tunika vždy delší než mužská. S pokračujícím přepychem se někdy oblékaly až tři tuniky najednou. Stala se základním oděvem pro obě pohlaví a zároveň nesla znaky společenského postavení, což platilo i pro

³¹ Kybalová, L.: *Dějiny odívání. Starověk*. Lidové noviny, Praha 1998, s. 119.

obuv. Tóga byla většinou z bílé vlny, senátoři ji měli lemovanou purpurem a císaři ji nosili purpurovou celou.³²

Vznešené dámy ještě navíc přes tuniku oblékaly bohatě řasený oděv nazývaný *stola*, svobodné občanky mohly nosit *pallu*, která byla lehčí a menší než tóga. *Mamilare* byl pruh jemné kůže, který si ženy obtáčely kolem ňader jako podprsenku.

Mladí muži a vojáci přes tuniku oblékali krátký obdélníkový plášť zvaný *lacerna*, *paenula* pak sloužila jako plášť do nepohody.

V době císařství dosahoval přepych svého vrcholu. Péče o tělo byla na denním pořádku a zvýšená pozornost se věnovala zejména kosmetické výbavě. Římanky potřebovaly líčidla, zrcadla i módní světlé paruky. Hřebeny, sítky, pomády, barviva zas pro své složité a bohaté účesy. Zvláště reprezentativní byly šperky, které nosili ženy i muži.

Římskou zajímavostí byly barevné figurky z pálené hlíny vysoké až 25 cm, které sloužily ženám jako módní předlohy. Byla to jakási obdoba dnešních luxusních magazínů, ale díky pečlivému propracování a trojrozměrnosti byly mnohem názornější než současné módní obrazy. Římané je ve velkém množství posílali do všech svých provincií. O mnoho století později vyváželi Francouzi podobné módní panny, které už byly větší a šaty měly z navrhovaného materiálu.³³

5.3 Byzanc

Přechod od antiky ke středověku představuje byzantská kultura. Móda zachovává většinu římských oděvů, kterým však mění jejich jména. Zároveň předznamenává odívání

³² Kybalová, L.: *Dějiny odívání. Starověk*. Lidové noviny, Praha 1998, s. 223.

³³ Tamtéž, s. 225.

středověku, které zahalilo ženskou postavu do několika vrstev oděvu.

Byzantská móda potlačila přirozené tělesné tvary do podoby jakéhosi trojúhelníku. Přes široké košilovité tuniky s rukávy se většinou oblékal ještě tuhý delší plášť, který byl známkou důstojnosti a zahaloval celou postavu od hlavy až k patě. Oděv se stále více prodlužoval, tělo se stále více zakrývalo a ideál krásného těla tak na dlouhá století upadl v zapomnění.

Přestože se střih vyvíjel v duchu císařského Říma, v materiálu a barvách se stále více projevoval novoperský a arabský vliv. Oděvu žen vévodil těžký brokát vyšívaný zlatem a stříbrem. Zdoben byl nejčastěji geometrickými motivy nebo stylizovanými zvířaty a rostlinami. Běžná byla také výšivka, perly a jiné šperky. Oděv se stal drahou záležitostí, zároveň symbolizoval společenské postavení. Nejdražší hedvábné látky, které se do Evropy dostávaly například jako vzácné dary na panovnické dvory, směli nosit pouze členové císařské rodiny.³⁴

Plastický, vzdušný římský a řecký šat se tak stal úplným protikladem velmi ozdobného a tuhého oblečení v byzantské říši, které zahalovalo celou postavu a potlačovalo všechny známky nahoty,

5.4 Doba stěhování národů

Staří Germáni oblékali teplé pláště sešité z kůží různých zvířat. Ženy nosily oděv ze lnu s rukávy, který odkrýval část poprsí a jedno rameno. Na vysoké úrovni bylo šperkařství, které navázalo na antické znalosti.

Barbaři měli svoji kulturu, ale ve zmateném a neklidném období stěhování národů se u nich nemohl vytvořit jednotný sloh odívání. Oděv tak utvářely především prvky jako drsné

³⁴ Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 87.

klima, kočovný způsob života či potřeba jezdeckého šatu. Nosila se především tunika a k ní dlouhé kalhoty. Římané zpočátku kalhotami velmi opovrhovali, ale díky této novince se od této doby začíná oděv dělit na mužský a ženský.³⁵

Svébytnou kulturu spojující Východ se Západem tvořila Velká Morava. Přicházeli sem kupci z dalekých krajín s hedvábnými látkami či jiným luxusním zbožím. Rozvíjela se zde řemeslná výroba. Především výroba textílií byla na vysoké úrovni. Jemné plátno, které slovanské ženy utkaly, se dokonce stalo platidlem. Slovo platit tedy souvisí s plátnem.³⁶

Základním kusem oděvu pro muže i ženy byl košilovitý oděv zvaný *rubáš*. Zámožnější lidé přes něj oblékali ještě kabát. Nohy se nejčastěji ovíjely pouze pruhy plátna nebo řemínky.

Oč jednodušší byl však oděv, o to zdobnější byly šperky a ozdoby. Nosila je obě pohlaví a zároveň sloužily jako znak sociálního postavení majitele.

5.5 Románská doba

Móda v době románské tvoří směs různých vlivů. Odráží se v ní byzantské okázalé odívání, antická kultura i různé kmenové tradice jednotlivých národů. V tehdejší době se národy a kmeny stýkaly často pouze bojovně, obchodní a politické styky byly minimální, proto se oblečení v různých zemích od sebe hodně lišilo. Kulturním centrem středověku se staly kláštery.

Oděv vyšších vrstev a prostých lidí se odlišoval především materiálem a ozdobami.

³⁵ Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 95.

³⁶ Zuberová, M.: *Tisícročie módy*. Osveta, Martin 1988, s. 14.

Téměř beze změny zůstal střih, který příliš nerozlišoval individuální rozdíly mezi lidmi a šíře látky zůstávala stejná pro štíhlou i silnou postavu.

Lidový šat byl jednoduchý a i mnozí panovníci, ať již z hospodářských či náboženských důvodů, neměli příliš nákladné oblečení, jak bylo obvyklé v Byzanci. Materiálem u prostých lidí byl nejčastěji len nebo ovčí vlna, u vyšších vrstev také hedvábí. V této době se oděvy vyráběly podomácku a ženy si je samy šily. Ale ani pro vznešené dámy nebyla tato práce ponižující.

V 11. století se ženy oblékaly do několika rouch přes sebe. Spodní šat byl dlouhý s úzkými rukávy, svrchní byl kratší s širšími rukávy nad loket. Vznešené dámy jej měly zhotoveny ze vzácných látek. Šaty byly ukončené ozdobnými lemy, které látku zároveň zpevňovaly.

Stejnou zpevňující funkci jako lemy v odívání měl i zdobný systém ploch v románské architektuře. Její povrch byl členěn arkádami nebo obloučkovými vlysy a byl tak rovněž blokový jako pojetí módy, které oděv také často dělilo na několik částí. Míra zdobnosti oděvu s lemy se pak stala znakem bohatství a moci.³⁷

Byzantský vliv se projevil v roušce k ramenům pokrývající hlavu. Plášť, který byl zase pozůstatkem antické chlamidy, nosili muži i ženy všech společenských tříd. Mužský oděv tvořila ještě halena, dlouhé kalhoty nebo punčochy, které se zasouvaly do bot.

Výrazná změna nenastává ani v pokrývkách hlavy či účesech, které jsou jako v antice u mužů krátké. Zatímco svobodné dívky nosily vlasy jednoduše sčesané, vdané ženy měly hlavu zahalenou v šátku nebo závoji, který neumožňoval složité účesy.

³⁷ Kybalová, L.: *Dejiny odívání. Středověk*. Lidové noviny, Praha 2001, s. 33.

Podstatnou změnu v oblékání přinesly až křížácké výpravy. Vliv orientu způsobil, že látky byly kvalitnější a jejich výběr i ozdoby mnohem pestřejší.

5.6 Gotická móda

Pro společnost vrcholného středověku byly charakteristické nejen velké křížové výpravy, ale také rytířské turnaje, a s nimi spojené velké slavnostní lovy. Rytířství uctívalo krásu, kterou spojovalo s čistotou a mravností.

Ze začátku si byl oděv mužů a žen velmi podobný a lišil se jen délkou. Základem byl spodní košilovitý oděv. Neopásaný se nazýval *suckenie*, s páskem, kterému se tehdy mimochodem připisovala čarovná moc, *cotte*. Do nepohody lidé oblékali ještě svrchní plášť polokruhovitého tvaru.

Oděv vrcholného středověku byl mnohem složitější, elegantnější a střih byl více přizpůsoben postavě.

Estetickým ideálem se stala štíhlá žena s tělem prohnutým do písmene S a oděv tento vzhled podporoval všemi prostředky. Šaty se zhotovovaly z nových jemných vláken, které lépe přilnuly k tělu a navíc umožňovaly složitou hru záhybů, které díky působení světla měnily barvu.³⁸ Sukně byla prodloužena do dlouhé vlečky a zdůraznila tvar boků. Také živůtek, aby mohl být ještě přiléhavější, se ve 14. století stahoval šněrováním či knoflíky. Štíhlost pasu a šířku boků zdůrazňoval i střih svrchního oděvu bez rukávů s velkým výstřihem, který nosily zvláště vznešené dámy. Změna ve střihu je dobře viditelná například na rukávech, které se k zápěstí rozšiřovaly a na loktech ústily do dlouhých ozdobných cípů. V zimě ženy oblékaly plášť, do kterého si zahalovaly i hlavu a tím vytvářely

³⁸ Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 113.

v gotice velmi oblíbenou kápi. Mimo domov si vdané ženy zahalovaly pečlivě upravované vlasy rouškou.

S růstem hospodářského významu měst rovněž stoupalo sebevědomí měšťanů, jejich politický a kulturní vliv. Stavovské hranice se narušily, morové rány zvyšovaly politický neklid a stále větší význam měla sociální otázka. Lidé poznali, že stavy jsou pouze lidskou a dočasnou institucí. Bohatí obyvatelé měst začali více napodobovat šlechtickou módu, i když také šlechta někdy přebírala oděv měšťanů. Módní konkurence se však neodehrávala pouze mezi měšťany a šlechtou. Zvláštní šat nosil panovník, duchovní, řemeslníci nebo sedláci. Nucený oblek měli nevěstky, Židé, kati či malomocní.³⁹

Změna feudální společnosti podstatně rozšířila počet svobodného obyvatelstva, který se řídil módou, a urychlila tak rytmus módních změn. V období pozdní gotiky začala móda poprvé do značné míry tvárnit a stylizovat samo lidské tělo tím, že některé jeho proporce výrazně potlačovala či naopak zdůrazňovala. V menší míře se tyto tendence projevovaly již v předešlém století, ale mnoho historiků klade vznik módy teprve do 14. století. Oblečení této doby se pak nazývá *francouzsko-burgundské* podle vedoucích států té doby.⁴⁰

Móda začala přehánět vše, co poskytovalo možnost štíhlého vzhledu, špičatosti šatu, obuvi či klobouků. Především obepínající punčochovité kalhoty nebo oblek šitý na míru souvisel s těsnou přiléhavostí šatu. Velký význam burgundská móda přikládala pokrývkám hlavy. Muži nosili *kuklu* a ženy *hennin*, což byl vysoký kuželovitý klobouk se závojem. Ve Francii rovněž vznikly těsné mužské vesty, vatování mužského poprsí, zad a ramen, boty se zobanem a dlouhá pláštěnka. Burgundské vévodství v 15. století dovedlo tuto módu

³⁹ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 238.

⁴⁰ Tamtéž, s. 238-239.

k dokonalosti materiálu, bohaté barevnosti i absurdním výstřelkům.

S těmito projevy módy vznikly první právní předpisy, které směřovaly k udržení stavovských rozdílů a omezovaly i různé výstřelky a přehnaný přepych boháčů. Taková nařízení často například omezovala délku špice bot, která někdy dosahovala až tři délek chodidla. Slovní obrat „žít na velké noze“ pochází právě z této doby a módy. V Německu se zákazy týkaly hlavně velmi rozšířené zvonkové módy. Bohatí totiž nosili vedle různých šperků, ornamentů a zoubkování na okrajích šatů i mnoho ozdob ze zvonků, jimiž mívali olemované výstřihy, měli je za opaskem či na střevících.⁴¹

Muži nosili krátké přiléhavé kabátce se stojatým límcem, prostřihovanými rukávy a opaskem. Často bývaly vatované, vycpávané i různě zdobené. Oblíbené byly nejrůznější pokrývky hlavy od baretů až po výstřední turbanovité klobouky a punčochovité kalhoty zvané *mi-parti* s nohavicemi v různých barevných kombinacích, které měly svůj symbolický význam.

Modrá barva například znamenala věrnost, zelená naději a červenou středověcí autoři nejčastěji spojují s láskou. Dodnes není zapomenuto úsloví o krásné dívce, jejíž tvář je „krev a mléko“.⁴²

Tato nápadná burgundská móda se v Evropě velmi líbila, a proto se rychle rozšiřovala.

Asi od první poloviny 14. století měla evropský význam česká, lucemburská dvorská móda. Zvláště pak Václav IV. přinesl do středoevropského gotického oblékání své individuální prvky a zasloužil se tak o velký rozkvět české módy.

V lucemburské době bylo zřetelné, že větší délka oděvu u mužů i žen znamenala významnější postavení. Základ této

⁴¹ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 240-242.

⁴² Kybalová, L.: *Dejiny odívání. Středověk*. Lidové noviny, Praha 2001, s. 134.

módy dobře vystihuje například oděv lazebnic. Paže měly zcela odhalené, nohy bosé a jejich košilky se podobaly spodnímu prádlu. Jejich nejdůležitější ozdobou byla šerpa, která snižovala pás a měla i symbolický význam.

Také v Čechách si kazatelé a kněží stěžovali na hříšnost soudobého oděvu a brojili proti rozšiřování okázalé francouzské a italské módy.⁴³ Přesto se tato móda udržela až do počátku 16. století.

5.7 Renesance

V 15. století nastal obecný hospodářský rozkvět italských městských států. Jejich výroba a kultura byla nejprogresivnější a italské renesanční hnutí, které si bylo vědomo důležitosti své historie období antiky, ovlivnilo všechny evropské národy. V italských městech se v této době začal formovat i nový typ odívání, který byl výrazem nového životního způsobu, filosofie a výtvarného slohu.

Středověký oděv byl tvarován k určitému ideálnímu obrazu člověka, jehož nedokonalé tělo se skrývalo pod vycpávkami, vatováním, prostě nejrůznějším vylepšením postavy. Naopak renesanční oděv ve své siluetě vycházel z plného respektu k přirozeným proporcím a z vědomí, že lidské tělo je krásné a nepotřebuje vylepšovat. Přitom - poučen antikou - řasil bohatě nabírané pláště a sukně s přirozenou elegancí.⁴⁴

Renesanční móda souvisí s vědomím lidské individuality. I jinak se lidský zájem v této době přesunul z náboženských úvah na tento svět. Víra v boha byla vystřídána vírou v člověka.

Centrem kulturního a společenského života se stala Florencie. Proslula například výrobou látek a byly zde

⁴³ Petráň, J. (ed.): *Dějiny hmotné kultury I(2)*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1985, s. 859.

⁴⁴ Kybalová, L.: *Dejiny odívání. Renesance*. Lidové noviny, Praha 1996, s. 26-27.

nejpříznivější podmínky pro vznik renesanční módy. V renesanční Itálii se hrálo divadlo, stavěly se paláce, malovaly se monumentální obrazy - celkově nastal rozmach výtvarného umění, který ovlivnil práci krejčích i textilních manufaktur.

Italové se velmi rádi oblékali, pokud jim finance dovoľovaly, do velmi nákladných šatů. Měli v oblibě pestré barvy a kvalitní materiály, ale přesto si udrželi jemný vkus. Díky velké popularitě však barvy ztratily svoji exkluzivitu a přestaly označovat hodnotu.⁴⁵

V 16. století se postupně měnil estetický ideál, který vycházel z nového přístupu k člověku a návratu k přirozeným tělesným proporcím.

Vrcholná renesance zdůrazňovala tělesnost, plasticitu, velké plochy i jejich kontrasty. Naopak drobné ozdoby či špičaté tvary - zkrátka všechny výstřelky pozdně gotické módy - přestaly být módní. Dospělá, zdravá, vysoká a silná postava s útlým pasem a ušlechtilými pohyby nahradila ideál štíhlého zženštilého mladíka a mladé hubené dívky.

Textilní manufaktury v té době vyráběly především těžké látky jako brokáty, samety či hedvábné atlasy, které samy o sobě dodávaly důstojného vzezření. Vyžadovaly i nové střihy a řasení, které svými širokými, pravidelnými záhyby připomínají klidný rytmus renesanční architektury.⁴⁶

„Místo tuhého cupkání plavné vznášení: tempo se zpomalilo...Není již krátkých náhlých obrátů hlavy nebo jednotlivých údů, nýbrž mohutné lenivé posunování těla a místo napjatosti a hranatosti nastupuje uvolněný pohyb...Oblek, kdysi výraz rychlého, ohebného pohybu, má nyní působiti svou plností na zpomalení tempa.“⁴⁷

⁴⁵ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 245-246.

⁴⁶ Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 176.

⁴⁷ Wölfflin, H.: *Klassické umění*. Jan Laichter, Praha 1912, s. 273-274.

Lidské tělo se pak buď odkrývalo nebo se oblečením zdůrazňovalo jeho tvary, ale především se začalo chápat jako plastický celek. Nová móda vytvořila rovnováhu proporcí stejně jako v architektuře. I zde je zásadní lidské měřítko, a proto vypadá renesanční bohatá móda oproti gotické velmi harmonicky, uměřeně a přirozeně.

Ovšem i v renesanci se objevují ne příliš přirozené prvky. U žen bylo například moderní vysoké čelo, které navíc často nesmělo rušit obočí, a plavé vlasy, kterých se dosahovalo všemi prostředky. Účesy vypadaly sice mnohem jednodušeji než v předchozím období, ale i tak byly nezbytností sítky, roušky a korále, perly, které si do vlasů vplétaly.

Móda zasahovala do úpravy vlasů i vzrůstu těla. Zavedla nový kánon s přesnými pravidly, který vyhovoval ideálu doby. Renesance vytvořila první literaturu o odívání, první návody, jak se líčit a oblékat.⁴⁸

„...dámy směřjí a musí věnovat své kráse větší péči než muži a krása má různé odstíny, musí tato dáma vědět, které šaty zvyšují její půvab a hodí se pro tu či onu příležitost, a ty si vzít na sebe. Je-li si vědoma, že se v její kráse zračí živá a veselá letora, musí tento rys zdůraznit tím, že svým pohybům i oblekům dodá nádech veselosti...Je-li o něco tlustší nebo o něco hubenější, než má být, plavá nebo černovlasá, musí si oděvem vypomáhat, ale pokud možno zcela nenápadně. Má dbát, aby byla vždycky sličná a pohledná, a přitom dávat najevo, že se o to sama nijak nepříčiňuje.“⁴⁹

Na jednoduchý spodní šat ženy oblékaly bohatě zdobený, barevný oděv s vysokým pasem, vlečkou a ozdobnými rukávy s rozstříhy, které se daly vyměňovat díky lehkému přišněrování. Rukávy opět jako v gotice a Byzanci označovaly hodnost.

⁴⁸ Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 139.

⁴⁹ Castiglione, B.: *Dvořan*. Odeon, Praha 1978, s. 206.

V období renesance se v aristokratických kruzích módě vždy věnovala velká pozornost. Ve Francii bylo například velmi oblíbeným a zároveň hygienickým doplňkem vycpané zvířátko nazývané „bleší kožešinka“, jak jej například můžeme vidět na obraze Leonarda da Vinci *Dáma s hranostajem*. Tělesná hygiena v 16. století nebyla na příliš vysoké úrovni a její nedostatek se řešil většinou voňavkami či různými drbátky. Vycpaný hranostaj se stal ideální k tomu, aby tento obtížný hmyz přilákal. Aby se však vznešené dámy nemusely za tuto pomůcku stydět, byla povýšena na šperk. Majitelky si jej připevňovaly zlatými řetízky a oči těchto vycpaných zvířátek zdobily perly či drahé kameny.⁵⁰

Další důležité renesanční dekorace představoval kapesník, vějíř, parfémované rukavice i těžké šperky. Ženský oděv se postupem času začal dělit na dlouhou sukni a krátký živůtek s výstřihem. Tímto oddělením vyjadřuje italská móda ideál rovnováhy jednotlivých částí těla stejně jako architektura, která je jakoby šita na míru člověka.

Možnosti k vyjádření individuality poskytovaly mužům v renesanci efektní a tvárné barety. Na den muži nosili šat s mohutnými rukávy zvaný *giornea*, ozdobený u krku spodní bílou košilí, a širší, ozdobné kalhoty ke kolenům, které zakrývaly úzké punčochy. Klasickým oděvem mužů vrcholné renesance byl svrchní kabát zvaný *zimarra*, který zdůrazňoval mohutnost postavy. Měl otvory pro paže, často také falešné rukávy a byl zdobený kožešinami. Pro svůj důstojný vzhled se stal znakem učenců a inteligence.

⁵⁰ Skarlantová, J.: *Od fikového listu k džínům*. Grada Publishing, Praha 1999, s. 86

5.8 Reformace

S italským renesančním hnutím v 16. století souvisí reformační proud, který zachvátil především střední Evropu. Reformace s sebou přinesla sociální boje, jež zásadně změnily kulturní, společenský život a odrazily se i v odívání lidí.

V Čechách přineslo husitské hnutí, které mimochodem o století předběhlo reformační hnutí v ostatní Evropě, přerušení plynulého vývoje gotické módy a změnilo tak názory na oblečení. Zavrhovala se fantazie, barevnost či ozdoby, i když základní silueta odívání zůstala stejná. Oděv se však stal hmotnější a nákladné, elegantní, lehké materiály byly nahrazeny levnějšími, které odpovídaly celkovému hospodářskému ochuzení českých zemí.

O novou mužskou siluetu se zasloužil především krátký, teplý plášť v Čechách nazývaný *šuba*, který odhaloval krátké kalhoty zvané *plundry*.

Autor prvních spisů o odívání Vlach Cesare Vecellio charakterizuje českou ženu tohoto období následovně: „*Šatí se soukenným, hrubým oděvem, který je někdy zdoben hedvábným prýmem. Obléká se pláštěm a šatem krátkým, kožešinovým. Spodní šat je vlněný se skládanou sukni. Nenosi pantofle, jenom dřeváky nebo škorňe. Na hlavě nosí obyčejný hrubý, vlněný klobouk přes bílé zavinutí, které odkrývá jenom tvář.*“⁵¹

Na obdobném klobouku se nosil knoflík, který se stal typickou známkou české módy.

Podobné následky měla reformace i v ostatních zemích, kde však časově spadá do období vrcholné renesance.

Švýcarští a jihoněmečtí lancknechti v první polovině 16. století obohatili módu o zajímavou novinku. Na loktech,

⁵¹ Cit. podle: Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 163.

ramenou, na kolenou, zkrátka na místech, kde je oděv tísnil, ho začali nastříhávat. Tak vznikly otvory, kterými prosvítala bílá košile. Postupně prostříhovali i další části oděvu, včetně baretu nebo kožených bot a původní renesanční rozparky se z rukávů přenesly na celý šat.

Německý humanista Konrád Pellicanus o této módě „rozstříhaných šatů“ píše: „...dosud nikdo neviděl pestré, záměrně rozstříhané šaty, ale od té doby se museli krejčí přiučít tomuto umění, neboť z bojů se vracející vojáci s sebou přinesli velké novosti...“⁵²

V dějepise módy se uvádějí desítky historek osvětlujících, proč a jak vznikl určitý neobvyklý detail oblečení. Třeba o zobákovitých botách se vypráví, že anglický král Jindřich II. měl příliš velké nohy a zvednutými špičkami tuto vadu zakrýval. Přitom se zapomíná, že takovou obuv například nosili již ve starověkém Egyptě. Podobná je i historka o tom, jak vzniklo zvláštní prostříhování lancknechtského oděvu. Švýcarští žoldnéři si prý jako kořist z vyhrané bitvy nad burgundským vévodou odnesli také různé kusy oblečení, které byly velmi těsné. Aby je mohly obléknout, prosekali do nich svými meči otvory - a to je prý základ tohoto módního prostříhování.⁵³

K zhotovení oděvu se tedy používalo dvojího druhu látky. Tužší pro šat svrchní a hedvábné, která rozstříhy a rozparky pronikala na povrch. Pronikání dvou ploch se často srovnává s ornamentem tohoto období, který je také řešen ve dvou plochách a dociluje podobných efektů.⁵⁴

Pod vlivem reformačních ideálů i v důsledku hospodářského postavení bylo oblečení obyvatel prosté a nenápadné. Bohatá

⁵² Cit. podle: Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 250.

⁵³ Kybalová, L.: *Dějiny odívání. Renesance*. Lidové noviny, Praha 1996, s. 19-20.

⁵⁴ Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 153.

aristokracie však morálku reformátorů nebrala příliš vážně a jejich odívání připomínalo renesanční Itálii.

Barvy však byly méně kontrastní než v Itálii. V různých zemích se pak projevovala obliba jiné barvy. Například v Anglii a Francii bylo oblečení světlejší než ve střední Evropě. Také jednotlivá povolání měla svoje zvláštní zbarvení. Právníci a teologové dávali přednost černé, učenci zase červené.⁵⁵

Od čtyřicátých let 16. století začíná oblečení ve střední Evropě nabývat na tuhosti, zmenšuje se jeho šíře, kabáty se zkracují a límce zase zvyšují. Je totiž přirozené, že národy s velkou většinou štíhlých lidí nosí přiléhavý oděv a naopak korpulentní národy volí raději oděv volnější. Tyto nové prvky tak jasně charakterizují začínající nástup španělské módy.

5.9 Španělská móda

Španělsko bylo v 16. století nejvlivnějším státem v Evropě. Bohatství a moc nejlépe představoval nákladný, luxusní, i když také nepohodlný oděv, který odpovídal dvorské etiketě. Španělská svérázná móda byla silně ovlivněna geometrickými tvary, které přirozené linie těla uměle deformovaly. Vyumělkovaný, nepřirozený oděv, jenž znemožňoval volné držení těla a zamezoval rychlý pohyb, se stal jakousi uniformou všech urozených.

Mužský oděv v duchu manýrismu stylizoval postavu bez ohledu na skutečné proporce. Šíři ramen zajišťovaly nabírané rukávy a vycpávky. Horní část těla tak dostala podobu obráceného kužele. Takto vypasovaný a vycpaný kabátec husího profilu se stojacím límcem se nazýval *wams* a podobal se spíše brnění. Také kulovitě vycpané kalhoty nad kolena neunikly stylizaci. Jejich efekt zvyšovala prosvítající, barevně

⁵⁵ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 251.

odlišná spodní vrstva, která pronikala nesešitými pruhy svrchní látky, a nápadně vycpaný poklopec. Ke kalhotám patřily punčochy, které doplňovaly nízké střevice bez podpatků. Oproti tomu dámy nosily boty až půl metru vysoké. Tím Španělé vyrovnávali výškové rozdíly u mužů a žen.

Stejně jako mužský i ženský oděv španělské dvorské módy násilně stylizoval a věznil postavu. Vyztužená kovová sukne *vedugado* byla podepřena kovovými obručemi, trojúhelníkový živůtek vybíhající do špice na této kuželovité sukni byl rovněž vyztužený a doplňoval ho tuhý krajkový límec zvaný *okruží*, který si vynutil nahoru vyčesané vlasy. To vše podporovalo siluetu přesýpacích hodin. Okruží nosili muži a ženy, stále se zvětšovalo, až se odpojilo od košile a stalo se samostatnou součástí renesanční módy. Symbolem víry a bohatství se staly *páteříčky* neboli křížky s drahokamy, které nosily ženy na živůtcích.

Snad žádná epocha neměla v oděvu tolik samoúčelných a drahocenných ozdob. Šaty se zhotovovaly ze sametů a brokátů, byly zdobeny zlatem, vzácnými krajkami a posázeny drahokamy či perlami, o které ve Španělsku po objevení Ameriky nebyla nouze. Nákladný oděv se stal jakousi pokladnicí a majetkem.⁵⁶

5.10 Třicetiletá válka a doba Ludvíka XIV.

Odivání raného baroka se časově shoduje s třicetiletou válkou. Byla to doba vleklých a četných válečných konfliktů. Vojska různého původu i postavení křížovala Evropou, a proto i oděv je velmi různý. Ale v zásadě se dá říci, že se oblečení celkově uvolňuje, stává se pohodlnějším a vše, co postavu

⁵⁶ Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 163.

svazovalo, nyní mizí. Úzký a tuhý šat totiž nebyl do boje zrovna nejvhodnější.

Kolem roku 1629 vznikl pojem *móda* a zanedlouho se zrodila mezinárodní bytost zvaná *mosieur á la mode*, která hledala dobrodružství v životě a neobvyklosti v oblékání. Proti ní stál *Herr Spiessbürger* zdůrazňující svou národní příslušnost lokálním oblečením. Nejvíce nevksu se objevovalo právě v Německu. Naproti tomu Francie si z války přinesla prvenství v módě na mnohá desetiletí.⁵⁷

Zrodil se nový typ vojáka kavalíra, jenž měl svým chováním a elegantním odíváním vliv na barokní módu. Mužský kabátec se uvolnil, zmizely vycpávky, rozšířily a prodloužily se kalhoty. Odpadl i španělský límec a muži si tak nechávali narůst delší vlasy, které splétali do copů. Hlavu kavalírů zdobily široké selské klobouky s peřím, které nosily i ženy. Jejich šat už také nebyl ničím vyztužován. Důležitou součástí oděvu u obou pohlaví byly krajky, které se staly znakem společenského postavení. Tvořily se z nich ležaté široké límce, zdobily i manžety, široké šerpy či okraje mužských jezdeckých bot.

V první polovině 17. století však puritáni v Anglii krajky, stuhy a jakýkoli luxus zásadně odmítali. Nosili také tmavší i chudší oděv a hlavy si nechali stříhat na krátko.⁵⁸

Oděv v období třicetileté války byl tedy nejednotný, různé odchylky se objevovaly v rámci různých zemí i měst, ale od druhé poloviny 17. století začal udávat zákony módy versailleský dvůr, jemuž málokdo odporoval.

Baroko využívalo hry barev, světla a krásných materiálů nejen v architektuře, malířství, ale i v módě. Paříž Ludvíka XIV. získala v módě a udávání vkusu vedoucí postavení, které si udržela po celá staletí. Tato doba je ve znamení absolutistické monarchie a dvůr Krále slunce se snažila napodobit celá

⁵⁷ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 260.

⁵⁸ Kybalová, L.: *Dějiny odívání. Barok a rokokó*. Lidové noviny, Praha 1997, s. 45.

společnost. Francouzská móda tak sjednotila nejen oblečení evropských vládnoucích vrstev, ale měla vliv i na poddané.

Ze začátku módu Ludvíka XIV. charakterizovala lehkost, volnost a malebnost. V rozevlátém šatě se uplatnila fantazie, touha po výstřednosti a nádheře. Stuhly, mašle, krajky všude zdobily ženský, ale také zženštilý mužský oděv. Ten byl v této době stejně zdobný a mužské krajkové kalhoty spíš připomínaly krátké sukně. Důležitým prvkem francouzského odívání byla paruka, která se stala symbolem aristokratické módy.

Nošení paruk podle tradice inicioval sám král, který měl prý v mládí bohaté vlasy, ale velmi brzy o ně přišel a začal si proto vypomáhat parukou.⁵⁹

V osmdesátých letech barokní móda zklidnila svoji fantazii a zaměřila se spíše na vznešenost a stylizaci. U mužů i žen byly například oblíbené brokáty, samety, krajky i výšivky. Tato doba rovněž vytvořila tři základní díly dnešního pánského oblečení - vestu, sako s mnoha knoflíky, kapsami, i rozparky, které se také staly trvalou součástí mužského oděvu, a úzké kalhoty. Oblečení doplňoval šátek jako předchůdce kravaty, pestrobarevné punčochy a efektní krajková košile, která tvořila pod krkem fiží. Předmětem zdobení se staly viditelně nošené podvazky, obuv na polovysokém podpatku a třírohý klobouk, který však kavalíři nejčastěji nosili pod paží, aby si nepomačkali napudrované paruky.

Ženy v této době nosily kosticemi stažený živůtek s velkým výstřihem a bohatě zdobenou zvonovitou sukni. Krajky pokrývaly výstřih, rukávy i hlavu. Neodmyslitelnou součástí oděvu měšťanek se stala zástěra. Těsná šněrovačka pak podtrhovala u žen obecnou štíhlost. Ideál krásy vyžadoval vysoko sešněrovaná ňadra a štíhlý pas, který byl velmi

⁵⁹ Kybalová, L.: *Dějiny odívání. Barok a rokoko*. Lidové noviny, Praha 1997, s. 70.

nezdravý a doháněl vznešené dámy, které takto sešněrované stály celé hodiny při dvorních ceremoniích, až k mdlobám.⁶⁰

Ženskost se ve všem přeháněla - odvážné dekolty, úzký pas, perlové ozdoby, a množství rafinovaných doplňků jako rukavičky, vějíř se zrcátkem lemovaný peřím, krajkové kapesníčky a hodinky na řetízku.

Účes urozených dam měl mnoho podob. O vzniku toho nejobvyklejšího, zvaného *fontagne*, se traduje příběh milenky krále, paní de Fontaine, které se jednou při vyjíždce uvolnil pramen vlasů a ona jej upevnila ozdobným krajkovým podvazkem.⁶¹

Na konci 17. století se pak začínají objevovat na tvářích žen první známé mušky rokokové módy.

5.11 Regentství a rokoko

Přechodné období mezi módou barokní a rokokovou se nazývá podle regentství Filipa Orleánského za nezletilého Ludvíka XV. Oblečení v období regentství bylo praktičtější a pohodlnější než v předešlé době. Svůj vliv na něj měla i kultura Dálného východu. V oblibě byly hedvábné látky, které poznamenala jemná barevná paleta čínského umění.

Ženy oblékaly lehký a měkký kostým, jenž vystřídal těžký šat pozdního baroka. Při všech příležitostech nosily svrchní pohodlný oděv nazývaný *contouche* a spodní šat vyztužený kosticemi, kterými byl podpírán živůtek. Malý nízký účes nahradil komplikovaný barokní účes *fontange*. Paruky u mužů se také zmenšily a pudrovaly se jako ženské vlasy. Mužský oděv se trochu zjemnil, ale jinak se příliš nezměnil.

Celkově lze říci, že rokokový šat nepřináší ve střihu žádnou změnu a přejímá módní tendence vyzdvihující nádheru

⁶⁰ Skarlantová, J.: *Od fíkového listu k džínům*. Grada Publishing, Praha 1999, s. 100.

⁶¹ Kybalová, L.: *Dějiny odívání. Barok a rokoko*. Lidové noviny, Praha 1997, s. 91.

předchozího období. Ve Francii se opět objevuje například barokní obručovitá sukně, která dostala báňovitý tvar stejný jako měly kopule kostelů té doby.⁶²

Záměr této módy byl kontrast mohutné sukně spolu s drobným živůtkem a vosím pasem, který si vynutila móda sešňorováním do korzetu, v němž bylo tělo deformováno tvrdými kosticemi. To tvořilo velmi bizarní vzhled, který zakončovala drobná hlava s přiléhajícím účesem. Účesy se staly největší doménou fantazie. Na hlavách se nosily stuhy, jehlice, květiny, turbany, ale i ozdoby v podobě mostů, větrných mlýnů či loděk. Vyumělkovaný vzhled dodávaly bílé pudrované paruky, ohromné množství líčidel a spousta mušek, které si ženy dávaly na každou volnou část těla. Vše včetně výzdoby architektury i módy se přehánělo a neuměřenost se stala charakteristickým rysem tohoto období.

Rokoko milovalo zvláštnosti, dekorativnost, živost a hravost, což mimo jiné způsobilo, že se vůbec poprvé v dějinách módy uplatnil nesymetrický ornament.⁶³ Rokoková móda je plná detailů a právě ornament ve tvaru mušle *rokaj* dal název celému slohu. Krinolíny, jemné hedvábné střevíčky, napudrované paruky - to vše se stalo součástí životního stylu aristokracie.

Vznikaly i nové kusy oděvu jako byl volný plášť *monteau*. Důraz se kladl na doplňky včetně vějíře, mošničky *pompadour* na kosmetiku, rukavic, rukávníků a umělých či živých květin. Ženy v této době rovněž nosily bohatě zdobené punčochy a spodničky.

Lidé však měnili nákladné prádlo jen velmi zřídka, trpěli množstvím hmyzu a velkou nečistotou se pak snažili přehlušovat silnými parfémy. Užitečná byla také škrabátka.

⁶² Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 207.

⁶³ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 268.

Mužský oděv se v první polovině 18. století přizpůsobuje ženskému. Je zženštilý, bizardní, dekorativní. Nechybí zde volány, krajky, stuhy, knoflíky a na šosech kabátu dokonce vytváří obručovitou sukni. Nejvýraznější změnu tvoří účes, který byl na rozdíl od baroka menší a jednodušší. Vlasy se česaly dozadu a stahovaly stuhou.

V této době myšlenky osvícených filosofů otvíraly cestu ke svobodě, dvorní etiketa však uvěznila tělo do korzetu a krinolíny. Překrásné atlasové, brokátové a saténové látky, květiny, krajky - všechna krása a okázalost rokoka měly tedy svoji nemilosrdnou stránku.

Krinolína se stává ve všech vypjatých epochách základem celkové siluety ženského oblečení. Odborníci v ní rádi hledají zdůrazněný erotický motiv. Žena, která je ve svém vztahu k mužům koketní, chce za hradbou sukni a spodniček vypadat nedobytně.⁶⁴

Rokokovou, typicky aristokratickou módu převzala nejen královská Evropa, ale i všechny společenské vrstvy, které ji pak přizpůsobily svým možnostem. Její rozšíření podporovaly i první módní časopisy.

Z módy se stal prosperující obchod. V roce 1776 začal vycházet v Paříži první módní časopis *Galerie des modes* a v Anglii *Galery of fashion* s kolorovanými obrázky a módní časopisy začaly vycházet i v dalších evropských zemích.⁶⁵

5.11.1 Děti a móda

V druhé polovině 18. století v Anglii vzniklo jako samostatný obor dětské oblečení.

Od dob antiky až do středověku, kdy byl oděv přirozeně pohodlný, nebylo třeba dětské oblečení vymýšlet. V době módy

⁶⁴ Kybalová, L.: *Dějiny odívání. Barok a rokoko*. Lidové noviny, Praha 1997, s. 116

⁶⁵ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 273.

rokokové, španělské či burgundské, kdy začala být móda stále komplikovanější, se dítěti stávala přesná kopie oděvu jeho rodičů velmi nepohodlná. Osvobození začalo v 18. století, pokračovalo výrazněji v 19. a zcela dokončeno bylo až ve 20. století.⁶⁶

V dnešní době se oděvem pro děti zabývají celé týmy odborníků, ale ještě nedávno se na děti pohlíželo jako na miniaturu dospělých. Tomuto pojetí rovněž odpovídalo jejich oblečení. Ve většině případů bylo ve střihu, doplňcích i ozdobách zmenšenou módou dospělých.

Pokud způsob odívání neomezoval přirozený pohyb dítěte a respektoval jeho tělo, můžeme takovou dětskou módu obdivovat. Horší to však bylo v těch obdobích, kdy móda potlačovala a často i záměrně deformovala tělesné proporce jako například rokoko. Těsné šněrovačky tísnily hrudníky dívek, dlouhé sukně vystlané spodničkami nebo dokonce rokokové krinolíny vyztužené umělou kostrou nedovolovaly přirozený pohyb, natož pak dětské hry. Děvčátka neunikla módě složitých účesů, chlapci se zas tísnili v těžkých a úzkých kabátcích a naškrobených okružích. Na specifické potřeby dětí nikdo nebral ohled. Dětské oblečení bylo stejně reprezentační, stejně nákladné, efektní a stejně nepraktické jako oděv vznešených otců a matek.

Johanna Schopenhauerová ve svých vzpomínkách popisuje oděv ze svého dětství: *„Strašná věž z vlasů, vyztužená dráty a žíněmi se spoustou per, květin, a stuh, zvyšovala mě nejméně o loket. Bílé, na coul vysoké chůdičky pod plesovými botičkami s vyšívavými zlatými stuhami se snažily tento nepoměr mé malé postavičky vyrovnat. Přestože nemohly dosáhnout výšky mého účesu, přece jen byly dost vysoké na to, abych se mohla dotýkat země jen špičkami nohou. Brnění sestavené z hustě vedle sebe*

⁶⁶ Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 581.

*naskládaných kostic, dostatečně pevné a tuhé, aby vzdorovalo kulce z pušky, stlačovalo ruce a ramena dozadu, hrud' dopředu a sešněrovalo tělo přes boky do tvaru vesty. A nyní krinolína!...*⁶⁷ V poslední třetině 18. století se tak podle pokračujícího vyprávění oblékaly děti z lepších rodin.

Na hotovém, dospělém těle nemůže nesprávně volený střih až příliš mnoho pokazit, nejedná-li se pochopitelně o tak nepřírozené kusy oděvu jako byly šněrovačky s tuhými kosticemi, ale dětské rostoucí tělíčko může nevhodné oblečení brzdit ve vývoji nebo i trvale poškodit. Vše, co dítě stahuje, škrtí a svírá, brání při trvalém nošení rovnoměrnému růstu.⁶⁸

Z tohoto hlediska na tom byly děti aristokratů hůře než jejich neurození vrstevníci. Ti měli na sobě daleko prostší a především pohodlnější oděv. Děti šlechticů však okázalá móda proměnila v krásně oblečené loutky.

Zvláště děti bohatých rodin byly úplní mučedníci v těžkých, neprodyšných krunýřích, které sice vypovídaly mnoho o majetku a postavení rodičů, ale které nedovolovaly dítěti prožít šťastné dětství. Je vůbec s podivem, že přežily. Odmalička stahované a šněrované, nejprve do těžkých peřinek, pak do šatů, které byly přesnou kopií obleku dospělých, nevěděly, co je koupání v přírodě, běhání na čerstvém vzduchu. Byly bledé a neduživé, zdravě opálená pleť nebyla dost vznešená. Hygiena v dnešním slova smyslu byla dokonce pokládána za něco vyloženě škodlivého.⁶⁹

V druhé polovině 18. století začali v Anglii děti oblékat trošku odlišně než do miniaturních obleků dospělých, jenž oblékali šněrovačky a krinolíny.

Chlapci nosili široké rourovité kalhoty a u krku otevřené blůzy. Dívky odkládaly krinolínu a oblékaly volné šaty.

⁶⁷ Cit. podle: Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 581.

⁶⁸ Příbramská, M.: *Oblékáme děti*. Merkur, Praha 1968, s. 8.

⁶⁹ Tamtéž, s. 8-9.

Otázkou dětského vývoje a výchovy se zabýval i Jean Jeacques Rousseau, který ve svém Emilovi přinášel řadu podrobných pokynů, týkajících se volby vhodného oděvu a životosprávy od nejútlejšího věku až do doby dospívání.⁷⁰

Lidé si začali uvědomovat, že anatomicky, fyziologicky, psychicky a společensky nejsou děti pouhou miniaturou svých rodičů. Děti se mnohem více pohybují, jsou živější a nesluší jim to samé, co starším. Materiál, střih, i barevnost by měly odpovídat jejich proporcím i charakteru. Některé portréty dětí od holandských malířů nejlépe vystihují, do jaké míry byl nepřirozený oděv dospělých na malých dětech v místech, kde se běžně vyskytují lidové kroje a neznají zvláštní dětské oblečení.⁷¹

Díky myšlenkám J. J. Rousseaua o návratu k přírodě a přirozenosti se tedy začalo pohlížet na dítě trochu jinak. Názory osvícenců se však nemohly v dětském oblečení zcela prosadit, neboť i v měšťanské společnosti se oblečení dětí stalo symbolem společenské úspěšnosti rodiny.

Na konci 19. století se můžeme setkat s názory, jak je nevkusné a neelegantní, když se oděv dětí podobá svým střihem a doplňky módě dospělých. Ještě pořád to však nebyl čas praktického oblečení pro děti. Správně se sice mluvilo o tom, že u malých dětí nemůže být dětskost podpořena sametem, atlasem a botami s vysokými podpatky, ale pro období 19. století bylo zase typické, že luxus se těm nejmenším dodával bohatým použitím krajek, kterými je doslova orámován dětský obličej. Děti pak nejčastěji nosily velmi náročné krajkové šatičky.⁷²

V období secese můžeme módu pro děti sledovat přímo u pramene a tím jsou módní časopisy. Magazíny jako *Nové*

⁷⁰ Kybalová, L.: *Dějiny odívání. Barok a rokoko*. Lidové noviny, Praha 1997, s. 185.

⁷¹ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 271

⁷² Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 585.

Pařížské módy, Vídeňské módy, Bazar a jiné přinášely pravidelné informace s příslušným vyobrazením, jak děti oblékat. Dívky se už sice netísnily v korzetu jako jejich matky, zdravotní péče jen trochu pokročila, ale střih šatů a hlavně jejich ozdoby byly zcela poplatné módě. Dětské oblečení se opět stalo kopií oděvu dospělých.

To se týkalo i doplňků. Malá děvčátka nosila v zimě rukávnick zavěšený na šňůrce. Tento doplněk byl efektní, ale i praktický. To se však nedá říci o pokrývkách hlavy. Stejně jako se dobře oblečená žena nemohla objevit na veřejnosti bez klobouku, muselo mít i dítě z dobré rodiny klobouček, a to bez ohledu na věk a pohlaví. Stuhly, krajky, květiny - to vše najdeme v hojné míře na hlavách malých děvčátek.

I když bylo oblečení chlapců po vzoru pánské módy mnohem jednodušší a praktičtější, ani kluci to neměli snadné. Móda slamáčků se pro ně stala závaznou. Námořnický oblek doplněný bílými punčochami a slamákem představoval jakousi vycházkovou uniformu hocha z dobře situované rodiny. V takovém oblečení pak nanejvýš mohly děti způsobně koulet obruč v městském parku.⁷³

Teprve nový životní styl 20. století, který s sebou přinesl zjednodušení oděvu a racionalizaci módy, oprostil dětský oděv od zbytečných ozdob.

Konečně se vyřešil problém vzdušného, hygienického, praktického dětského oblečení a ne nadarmo tak bývá 20. století označováno jako století dětí.⁷⁴

Oblečení pro děti se stalo specifickou oblastí, předmětem zájmu odborníků mnohých profesí a všude na světě existují speciální obchody s dětským oblečením. A i když nelze říct, že by nemělo žádné společné znaky s oblečením dospělých, z efektně nastrojených loutek se opět staly děti.

⁷³ Skarlantová, J.: Dítě školou povinné. *Naše rodina XXXV*, 2001, s. 20.

⁷⁴ Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 585.

5.12 Móda francouzské revoluce a direktoria

V této době se móda stala pohodlnější, účelnější a rozšířila se i na další skupinu obyvatelstva. Příčinou byla francouzská revoluce, která otřásla celou evropskou společností, změnila politické a hospodářské poměry a odrazila se i na oděvu. Svůj vliv měl rovněž Voltairův racionalismus, Rousseauovo hlásání návratu k přírodě s požadavkem na přirozenost a vznik Spojených států amerických v roce 1776.⁷⁵ V módě se pak vyskytovalo oblečení a detaily jako například *á la Independance*, které svými názvy evokovaly sympatie s prohlášením americké nezávislosti.

Změny v módě přišly tentokrát z Anglie, kde měšťanstvo provedlo revoluci ještě před Francií. Život se tam odvíjel odlišně a vedl k účelnějšímu oblečení.

Konec 18. století je ve znamení jednoho z nejdůležitějších přelomů v dějinách módy. Mužský oděv přestal být zdobný, barevný, rozmařilý či mnohotvárný a začal být především účelný. Muži jakoby se vzdali práva na krásu a od té doby se mužský oděv na rozdíl od ženského mění jen minimálně. Francouzská revoluce tak změnila mnohem více oblečení mužů než žen.⁷⁶

Buržoazie odstranila všechna privilegia, a to se týkalo i oblečení. Symbolem revoluce se stala *kokarda* ze stuh v národních barvách. Kombinace modré, bílé a červené se připínala se na kabáty, na šaty i klobouky. Ideály rovnosti a bratrství symbolizoval nový francouzský národní oblek, který byl vytvořen z oděvu těch nejchudších a vědomě se tak lišil od poražené a nenáviděné šlechty. Základem byla krátká selská vesta, široké námořnické kalhoty a červená čepice galejníků jako symbol revoluce. Národní oděv se ve společnosti neujal,

⁷⁵ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 276.

⁷⁶ Tamtéž, s. 278.

ale přesto byl velmi významný. Šlo totiž o první pokus v historii odívání, který odrážel snahu o společenskou rovnost jednotným oděvem.

Malíř Jacques Louis David pak vytvořil další návrh na národní oděv, který byl inspirován antikou. A i když ani ten nenašel velkou odezvu u mužů, ženy jej nadšeně přijaly. Jejich ideálem se staly řecké bohyně a tomu odpovídal i dámský šatník. Ve starém Řecku a Římě nacházela nová společnost nový řád a stejně jako politika, malba, plastika i ženská móda začala usilovat o vznešenou jednoduchost.⁷⁷

Základem dámského šatníku se stala jednoduchá, bohatě řasená bílá košile s krátkým rukávem zvaná *chemise*, která byla inspirována řeckým chitonem a římskou tunikou. Tento šat, nejčastěji zhotovený z indického mušelinu, zdůrazňoval poprsí vysoko posunutým pasem a hlubokým výstřihem. Byl tak lehký a průsvitný, že mravokárci začali znovu volat po návratu krinolíny a o této nahaté módě vznikaly i četné karikatury. Přes veškeré výtky, nákladnost materiálů a množství šperků, jenž tento jednoduchý střih vyžadoval, se stal oblíbený i v mnoha dalších evropských zemích, které viděly ve Francii svůj vzor.

Přestože v historii odívání antický šat v horkém podnebí patřil k nejzdravějším, mnoho žen na toto příliš lehké oblečení, které nemohlo dostatečně chránit před zimou, doplatilo trvalými následky na zdraví a některé za „mušelinovou nemoc“ zaplatily životem.⁷⁸

Oproti ženské módě bylo mužské oblečení zcela racionální a praktické. Jednoduchý oděv vítězného třetího stavu se skládal z fraku, vesty a přiléhavých kalhot, které doplňovaly hedvábné punčochy. Dalším doplňkem byl cylinder, hůlka a široký šátek. Oblíbenými se také staly dva svrchní pláště - *carrik* s několika

⁷⁷ Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 223.

⁷⁸ Tamtéž, s. 240.

kruhovitými límci naskládaných na sobě a další s klopami a zadním rozparkem zvaný *redingot*, který vznikl jako jezdecký oděv a dodnes patří do mužského i ženského šatníku. Zasloužila se o to anglická móda, která odpovídala praktickému životu na venkově, ale to nebránilo v tom, aby si ji oblíbili i měšťané a šířila se za hranice Anglie. Svůj podíl na tom měla i průmyslová revoluce s vynálezem mechanického tkalcovského stavu.

5.13 Empír

Empír má své jméno podle vlády Napoleona I., který se dal v roce 1804 korunovat na císaře. Zakázal dovoz indického mušelínu, z kterého se vyráběla chemise, a zasloužil se tak o to, že v se módě začaly znovu objevovat teplejší látky jako taft, samet či brokát. Také se zmenšil dekolt, rukávy se prodloužily, zmizela vlečka, snížil se pas. Moderní se staly rukavice, kašmírové šály a kukaňovitý klobouk, který zdobil antický účes s pěšinkou uprostřed.

Tento přirozený módní proces byl v Paříži na několik let zastaven, když se císař snažil navázat na versailleské tradice a předními malíři nechal vypracovat nové slavnostní šaty, které měly symbolizovat bohatství nové říše. Maršálkové, ministři i jejich protějšky se směli oblékat podle svého vkusu a na krátkou chvíli se tak znovu objevily, jako dočasná ceremoniální uniforma, španělské límce, peleríny, vlečky, krajky. Toto dvorské odívání však nemělo velkou odezvu a pouze několik ozdobných prvků se přeneslo do následujícího romantismu.

Vedle exkluzivní císařské módy se už od roku 1770 objevují v Paříži i první módní domy s konfekcí, která využila zjednodušeného stříhu šatů a masovější výroby látek. To umožnilo, aby byla empírová móda prodávána za přijatelnou cenu i pro střední vrstvy. Svůj vliv na rozšíření konfekce měly

také módní časopisy, které udržovaly a posilovaly vliv Francie v odívání. Jejich prostřednictvím se módní novinky dostávaly do povědomí veřejnosti v různých zemích.⁷⁹

V mužském oděvu se nadále projevovala anglická móda a šaty se trochu zjednodušily. Prosadily se světlé kalhoty s dlouhými nohavicemi zvané *pantalony*, které se zasouvaly do vysokých holínek a tvořily zajímavý kontrast s tmavým frakem a cylindrem.

Po konečné porážce Napoleona se restaurační vláda snažila o návrat k předrevolučním poměrům, které měl symbolizovat i nový oděv. Kuželovité ženské šaty se zkrátily nad kotníky, nosily se barevné ozdoby a díky menším výstřihům a delším rukávům se oděv celkově více zahalil a znovu zeštíhlel. Velké výstřihy zůstaly už jen na slavnostních šatech a právě v této době se začalo odlišovat večerní a denní oblečení.⁸⁰ V období restaurace se ženy rozloučily s bílou barvou, která teď byla znamením přílišné skromnosti, chudoby či cudnosti. Do módy přichází znovu příroda a rokoková móda nahrazuje antickou. Toto období je vlastně prvním pokusem o její sentimentální přepracování.⁸¹

V mužské módě se klade důraz na dokonalý střih a nenápadnou eleganci, kterou nyní zdobí už jen jehlice v kravatě a kapesní hodinky.

Na prosazení nového stylu pánské módy má podíl Angličan George Bryan Brummel, který jako jeho živý propagátor vytvořil typ nenápadně elegantního muže *dandy*.⁸²

⁷⁹ Uchalová, E.: *Česká móda 1780 - 1870. Pro salón i promenádu*. Olympia, Praha 1999, s. 21.

⁸⁰ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 285.

⁸¹ Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 225.

⁸² Tamtéž, s. 256.

5.14 Biedermeier a romantismus

Romantismus je obdobím velkého průmyslového rozvoje i dobou sentimentu. V 19. století nastává slohový rozklad. Architektura a s ní i móda se začala opírat o historické předlohy. Stavěly se gotické parlamenty, renesanční banky a vybíraly se i nejméně umělecké prvky různých slohů. Neujasněné estetické názory ale kontrastovaly s velkým hospodářským rozvojem. Krásu a kvalitu však nahradila kvantita, lidé přestali být vybíraví a stejně dobře se spokojili s napodobeninami všeho druhu.

Paříž a Londýn udávaly světovou módu, která připouštěla jen drobné odchylky na základě národního charakteru, vkusu, nestejných surovinových zdrojů či odlišného vybavení výroby.⁸³

V této době se začala psát první pojednání o střihačském umění. V 19. století se tak poprvé dá hovořit o dokonalém střihu a bezvadně padnoucím oděvu. Dříve se totiž braly míry jen primitivně. Velké závady nedostatečné krejčovské práce odhalily až nejstarší fotografie.

Industrializace v 19. století zvětšila význam pracovního obleku. Zástěra, která je vlastně nejstarší a v zásadě neměnná část oblečení od dob starého Egypta, byla hlavní součástí pracovního oděvu mužů a žen. Na začátku předminulého století se začaly pro dělníky vyrábět také modré bavlněné látky, z nichž se zhotovovaly pracovní *pantalony* a košile.⁸⁴

Modrá, hnědá a především černá byly barvy, které se užívaly k výrobě pánských společenských oděvů. Muži nosili květované vesty, cylinder a kravaty, o jejichž správném uvázání vznikaly příručky. Jejím autorem byl mimo jiné i Honoré de Balzac.

⁸³ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 287.

⁸⁴ Tamtéž, s. 287-288.

Žena té doby byla především domácí paní, která reprezentovala svého manžela svým vystupováním a samozřejmě oděvem. Nové veřejné prostory jako promenády, tančírny, parky, kavárny, divadla byly ideální pro prezentaci i napodobování romantické módy. Ženu zdobily složité vyčesané účesy s ozdobnými hřebeny a jinými doplňky připomínající ozdobnou architekturu. Žádoucí alabastrově bílou tvář rámovaly bohaté lokny, také kašmírový medailon na sametce, šál, klobouk se spoustou ozdob uvazovaný stuhou, rukavice, peleríny a boa. Novinkou se staly sněhobílé batistové spodní kalhoty a blůzy. Bílá se stala jedinou myslitelnou barvou pro svatební šaty, právě proto, že potvrzovala romantickou jemnost a nevinnost.

V dámské módě se pas posunul na své přirozené místo a vznikla nová, typicky ženská módní silueta, která tvořila z čelního pohledu písmeno X. Takové zdůraznění štíhlosti vedlo k zavedení korzetu. A i když sešňěrování nebylo tak nápadné a nezdravé jako v rokoku, přesto opět estetický princip porazil zdravotní. Štíhlost pasu se také zdůrazňovala speciálním střihem mohutných rukávů, stále vzrůstajícím límcem přes celá ramena a kuželovitou sukni s velkou spoustou spodniček, které se v *biedermeieru* vyráběly z pruhovaných či ornamentálních látek.

Nový životní styl vytvořený především buržoazií se v odívání i bytových interiérech nazývá *biedermeier*. Sám pojem vznikl na začátku 19. století po odeznění romantismu podle satirické postavy měšťáka Gottlieba *Biedermeiera*, který byl často karikován ve známé německé revue.⁸⁵

V celé průmyslově rozvinuté Evropě se měšťané v této době oblékali stejně. V revolučním roce 1848 se ale projevila snaha vyměnit univerzální měšťanskou módu za specifický národní oděv, který byl vnímán jako jeden ze symbolů národní

⁸⁵ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 288.

svébytnosti. V Čechách však žádný jednotný národní kroj neexistoval. Proto byl v Praze téhož roku ustaven „Výbor pro uspořádání národního kroje slovanského“. Do výboru bylo zvoleno 24 umělců, vědců a literátů, kteří měli vztah k národnímu odívání nebo znalosti z oblasti slovanských a historických oděvů.⁸⁶ Při jeho koncipování se hledaly formy, jenž by splňovaly požadavek ukázání národní osobitosti, zároveň se však nedaly ztotožnit s oděvem českého vesnického obyvatelstva. Ačkoli se pokus o národní stejnokroj nezdařil, přínosem této vlastenecké doby byl černý vypasovaný kabát se stojacím límcem a dvěma řadami knoflíků zvaný *čamara*, který se stal společenským oděvem, ale jen na krátký čas. Po porážce pražského povstání totiž byla zvláštní vyhláškou označena *čamara* a některé další znaky oděvu za politické symboly a trestány vězením.⁸⁷ Ozdobné zapínání tohoto kabátu se však stalo inspirací pro oděvní tvorbu 20. století.

5.15 Druhé rokoko

Uprostřed předminulého století přichází z Paříže móda, která zdůrazněním nádhery a okázalosti připomínala rokoko. Již potřetí se tak v dějinách módy objevila krinolína. Nyní se však stala velmi oblíbenou u širokých vrstev a objevuje se i v některých lidových krojích.

Určitým způsobem tato obručovitá sukňe vyjadřovala počáteční rozmach technické a strojové civilizace. Znamenala použití stejných výtvarných a konstruktivních principů, jichž se užilo například při stavbě budovy ze skla a oceli Crystal Palace, která se stala symbolem světové výstavy v Londýně

⁸⁶ Moravcová, M.: *Národní oděv roku 1848*. Academia, Praha 1986, s. 76.

⁸⁷ Tamtéž, s. 143-156.

roku 1851. Výstavy se stávaly důležitými mezníky nejen ve vývoji lidského poznání, ale i v módě.⁸⁸

Krinolína nebyla stále stejná. Napřed byla kruhovitá, pak oválná, i její šíře se často měnila. Také spotřebovala ohromné množství materiálu. To se týkalo stejně tak látek, zejména proslulého lyonského hedvábí, jako obručí. Nejdřív se používaly kostice, pak bambus, guma a nakonec zvítězila moderní technika - ocelový drát. Ten nahradil množství komplikovaných spodniček biedermeierovské módy a dal široké sukni lehkou a pružnou oporu. Jako kontrast k objemné spodní části sloužil účes, který byl na rozdíl od rokoka malý. Krinolíně rovněž odpovídal korzet a velké dekoltování.

Pánská móda se v ničem nepodobala dámské módě rokokové. Naopak, měla ještě méně barevnosti i ozdob než v předchozím období a stále se zjednodušovala. Muž v době kapitalismu zkrátka volil šat, který ho nezdržoval a neomezoval v pohyblivosti. Nosil proto nejčastěji jednoduché sako, velmi podobné dnešnímu. Jedinou barevnou částí oděvu byla vázanka. Korektní vzhled pánů doplňovala hůlka, střízlivý účes, licousy, knírek či malý plnovous a vedle nezbytného cylindru i tvrdý klobouk.

V Praze na počátku vlády Františka Josefa I. se kvalitou a množstvím výrobků proslavil pánský krejčí Vendelín Mottl, jenž často a úspěšně prezentoval habsburskou monarchii na mezinárodních výstavách.⁸⁹

Za zakladatele špičkové krejčovské tvorby - *haute couture* se pokládá Angličan Charles Frederic Worth, který se jako dvacetiletý usídlil v Paříži. Díky němu vystoupila módní tvorba ze své anonymity a důležité se stalo jméno samotného módního tvůrce. Za svou proslulost vděčí především kněžně Metternichové. Ta svými toaletami tehdy ovlivňovala vkus

⁸⁸ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 290.

⁸⁹ Uchalová, E.: *Česká móda 1780 - 1870. Pro salón i promenádu*. Olympia, Praha 1999, s. 87.

pařížské společnosti a právě od Wortha si nechala ušít šaty. Její krinolína pak upoutala pozornost velké propagátorky francouzské módy v Evropě samotné císařovny Evženie.

Móda císařských a královských dvorů byla napodobována všemi vrstvami. V 19. století mohly také ženy v domácnosti, jejichž mužům se ovšem podařilo shromáždit dostatečný majetek, žít jako šlechtičny. Manželky, jejichž jedinou povinností bylo pouze prezentovat společenský status rodiny, utrácely peníze svých úspěšných manželů za drahé aristokratické oděvy šlechty a déle tak mohly podržet její módu, než muži. Tuto sociální situaci bohatých rodin 19. století odrážely velmi oblíbené operety, které se v druhém císařství staly významným šířitelem módy.⁹⁰

Obecně však v druhé polovině století přicházelo do prodeje velké množství málo vkusné konfekce, jejíž jedinou předností byla nízká cena.

Především technický pokrok způsobil, že móda začala být doslova mezinárodní. Díky šicímu stroji oděvy zaplavily celý trh a staly se dostupné širokým vrstvám. Od hlavy až k patě se lidé mohli obléknout v obchodních domech, které nyní rostly v evropských velkoměstech. Vedle toho vznikaly i specializované obchody s módními doplňky. Poprvé se módy zmocnil chemický průmysl a přírodní materiály se začaly nahrazovat syntetickými. Průmyslová výroba nahrazovala tradiční rukodělnou výrobu, začalo se hodně imitovat.

5.16 Móda v letech 1870 - 1890

Tato doba dvaceti let je ve znamení velkého pokroku výrobní techniky, ale i velké směsi slohů. Noví boháči chtěli mít vše efektní - renesanční pokoj, orientální kuřácký salón či

⁹⁰ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 290.

turecký divan a vypjatý nacionalismus slohový chaos ještě zvýšil. Efekt byl pro ně důležitější než estetická stránka, pravost a kvalita.

Na konci 19. století se stal oděv mnohem tolerantnější vůči vlastnímu vkusu jedince a připouštěl i více volnosti vůči materiálu či barvám. Stejně jako architektura a užité umění, tak i dámská móda žila z historických návratů. To ještě více odráželo slohovou bezradnost a zmatek.

Dámské šaty měly někdy špičaté výstřihy, jindy bohaté límce a jednotné nebyly ani účesy. Z doplňků byl oblíbený krajkový slunečník a vějíř. V sedmdesátých letech se výrazně prosadila kožešina. Teprve tehdy začaly ženy nosit ve větším počtu rukávničky, límce a čepice ze stříbrné lišky, činčil či leoparda.

Definitivním pádem francouzské monarchie a vyhlášením republiky zmizela móda krinolíny. Změnu v oblékání tedy způsobila historická událost. A třetí světová výstava ve Vídni roku 1873 zahájila novou módu *turnúry*.

Krinolína tak byla vytlačena užší sukni se zajímavou boční siluetou, kterou vytvářela vycpávka česky zvaná *honzík*. Tvořila ji většinou žíněná poduška nebo v sukni zašitá pružina, která vytvářela stejné tvary jaké se objevovaly na potazích nábytku či závěsech.⁹¹ Zvláštní boční pohled vytvářela také těsná šněrovačka, která vytlačovala a zdůrazňovala ňadra. Dojem štíhlosti ještě vyvolávala útlá ramena a úzké, dlouhé rukávy. Ze začátku ženský oděv obepínal tělo velmi těsně od krku až po kolena, která se někdy dokonce svazovala, aby dlouhé kroky nenarušovaly ladnou chůzi.⁹²

V druhé polovině 19. století se ženská silueta, móda a především sukne měnily mnohem rychleji než doposud. Další zvrát módy nastává v 90. letech. Novou společenskou zábavou

⁹¹ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 295.

⁹² Tamtéž, s. 296.

se stává jízda na kole a s tím mizí i poslední honzíky. Oblečení se přizpůsobuje novým potřebám, podstatně se uvolnilo a zjednodušilo. Počet spodniček klesl na jednu zvanou *petticoat*, které se nyní věnovala velká pozornost. Móda se tak zmocnila i té části odívání, která byla ukryta pod šaty. I osobní prádlo zasáhla průmyslová výroba a nahradila ruční práci. V nových obchodních domech bylo možno koupit v různých cenových relacích celé komplety intimního prádla. Začaly se mu věnovat i módní časopisy, které díky litografickým přílohám pomáhaly rychlému šíření veškeré módy.⁹³

Pánský oděv se vyvíjel zcela přirozeně bez výrazných módních zvrátů a souvislým organickým vývojem se stále zjednodušoval. Mnohem více odpovídal postavení muže v buržoazní společnosti i ekonomickému a hospodářskému vývoji. Frak se nosil pro večerní příležitost, na den pak žaket. K vycházkovému kabátu neodmyslitelně patřila buřinka. Novinkou se na konci 80. let stal smoking s hedvábnými klopami.

5.17 Zlom století

Móda se nyní vyznačovala velkou nepřehledností. Nosily se nejrůznější druhy oblečení i doplňků různých tvarů a materiálů. Objevovaly se nové tendence a zároveň se opakovaly některé prvky z módy dob minulých. Ovšem, stejně jako v architektuře, hlavně ty, které měly funkci.

Zakládaly se továrny na výrobu konfekce, jenž vyráběly módu z mnohem levnějšího materiálu a tím ji zpřístupnily také chudším vrstvám. Rozvoj techniky, průmyslu, dopravy, obchodu i nový zdroj elektrické energie na první pohled zaručovaly hospodářskou prosperitu a politickou stabilitu.

⁹³ Skarlantová, J.: *Od fíkového listu k džínům*. Grada Publishing, Praha 1999, s. 144.

Dávno zmizela doba, kdy panovník či jeho manželka udávali poměrně stabilní módu. V poslední třetině 19. století to byl především Worth, Redfern, Doucet Paquini, a další schopní návrháři s vlastním stylem, kteří určovali rychlé tempo změn v oblékání. Je to doba velkých módních salónů a francouzská móda vítězí na celé čáře. Na světové výstavě v roce 1900 si nikdo z cizinců netroufal vedle těchto módních salónů vystavovat.⁹⁴

Inspirací pro širokou veřejnost se také staly divadelní dobové kostýmy v té době čím dál populárnějších herců a hlavní společenskou událostí byly divadelní premiéry. Na módu devadesátých let měly vliv slavné herečky a tanečnice. Mucha si například získal Sarah Bernhardovou, která byla stejně ceněna jako herečka i jako tvůrkyně divadelního kostýmu.⁹⁵

Ze začátku století určovala ráz módy ještě secese. Oblečení nevykazovalo žádné podstatné změny a navazovalo na předchozí období. Zanedlouho se však začal prosazovat oděv, který upřednostňoval zdraví, funkčnost a pohodlí. Nepřirozenou ženskou siluetu S vystřídala štíhlá a přirozená silueta X. S ní se zároveň projevila tendence krátit ženské sukně.

Móda krátkých sukni přišla ze Spojených států, kde se vzhledem k prašným ulicím vzrůstajících měst projevíly dlouhé šaty jako velmi nepraktické. Americká konfekce proto začala vyrábět oblečení do nepohody zvané *rainy daisies*, jenž tvořilo základní změnu v dámské módě.⁹⁶ V této době se objevují snahy vytvořit i takzvaný reformní oděv, který zamítal korzet a propagoval splývavé linie.

Další vliv na módu tohoto období přišel z Ruska. Ruský balet byl zcela něco nového, svěžího a změnil estetické vnímání

⁹⁴ Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 293.

⁹⁵ Tamtéž, s. 300.

⁹⁶ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 299.

západní Evropy. Toho zdatně využil vynikající krejčí a umělec Paul Poiret ke změně módní linie. Ten propagoval pohodlnou eleganci spolu s východní, orientální kulturou a přišel i s prvky historismu. Zdatný obchodník Poiret používal fotografie jako reklamy, ovládl první společenský ilustrovaný časopis pro ženy *Femina*, spolupracoval s divadlem a jeho vliv, především na vznešené zákazníky, stále rostl až do první světové války.

Také rusko-japonská válka zvyšovala zájem o oblečení východních národů. Velké oblibě se těšila Kréta a Japonsko, které vystřídaly antiku. Od časů středověku se znovu objevily rukávy jako u japonských kimon. Tato móda ještě více podporovala výrobu umělého hedvábí, které se začalo vyrábět masově hlavně v podobě dámského prádla.

Pánská móda šla nadále svou klidnou cestou bez větších změn.

6. MÓDA 20. STOLETÍ

Počátek módy leží někde na přelomu 19. a 20. století. Šaty sice existovaly v každé době, ale móda, tak jak ji většina z nás chápe dnes, je jevem teprve minulého století. Do té doby se odívání měnilo podle stavu a země. U dvora se lidé oblékali jinak než měšťanstvo a u nás se odívali jinak, než například ve Francii.

To vše se změnilo, když jistý Charles Frederick Worth už nechtěl být pouhým dodavatelem císařské Výsosti Eugénie a své výtvořky začal označovat svým jménem, stejně jako umělci. A to byl moment, kdy se zrodila značka. Tehdy se pouhý dodavatel zakázky mění v uměleckého dámského krejčího, *couturiera*, a to, co vytváří, je právě móda.

Ale módu přivedli do módy teprve návrháři v 60. letech. Rozpoznali, že oděv již nemusí být v době reprodukovatelnosti unikátem. Od té doby se značka osamostatnila. Zdobí nejen šaty, ale doplňky, spodní prádlo nebo vázy a stejně jako design již nemusí pocházet od návrháře samotného. Stačí jen signatura a to po celém světě.

Dnes se všude hovoří stejným jazykem módy a zdaleka již nemusí být francouzského původu. Dokonce se za ním nemusí skrývat ani návrhář.⁹⁷

Byznys s módou se po automobilovém průmyslu stal druhým největším na světě. V Itálii prosperuje velký počet návrhářů a modelových domů. Móda z USA v obrovské invazi ovlivňuje nejen trh na americkém kontinentu, ale proniká i do Evropy. Anglie už také poznala, že současná móda nevystačí jen s konzervativismem. A kromě evropských států se v posledních letech prosazuje Orient. Nicméně kolébka světové módy přece jenom navěky zůstane ve Francii, „*je zakotvena ve*

⁹⁷ Seelingová, Ch.: *Století módy*. Slovart, Praha 2000, s. 9.

*vzrušující atmosféře kdysi nejveselejšího města světa, v Paříži.*⁹⁸

6.1 První desetiletí

Toto město mělo dar udávat tón, přijímat a přetvářet vnější vlivy, které pak podtrhovaly jeho vlastní výjimečnost. Tomu napomáhal i stále zrychlující se vývoj všech forem komunikace, průmyslu a stále lepší možnosti cestování a poznávání. Velké světové výstavy, organizované v letech 1878, 1889 a 1900 v Paříži a dalších městech, poskytly pohled do celého světa. Oděvní průmysl se mohl předvést v mezinárodním měřítku.⁹⁹

Období velké pařížské módy spadá přibližně do prvních tří desetiletí 20. století, ale už v druhé polovině 19. století došlo k založení slavných modelových domů Worth a Jeanne Lanvinové. Ti pak zůstali nositeli nejlepších tradic francouzské haute couture, která roku 1900 na Světové výstavě v Paříži zažila velký úspěch.

Žádná výstava nezbudila takový rozruch jako právě tato na rozhraní dvou epoch. Stala se tak závěrem končícího 19. století, a byla vstupem do století dvacátého - věku elektřiny. V Pavilonu de l'Élégance se představily publiku některé vybrané domy módy jako Worth a Doucet, které odívaly Sarah Bernhardtovou a další jevištní hvězdy.

Po celé století je Paříž považována za světové centrum módy a právě tato její proslulost vznikla se vzestupem návrhářů. I když tehdy se ještě nazývali couturiers.

Za zakladatele francouzského haute couture je pokládán Angličan Charles Frederick Worth. Byl první, kdo začal signovat kusy oděvů jako umělecká díla. Kromě toho zavedl průkopnickou novinku, která pak podporovala prodej - jednou

⁹⁸ Hrubá, V.: *Tvůrci světové módy*. NAVA, Plzeň 2000, s. 5.

⁹⁹ Baudot, F.: *Móda století*. Ikar, Praha 2001, s. 33.

za rok představil novou kolekci. Pro Wortu pak bylo vytvořeno slovo *couturier*, předtím existovaly pouze švadleny neboli *couturières*.¹⁰⁰

V průběhu poslední dvou století se oblečení mužů a žen z vyšší společnosti stále velmi podobalo oděvům z minulosti. Pánský oblek, který byl v hrubých obrysech načrtnut již koncem osmnáctého století, se změnil jen v detailech. Ženy sice měly, na rozdíl od mužů oblečených tradičně většinou v tmavém, k dispozici různé variace barev, materiálů i ozdob, ale silueta zůstávala víceméně stejná už od dob renesance. Snad kromě období direktoria a císařství, kdy převládaly antické linie, si zvyklosti už po čtyři století žádaly postavu ve tvaru přesýpacích hodin. Oblečení dělilo ženské tělo na dvě nerovnoměrné části, výrazně oddělené pasem, který byl výsledkem šněrovaček a různých korzetů. Žádná elegantní kráska si nedokázala tento krunýř sama zašněrovat či sundat bez cizí pomoci. Teprve díky Poiretovi se objevily první oděvy, které si ženy mohly samy obléknout.¹⁰¹

Ženské tělo bylo doslova uvězněné v šatech od hlavy až k patě. Rozšířené rukávy, které se podobaly jehněčí kýtě, končily až u prstů. Zvonová sukně, vzadu vyztužená záhyby a zakončená vlečkou, splývala kolem špičatých šněrovacích bot až na zem. Sezónu od sezóny se přezdobené šaty v jakémisi „čalounickém stylu“ odlišovaly pouze výběrem nových ozdob a doplňků.

Tento oděv se skutečně podobal luxusním sedačkám, baldachýnům a výzdobě oken z lepších čtvrtí.¹⁰²

Ke zdůrazněnému pozadí se na vyčesané vlasy šikmo nasazoval bohatě zdobený klobouk se závojem, květinami a pštrosími péry. K tomu byly ideální vysoké stojáčky z tuhé krajky, protože vyžadovaly vzpřímené držení hlavy. K dalším

¹⁰⁰ Seelingová, Ch.: *Století módy*. Slovart, Praha 2000, s. 16.

¹⁰¹ Baudot, F.: *Móda století*. Ikar, Praha 2001, s. 34.

¹⁰² Tamtéž, s. 34.

nepostradatelným doplňkům patřily úzké rukavice a hedvábné punčochy. Ty se opět postaraly o to, aby nebyl vidět ani kousek nahého těla. Také slunečník chránil dámy z vyšších kruhů před nežádoucím zhnědnutím.

Na šatech se nejvíce uplatňovaly tlumené, tmavé nebo pastelové barvy, které odrážely secesní zálibu v květinách. Nosit umělé či živé květiny jako ozdoby bylo velkou módou. Nejoblíbenějším šperkem se však staly perly.

Žena z *belle époque* byla krásná, ale za tuto krásu platila ohrožením zdraví. Průsvitně jemná pleť a křehký pas byly nejdůležitějšími znaky krásy přelomu století. Bělící prostředky obsahovaly olovo i arzen a stažený korzet deformoval vnitřní orgány.

Snaha o reformu ženského oděvu probíhala od 80. let 19. století, ale nesečkala se s větším účinkem. Korzet se stal sice symbolem nesvobody, ale nahrazovaly ho většinou velmi složité a nepraktické postroje.

V té době se však nenápadně prosazoval nový styl života - sport a cestování. Mnoho náročných žen se sblížilo se stylem, který ještě nebyl zcela praktický, ale rozhodně byl méně zdobný. Díky tomu mohl vzniknout jednoduchý cestovní kostým a za nějaký čas dokonce ženy vyměnily sukni za krátké kalhoty.

Na rozšíření nového oblečení se podílela konfekce spolu se zavedením nabídkových katalogů.

6.2 Móda v letech 1910 - 1919

Když se móda rozloučila se secesním stylem, začala propagovat jednoduchost. Po korzetu se ženy osvobodily i od svazujících konvencí a takové sejmutí pout přerostlo v luxus. Ženy se inspirovaly orientem. Začaly nosit turbany s drahokamy a péry, harémové kostýmy a tuniky zdobené

kožešinou. To vše navrhoval především Paul Poiret, jenž pak udával v módě hlavní tón až do první světové války.

Vedle orientální vlny se vyvíjela i jiná móda, která brala ohled na stoupající zájem o sportovní aktivity. Gabrielle Chanelová přišla na jednoduchý nápad - pro své oblečení použila žerzej - měkký a poddajný materiál, který umožňoval volný pohyb.

První světová válka ovlivnila velmi podstatně způsob života a s ním i způsob odívání. Pánské oblečení zůstalo vcelku stejné, jen kvalita materiálu se zhoršovala a šaty se více zjednodušily. Dámské šaty však zaznamenaly hluboké proměny.

Válečný konflikt přinesl změnu zvyků a mravů. A i když se móda a válka se k sobě příliš nehodí, výzkumy pro technické účely urychlily technický pokrok a změnily i myšlení lidí.

Válka osvobodila ženy od myšlenek na módu a přinutila je oblékat se do pracovních oděvů, smutečních šatů a uniforem. Kalhoty se pro ně staly samozřejmostí, ale s módou to nemělo nic společného. Aktivní hospodářská činnost žen prokázala nepraktičnost dlouhých sukni.

Emancipace probíhala už od poloviny 19. století, ale válka tento proces urychlila a umocnila. Ženy musely ve válečných letech nastoupit na místa mužů, vykonávaly pomocné služby ve zdravotnictví, v armádě, zastupovaly muže v průmyslu a zemědělství. Mnohé z nich tak dosáhly finanční nezávislosti a tato možnost nakládat s vlastními penězi znamenala skutečné osvobození.¹⁰³

Po válce se móda uvolnila. Lidé se chtěli bavit a to v těch nejjednodušších šatech. Fyzický pohyb při tanci, ale také v práci i na sportovním hřišti výrazně poznamenal ženské oblečení.

¹⁰³ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 301.

20. a 30. léta dala vznik širokému spektru dnes již klasických trendů v umění, architektuře a módě, podnítila pokrok ve vědě, technice i v rodících se médiích. Patří proto k nejvýznamnějším desetiletím 20. století.

Tato doba je také charakteristická rozmachem emancipace žen. Zatímco muži bojovali za své země daleko od domova, ženy zakusily finanční i společenskou nezávislost. Zastávaly povolání uznávaná a lépe placená. A tyto peníze investovaly především do svého vzhledu.

6.3 Dvacátá léta

Charleston a džez, cigarety, červené rty, krátké vlasy a sukně, to byla dvacátá léta. Poválečný svět byl plný idejí i nových objevů. Ve společnosti byla velká potřeba po šedi války všechno dohnat. Technické vymoženosti jako auto, rádio a telefon posilovaly víru v lepší budoucnost.

Modernost se stala všeobecně uznávaným heslem, všechno staré se nahrazovalo novým. Vznikaly nové umělecké směry, nový styl v designu a díky neuvěřitelné škále dopravních prostředků pro pohyb po souši, ve vodě i ve vzduchu lidé začali více cestovat. Svět se pro všechny zmenšil. Móda na tyto skutečnosti, s podporou funkcionalismu, odpovídala účelovým oblečením.

Ve dvacátých letech byl vymazán hlad, nezaměstnanost i stáří. Sport a diety patřily k povinnostem moderní mladé ženy. Módním ideálem se stala vysoká, štíhlá dívka, bez boků a poprsí, která vypadá jako kluk. Vlasy se zkracovaly a elastické živůtky zploštily to, co dříve vyzdvihovaly korzety. Chlapeckým postavám žen chyběly jednoznačné pohlavní znaky. I proto začaly ženy nosit ve větší míře kalhoty, které byly do počátku

20. století výhradně mužským oděvem.¹⁰⁴ To vše bylo výsledkem emancipace a nového životního stylu.

Zatímco mužský oděv se vyvíjel zdánlivě klidně, ženský vzhled se změnil. Nová stylizace byla založena na čisté geometrii a formovala postavu do dvou kusů - živůtku a sukně. Pas se posunul až na boky a tak byl živůtek delší než sukně. Snad nejvíce se tak zde do módy promítla kubistická tendence.¹⁰⁵

Móda, která se odvrátila od všech přežitků secese, také celkově zredukovala skladbu šatníku. Silueta, která je spojena s dvacátými lety, je především jednoduchá košilka, kterou drží dvě úzká ramínka. Oděv takového „rourovitého“ tvaru začaly nosit všechny ženy bez rozdílu společenské příslušnosti.

Vůbec poprvé byly večerní šaty stejně krátké jako denní. Sukně ještě na začátku 20. let sahaly těsně nad kotníky, každým rokem se jejich lem posouval stále výš a výš, až dosáhl ke kolenům. Tento proces umožnil pohled na punčochy, vyrobené většinou z umělého hedvábí, které se používalo také ke zhotovení spodního prádla a šatů.

Neodmyslitelnou součástí ženského šatníku se staly halenky přes pás. Ženy je nosily s krátkou plisovanou sukni a opět se stíraly hranice mezi společenskými vrstvami. Oblíbené byly především průsvitné látky, které měly vsugerovat nahotu.

V roce 1922 slavila úspěchy archeologická expedice v Egyptě. Není tedy náhodou, že tento košilovitý oděv z průsvitného materiálu s řasením a plisováním na sukni připomíná kalasiris egyptských dynastií.¹⁰⁶

Návrhářům *Art Deco* se díky tomu otevřel nový zdroj dekorativních předmětů. Jednoduchý, odhalený styl dámských šatů poskytl šperkům skvělé uplatnění.

¹⁰⁴ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 303.

¹⁰⁵ Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973, s. 307.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 307.

Nový styl poválečné doby - Art Deco měl původ ve vysoce dekorativních kouscích, které byly k vidění na Exposition des Arts Décoratifs et Industriels Modernes, konané v Paříži v roce 1925 a od které také dostal své jméno.¹⁰⁷ Pronikl do všech složek meziválečného života a byl patrný především na vzorování textílií.

Z doplňků byla oblíbená především dlouhá cigaretová špička jako symbol emancipované dámy. Strohý chlapecký styl pak zjemňovala boa, dlouhé korále, čelenky, těsně obepínající malé zvonové klobouky a boty s přezkou a stabilním podpatkem, aby při tanci nesklouzly z nohou.

Všude se rodily tančírny, bary a celý svět tančil v rytmu džezové hudby. Tanec se stal masovou zábavou poválečné doby a změnil i střih dámských večerních šatů. Zadní polovina těla byla při tanci daleko více vystavena pohledům než přední a tak byly šaty poprvé v dějinách více dekoltované na zadní části těla.¹⁰⁸

Dalším zdrojem masové zábavy se stal rozhlas a film. Tehdy se zrodily filmové idoly, a tak vznikla velká příležitost pro mezinárodní šíření módy. Módním i filmovým idolem se stala například Greta Garbo. Lidé v mnoha zemích ji a další své hrdiny sledovali a napodobovali v oblékání.

Byla to také doba, kdy se opálená pleť po vzoru Coco Chanelové a filmových hvězd stala velmi moderní. Další žena, která změnila všechny představy o kráse, byla černá kráska Josephine Bakerová.

Rozmach ženských časopisů, především *Vogue*, *The Queen* a *Harper's Bazaar* přispěl k uvědomění módy, kterou obyčejné ženy sice znaly, ale považovaly ji za něco mimo sféru své

¹⁰⁷ Horsham, M.: *Styly 20. a 30. let*. Svojtka a Vašut, Praha 1997, s. 56.

¹⁰⁸ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 304.

existence. Od té doby existovala příležitost být módní pro mnohem více žen než předtím.¹⁰⁹

Spolu s významem filmu stoupal i vliv jejího největšího výrobce Spojených států amerických, který zapříčinil divoké extrémy v oblečení i oblibu účelných bot, svetrů, puloverů čili praktické, hygienické a levné konfekce.¹¹⁰

Módní tvůrci jako Paul Poiret, Gabrielle Chanelová, Madeleine Vionnetová a další byli spojeni se světem divadla i filmu, jehož hvězdy představovaly módní idoly.

Chanelová byla zároveň jednou z prvních tvůrců haute couture, která začala spolupracovat s konfekční výrobou. Její promyšlené, jednoduché a navzájem kombinovatelné oděvní části se velmi dobře daly vyrábět hromadně a mohly je nosit i méně bohaté ženy. Od dvacátých let je proto velmi těžké určit sociální příslušnost jedince podle oblečení.

Paříž jako světové centrum módy inspirovala i modelové domy u nás, například luxusní salony Hany Podolské a Oldřicha Rosenbauma.¹¹¹

6.4 Třicátá léta

Po divokých letech následovalo období návratu ztracené elegance, ženskosti, ale i větší formálnosti.

Byla to doba velké nezaměstnanosti, hladu, úpadku, nejistot, a přesto - nebo možná právě proto - móda vzkvétala a změkčovala dopad těchto skutečností na svět. Její vývoj se však uklidnil a oděvní silueta se víceméně shodovala s přirozenou linií ženské postavy. Období krize výstřelkům příliš nepřeje, a tak se pas vrátil na své místo a vlasy dorostly do své polodlouhé délky.

¹⁰⁹ Horsham, M.: *Styly 20. a 30. let*. Svojtka a Vašut, Praha 1997, s. 91.

¹¹⁰ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 305.

¹¹¹ Uchalová, E.: *Česká móda 1918 - 1936. Elegance první republiky*. Olympia, Praha 1996, s. 19-23.

Lidé si především chtěli zachovat důstojnost. Kladli proto důraz na přiměřený oděv a opět se zavedla společenská hierarchie v odívání.

Univerzálním denním oblečením zaměstnané ženy byl kostým. Elegantní dáma 30. let nosila zásadně dlouhé obepínající hedvábné šaty. Inspirovala se především filmem a pokoušela se tak napodobit umělý vzhled vytvořený ve studiích. Ideálním, dnes již klasickým oblečením pro společenské příležitosti se staly elegantní nadčasové „malé černé“ šaty, ve kterých byla žena vždy vhodně oblečena.

Znovu se uplatnila prsa, boky a pas, který byl doplňován přehnanou šířkou ramen. A protože látka byla pružná, šaty se daly oblékat jen tak přes hlavu. K tomu dopomáhaly i odvážné výstřihy na zádech. K modelům nosily dámy nejčastěji pásku kolem krku, přehoz z bílé lišky, rukavice a extravagantní klobouk. Doplnky se staly nepostradatelnými. V ruce se nosily malé kabelky, náhrdelníky ze štrasu byly stejně samozřejmé jako drahé kameny. K nejnovějším hitům patřily sluneční brýle určené především těm ženám, které se věnovaly sportu.

Stále stoupající zájem o sport oddělil vývoj sportovního oblečení od oděvů denní potřeby. Jízda na kole, tenis, golf a koupání byly oblíbenými aktivitami pro volný čas moderní ženy.

Koupací úbor je například záležitostí teprve poslední třetiny předminulého a začátku minulého století. Řekové a Římané plavky neznali, protože se v moři koupali nazí a lidé ve středověku se zase moc nekoupali. Teprve v roce 1750 se začalo mluvit o léčivých účincích moře, ale i v prvních přímořských lázních se koupalo ještě sto let bez plavek.¹¹²

Šaty, které se nosily při plavání a při tenisu, byly stále praktičtější a z tohoto důvodu i více odhalovaly.

¹¹² Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 306.

Během 30. let se ve Wimbledonu objevily tenistky bez punčoch, ale zuřivost, která doprovázela tuto podívanou, rychle opadla, když si veřejnost uvědomila, jak jsou praktické.¹¹³ Také rozvoj opalování a víra v pozitivní účinek slunce znamenala, že na pláži se více tělo odhalovalo, než zakrývalo.

O sportovní oděvy byl obohacen i mužský šatník 30. let. Oblíbenou součástí oděvu se stal pulover a sportovní kalhoty - pumpky.

Nákup šatů se v této době stal mnohem snadnějším nejen díky konfekci, ale také díky prodeji podle katalogů.

V celé historii módního návrhářství je meziválečné období jedinou epochou, které zcela dominovaly ženy. Mezi nimi i dvě výjimečné a zcela rozdílné osobnosti Madeleine Vionnetová a Gabrielle Chanelová.

6.5 Druhá světová válka

Zatímco ve válce ženy považovaly za svou povinnost oblékat se nenápadně a skromně, Francouzky chtěly provokovat. Ukazovaly se s krvavě rudými rty a barevném oblečení, nejlépe v modro-bílo-červené kombinaci, to vše posilovalo ve válce odolnost a morálku.¹¹⁴

Ale zatímco Paříž hýřila extravagancemi, v jiných zemích vládla v módě chudoba. Válka znamenala módní stagnaci a dobu náhražkových materiálů. Lidé v okupovaných zemích neměli často ani předměty denní potřeby, natož módní.

Přísné předpisy upravovaly normy oděvů. V roce 1940 bylo například na plášť povoleno použít maximálně čtyři metry

¹¹³ Horsham, M.: *Styly 20. a 30. let*. Svojtka a Vašut, Praha 1997, s. 95.

¹¹⁴ Seelingová, Ch.: *Století módy*. Slovart, Praha 2000, s. 197.

látky, metr na halenku a kožený pásek nesměl být širší než čtyři centimetry.¹¹⁵

Na programu dne bylo přešívání starých šatů, oblečení na lístky, viskóza z celulózy, umělé hedvábí - což lidem umožnilo trochu se zaopatřit na studené okupační zimy. „*Nejchudší vrstvy dělnické nemají ani té možnosti, aby se staly stálými zákazníky levných konfekčních závodů. ...Našly si jakýsi styl obleku, který je přizpůsoben provozu jejich života a práce. Nosí čepici, která neulítne snadno ve větru a která nepadá z hlavy, těžké co možná nejvíce vodotěsné boty s dvojitými podrážkami ...Chodí ...většinou v saku, pod nějž si v zimě navlékají svetr. Protože rukávy a límec košile se snadno ušpiní, dávají přednost košili s krátkými rukávy a bez límce, při čemž si kolem krku uvazují šálu. Přes to, že skládají tento úbor z částí často nakoupených u vetešníků, nebo odložených z měšťanských šatníků a přes veškeré záplaty, jimiž tento chudý úbor nešetří, nelze upřít jistou svéráznou eleganci těmto příslušníkům čtvrtého stavu...*“¹¹⁶ Tak popisuje významný architekt a teoretik meziválečného období Karel Honzík oblečení těch nejchudších.

Žena musela být především pilná, statečná, spořivá a nápaditá. Ve všeobecném nedostatku oděvy ze svého starého šatníku spravovala a přešívala. Neexistovalo nic, do čeho by se ženy nepustily - závěsy přeměňovaly v šaty a starý koberec v kabelku. K tomu jim dopomáhaly ženské časopisy, které dávaly potřebné rady jak ze „starého udělat nové“.¹¹⁷

Ne všude však byla situace stejná jako v Evropě. Na čas se podařilo Spojeným státům americkým získat v módě vedoucí postavení. Mimo své vlastní tvůrce také využívaly tvůrčího potenciálu emigrantů z Evropy. Oděvní průmysl rovněž ovlivnil země třetího světa, které byly doslova zaplaveny oblečením americké velkovýroby.

¹¹⁵ Baudot, F.: *Móda století*. Ikar, Praha 2001, s. 109.

¹¹⁶ Honzík, K.: *Tvorba životního slohu*. Václav Petr, Praha 1946, s. 459-460.

¹¹⁷ Hlaváčková, K.: *Česká móda 1940-1970*. Olympia, Praha 2000, s. 9-12.

Po válce pak přišly s nylonem a jinými novými syntetickými materiály, které výrazně změnily šatník nejen Američanů. Pokrok v jejich vývoji umožnil, aby vznikaly v dostupných cenových relacích. Krize a válečná omezení ještě podpořily zájem o materiály, pokládané do té doby za nedůstojné. Především lehkost a nemačkovost byly vlastnosti, které rozhodly o jejich masové oblibě.

Na amerikanizaci módy reagovala pařížská haute couture, která znovu chtěla prosadit svůj primát. Ženy už také měly dost strohého, jednotvárného mužského vzhledu válečných let a chtěly být opět svůdné. To jim splnil Christian Dior, když v roce 1947 představil svou první kolekci, v níž zdůraznil ženský pas a tím umožnil plné vyniknutí ženských tvarů. K elegantnímu novému vzhledu ženy neodmyslitelně patřila nařasená sukně do poloviny lýtek, vysoké lodičky, klobouky a rukavice. Ale Diorův *New Look*, který uvítaly bohaté klientky, vyvolal u jiných pobouření. Množství přepychového materiálu, kterým Dior nešetřil, ostře kontrastovalo s přidělovým systémem a nedostatkem látek.

Pro nedostatek materiálu si haute couture nemohla dovolit dělat velké módní přehlídky, a tak vznikla v roce 1945 výstava *Divadlo módy*, uspořádaná v Louvru, kde oděné loutky předváděly miniaturní modely, na které se spotřebovalo jen minimum surovin.

Jednalo se o něco naprosto nového - postavy vysoké sedmdesát centimetrů byly zhotoveny ze silného drátu a každá hlavička byla vymodelovaná z bílé sádry. Divadlo módy nadchlo celou Paříž a přineslo s sebou i znovunalezenou svobodu. Výstava pomohla shromáždit značné finanční částky, zvedla vlnu naděje a jednoznačně potvrdila existenci pařížského

průmyslu luxusu. Francie ukázala, že je třeba s ní pořád počítat.¹¹⁸

Touha po romantice, která se po válce ve společnosti projevovala, zvítězila. Ženy nakonec daly za pravdu samotnému Diorovi, který razil zásadu: „*V tak pochmurné době, jako je ta naše, je třeba hájit přepych píd' za pídí.*“¹¹⁹

Přes všechnen nesouhlas se tedy nakonec nový vzhled ujal a začaly ho nosit nejbohatší a nejslavnější ženy své doby. Vzápětí konfekce zaplavovala obchody zjednodušenými napodobeninami drahých šatů. Zvýšená pozornost se věnovala také módním doplňkům, zejména pak bižuterii. Móda začala reagovat i na význam mládeže, který obě světové války zvětšily.

6.6 Padesátá léta

New Look zdůraznil sociální rozdíly, protože byl dostupný jen těm nejbohatším. Přesto symbolizoval optimismus a radost ze života, kterou ještě víc umocňoval nebývalý hospodářský rozmach v padesátých letech. Všichni se chtěli podílet na dobrém životě zámožné skupiny obyvatel. Forma přesýpacích hodin, kterou Dior přinesl, se začala objevovat všude, od architektury až po bytové doplňky. Obchodní domy, konfekce, i umělá vlákna pak umožnily širokým vrstvám tento styl bohatých kopírovat.

Padesátá léta začala ve velkém stylu. Lidé věřili, že vstupují do nového věku, ve kterém je možné cokoliv. Skutečně se zdálo, že lidský potenciál nemá hranice. Víra v mocnou technologii se odrážela i v designu a umění, kde se jako oblíbený motiv objevovala zejména dvojitá spirála DNA.¹²⁰

¹¹⁸ Baudot, F.: *Móda století*. Ikar, Praha 2001, s. 136-139.

¹¹⁹ Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 311.

¹²⁰ Powellová, P., Peelová, L.: *Styly 50. a 60. let*. Václav Svojtka, Praha 1998, s. 14.

Zatímco za války se žena osvědčila jako muž, nyní opět chtěla zastávat roli vzorné manželky a strážkyně domácího krbu. Nejrůznější technické vynálezy umožňovaly snadné udržování domácnosti, takže břemeno těžké práce zdánlivě odpadlo. Moderní magazíny a filmy ukazovaly ženu jako doplněk svého manžela, bez poskvrnky a upravenou po celý den. Elegance se stala novým poutem. Dámy nikdy nevycházely bez klobouku, rukavic, vše muselo být dokonale sladěné. Začaly nosit stahovací pás a nejen v oblékání dodržovaly přesně stanovená pravidla. Žena se společenskými povinnostmi se musela během dne dokonce několikrát převlékat a odpovídajícím způsobem měnit i doplňky, nalíčení a účes.

V padesátých letech byly velmi oblíbené hlučné společnosti jako například maškarní slavnosti, které fungovaly jako reklama haute couture. Nové zákaznice z Ameriky, šlechtičny i hvězdy stříbrného plátna se hrnuly do pařížských salónů. Především ke králi módních tvůrců Diorovi, který dělal vše, aby zájem o jeho módu neutuchal. Během svého působení uvedl 22 různých linií, zkracoval a prodlužoval sukně, formoval ženské tělo do X, H nebo A a všechny ženy následovaly jeho nápady.¹²¹

New Look se vyznačoval zaoblenými boky a extrémně úzkým pasem. Pro denní nošení doporučoval košilové šaty, twinsety, nebo kostým pro oficiální příležitosti. K novému vzhledu rovněž patřily šperky z perel, zlata i štrasu a nepostradatelný byl široký pásek. Dále boty s úzkým jehlovým podpatkem a malé klobouky.

Paříž opět žila módou, vznikaly nové salony a nová jména. Padesátá léta byla posledním velkým obdobím haute couture. Nikdy neexistovalo tolik samostatných významných módních tvůrců, kteří měli vliv na módu po celém světě - Hubert de

¹²¹ Seelingová, Ch.: *Století módy*. Slovart, Praha 2000, s. 245.

Givenchy, Nina Ricci, Yves Saint Laurent, Piere Cardin a další, kteří se proslavili ještě o něco později. Na scénu haute couture se vrátila i Gabrielle Chanelová. Její klasické kostýmy byly praktické, pohodlné, elegantní a především se daly napodobit v konfekční výrobě. Sukně pod kolena, dlouhé bižuterní řetězy, umělé perly, světlé lodičky i věhlasný parfém Chanel číslo 5 - to vše se stalo klasikou a přežilo svou autorku až do dnešní doby.

Pro různé párty, sporty nebo cestování dokonce vznikla samostatná barevná a mladistvá móda. Exploze barev byla reakcí na smutná válečná léta.

V polovině 50. let se začal poprvé používat výraz *teenager* a společnost začala uznávat -náctileté jako samostatnou a významnou spotřební skupinu.¹²² Mladí lidé měli dostatek volného času, neměli ještě žádnou zodpovědnost a dobrý plat, který dostávali, utráceli hlavně za sebe. Vytvořili si svoji vlastní kulturu, svůj vlastní svět módy, tance, hudby a idolů. Mladí se snažili odlišit od svých rodičů a dospělých, proto se jejich idoly stali rebelové jako James Dean či Marlon Brando. Velký vliv mělo bezesporu také americké hnutí beatníků a rokenrol. Svoji nespokojenost většinou mladí projevovali odmítáním oficiální módy. Začali nosit trička a džíny, které byly do té doby spojovány s pracující třídou. V padesátých letech byl poprvé nastolen kult mládí a všichni bez rozdílu věku se mu začali pozvolna přizpůsobovat.

6.7 Šedesátá léta

Omlazení populace a nárůst kupní síly navracely optimismus po letech války a odříkání. Silné společenské vření

¹²² Hlaváčková, K.: *Česká móda 1940-1970*. Olympia, Praha 2000, s. 96.

udělalo ze šedesátých let jedno z nejvýznamnějších období dvacátého století.

Teenageři padesátých let vyrostli ve dvacetileté rebely, kteří zpochybňovali veškerou autoritu. Svou roli sehrál stále ještě vzkvétající hospodářský zázrak. Ale mladí neodmítali konzum, pouze utráceli peníze za jiné věci než jejich rodiče - za drogy, módu, cestování a hlavně rokenrol.

Hudba Beatles, Rolling Stones, Jimmy Hendrix a mnoha dalších byla prvkem, který všechny bez rozdílu spojoval. Modelky a dívky z lepších rodin cestovaly za hudebníky a přispívaly tak k označení šedesátých let jako období sexu, drog a rokenrolu. K tomu dopomáhal i vynález antikoncepční pilulky, která umožnila vyhnout se těhotenství bez jakýchkoli problémů a bez níž by k sexuální revoluci pravděpodobně vůbec nedošlo.

Flower Power - síla květin hnutí hippies - oslovilo většinu mládeže i mnohé dospělé. S květinou v ruce protestovali proti válce, netoleranci, rasismu a sociálním rozdílům.

Sen o lásce a míru se však neuskutečnil. Hnutí mládeže naposled ukázalo mírovou jednotu v roce 1969 při legendárním koncertu ve Woodstocku. Další koncerty skončily alkoholem, drogami a násilím. Mládež se rozdělila na různé skupiny, které šly oddělenými cestami.

Vše se změnilo a to i v módě. Odívání šedesátých let bylo zcela v duchu mladé generace. Na místo drahých modelů nastoupila móda pro všechny, kteří se nebáli experimentovat. Poprvé v dějinách se móda z ulice promítla do salónů haute couture. Yves Saint Laurent, kterému bylo svěřeno vedení módního domu Dior, přijal pop-art, i vlnu hippies. To vyvolalo stejnou senzaci, jako když Mary Quantová přišla s minisukní.¹²³

¹²³ Seelingová, Ch.: *Století módy*. Slovart, Praha 2000, s. 343-344.

Na minisukně navázala móda šortek, miniaturních plavek - bikin a erotická funkce oděvu se soustředila i na transparentní zahalování těla průsvitnými materiály.

Zosobněním nového ideálu v krátké sukni byla štíhlá Twiggy - první modelka, která se stala masovým idolem.

Ideální typ tohoto desetiletí neměl žádné ženské atributy z padesátých let. Nyní se nosily krátké kulaté účesy, živůtky bez podprsenek, pletené punčochové kalhoty a holínky bez podpatků. Líčení rtů bylo sice zakázané, ale o to víc se kladl důraz na oči - různobarevné oční stíny, tmavé oční linky a umělé řasy.

I haute couture měla nový idol - Jackie, manželku prezidenta Spojených států J. F. Kennedyho. Nejen francouzští módní tvůrci, ale i americký textilní průmysl měl zisk z jejího módního vkusu. Jackiein styl přispěl k omlazení módy stejně jako kult mládeže, který vyšel z Londýna.¹²⁴

Šedesátá léta byla desetiletím vlasů. Zatímco některé ženy si přidávaly přičesek s elegantní stuhou, hippies stavěli proti falešným vlasům své divoce rostoucí hřívy.

Během šedesátých let se rozdíl mezi pánským a dámským oblečením stále více rozplývaly, ale teprve hippies přišli poprvé s *unisex* oblečením.

U této skupiny mládeže se odmítání konvencí a celé industriální společnosti projevilo nezájmem o módu. Obrátili se k oděvům z jiných oblastí, nosili indiánské nebo orientální doplňky, indické košile a vesty, květinové motivy...Hlásali mír a lásku a aniž se o to snažili, vytvořili nový styl - *antimódu*.

To, co rovněž podstatně změnilo oblékání, bylo dobytí vesmíru, které v lidech vzbuzovalo naději na budoucnost bez hranic a zdání nového věku.

S vesmírným vzhledem poprvé přišel André Courrèges. Futurismem byl také ovlivněn Pierre Cardin a Paco Rabanne

¹²⁴ Seelingová, Ch.: *Století módy*. Slovart, Praha 2000, s. 350.

vytvářel módu z plastiku a kovů, která připomínala skafandry kosmonautů.¹²⁵

Prét-a-porter a móda butiků byly další novinkou šedesátých let. K ní přispěli všichni módní tvůrci tím, že navrhovali druhé i třetí linie, které byly levnější a mladistvější než haute couture. Zároveň se sami majitelé butiků jako Jil Sandersová či Mary Quantová stávali významnými módními tvůrci. Zdrojem módních novinek už nebyl věhlasný salon, ale butik, kde se daly nakoupit předměty originální a avantgardní. Tím se také v módě smazávaly všechny rozdíly či pravidla, což vedlo až k úplné svobodě v oblékání. Ke konci desetiletí už bylo zcela běžné, že vedle sebe mohl existovat jakýkoliv módní styl.

6.8 Sedmdesátá léta

Kult mládeže zůstal živý, ale hippies plní ideálů a optimismu z předchozího desetiletí zestárlí a nastupující mládež nyní strádala nezaměstnaností, inflací a nudou. Experimenty s drogami, prosazování práv žen také přetrvaly z šedesátých do sedmdesátých let, ale už na širším základě - jako masové hnutí. Všichni - politické skupiny i utlačovaní jednotlivci pro své cíle nasazovali veškeré prostředky. Teroristické akce se staly běžným jevem a skončil i hospodářský zázrak, který začal už v padesátých letech.¹²⁶

V módě se vše zkoušelo, míchalo a spojovalo - boty na vysokých podrážkách, přiléhavé šortky, polyesterové košile, široké kalhoty, třpytivé disco, kýč a punk. Není divu, že se sedmdesátá léta označují jako období špatného vkusu.

Začala se prosazovat postmoderna a s ní i módní revoluce. Móda už neměla žádná pravidla, každý si mohl vybrat, co se mu nejvíc líbí, a lidé si začali vytvářet vlastní šatník z různých

¹²⁵ Seelingová, Ch.: *Století módy*. Slovart, Praha 2000, s. 350-352.

¹²⁶ Tamtéž, s. 409-410.

částí oděvů. Nový způsob odívání usnadňovaly přírodní materiály - vlna, bavlna, hedvábí i neutrální barvy khaki, béžová, které se daly dobře mezi sebou kombinovat.

Antimóda se stala klíčovým slovem, lidé chtěli vypadat tak, že jim na módě nezáleží. Ideální se proto staly seprané džíny, oděv protestující generace, který začali nosit chudí i bohatí - vlastně všichni a při každé příležitosti. Stala se z nich dobrovolná uniforma mladé generace na celém světě.

Oživení přinesla až rocková móda, která ukazovala, že i džíny mohou být barevné. To inspirovalo módní návrháře k tomu, aby z klasických pracovních modrých kalhot vytvořili moderní džíny, které nesly značky špičkových módních tvůrců Cardin nebo Calvin Klein.

Ženy, které chtěly dělat kariéru, však přes den dávaly přednost sukním, přirozenému vzhledu a oděvům z přírodních vláken. Jejich nudné oblečení do úřadu se ale zdaleka nepodobalo tomu, co mladé ženy nosily večer na oblíbené diskotéky či do klubů. Trikoty z lycry, pestrobarevné košile z polyesteru, lesklé strečové šortky, flitry, výrazná bižuterie i pomalovaná nahá kůže - zkrátka všechny možné i nemožné kombinace barev a materiálů. Čím více lesku, trpytu a umělosti, tím větší obdiv si žena získala. V 70. letech stačilo provokovat, užívat si, zaujmout a člověk se mohl stát slavným.

Velmi úzké oblečení a přiléhavé materiály, které nic nezakrývaly, si žádaly štíhlou postavu. Z toho se v sedmdesátých letech vyvinulo šílenství fitness a různých diet. Vypracované tělo pak dávaly ženy patřičně na odiv.

To však nebylo nic zajímavého proti módě punku. Jeho příslušníci se ztotožňovali se vším, co společnost odvrhla. Nosili roztrhaná trička, černou kůži, vojenské uniformy, vysoké boty na tetovaných, piercingem ozdobených tělech a barevný natupírovaný účes. Antimódou a agresivním vzhledem se snažili provokovat za každou cenu, odmítaly oficiální módu i

módu svých vrstevníků. Vše přírodní nahradili křiklavou umělou hmotou a kombinovali to, co se k sobě vůbec nehodilo. Vivienne Westwoodové a některým návrhářům se pak podařilo změnit punk v módu.

Další inspirací se stal etnický oděv, tradiční oděv různých národů a etnických skupin. Hnutí hippies i rozvoj cestovního ruchu způsobil vlnu zájmu o folklór. Oděv, ozdoby a úprava vlasů se přebíraly z mimoevropských kulturních oblastí. V módě se tak začalo výrazně prosazovat například Japonsko. Návrhář Kenzo a další jeho krajané v protikladu k evropským kolegům zahalovali ženy do jednoduchých geometrických oděvů, které připomínaly tradiční kimona.

6.9 Osmdesátá léta

Osmdesátá léta byla obdobím protikladů. Konzumovalo se čím dál tím více, ale zároveň se stále prohlubovala propast mezi chudými a bohatými. V módě se usadil punk, ale na druhé straně romantika. Symbolem západní společnosti 80. let se však stal *yuppie* (young urban professional).¹²⁷

Muž - yuppie dělal kariéru a utrácel ve velkém za restaurace, hotely, zábavu a cestování. Nosil managerské, dvouřadové obleky Armani či Hugo Boss s kravatou a velkými vycpávkami. To samé platilo pro ženy. Také pro ně se stal managerský kostým nezbytností.

Inspirací pro mnoho žen se staly seriály jako Dallas a Dynastie, které symbolizovaly moc a bohatství.

Francouz Jean-Paul Gaultier vytvářel v protikladu k strohému stylu všechno barevné a výstřední. Madonna a další popové hvězdy, které byly jeho zákaznicí, díky němu začaly mít velký vliv na módu.

¹²⁷ Seelingová, Ch.: *Století módy*. Slovart, Praha 2000, s. 488.

Do popředí zájmu se dostali také návrháři z Itálie a Ameriky. Naprostý opak západního světa módy pak tvořilo oblečení z Dálného východu. Zvláště japonské pytlovité oděvy zahalovaly to, co evropští a američtí kolegové odhalovali.

Mnohvrstevné, geometrické oděvy ve všeobecně panujícím nevkusu 80. let šokovaly svou nenápadností a jednoduchostí.¹²⁸

Na oděv osmdesátých let měla vliv černošská elektronická taneční hudba. Hiphop, rap, house i nový taneční styl breakdance si žádaly nové pohodlné oblečení, kterým se stal sportovní úbor. Nový styl brzy zaujal i bělošskou mládež a díky Vivienne Westwoodové, která navrhla první vlastní tenisky, pronikl na módní scénu.

Vše se přehánělo - zábava, práce, cvičení. Ideálem krásy se stalo zaoblené, dokonale vytrénované tělo. Proto přišlo do módy zvětšování poprsí a liposukce. V této souvislosti získal velkou popularitu materiál lycra, který byl ideální ke zdůraznění vypracované postavy.

I muž začíná více přemýšlet o svém vzhledu. Popové hvězdy Michael Jackson, Boy George či Prince dokazovali, že marnivost není pouze ženskou doménou.

Vzhled hraje důležitou roli v tržním mechanismu a některé skupiny či interpreti výrazně ovlivňují módní kulturu.

Od začátku osmdesátých let vysílá MTV nepřetržitě každý den hudební klipy, vytváří nové idoly k napodobování a ovlivňuje tak oblékání mladých lidí na celém světě.

Všeobecnou uvolněnost v módě, hudbě, společenském životě a sexu však zásadně změnila epidemie AIDS. Vedle toho se lidé začali děsit atomové politiky či stále se zvětšující ozónové díry. Toto nové uvědomění se odráží i v módě. Supermodelky koncem 80. let protestovaly proti módě kožešin, ale i v jiných oblastech se probouzely snahy, aby se lidé

¹²⁸ Seelingová, Ch.: *Století módy*. Slovart, Praha 2000, s. 494.

nestarali jenom o sebe. Konaly se různé charitativní akce, jejichž výtěžek byl věnován hladovějícím v chudých afrických zemích.

Společnost se měnila dál. Zhroutila se burza, padla Berlínská zeď a Sovětský svaz se rozpadl.

6.10 Devadesátá léta a současná móda

Po bujarých osmdesátých letech nastalo v módě relativní uklidnění. Mnozí lidé reagují na hluboké změny zdrženlivě, vládne velká touha po rozptýlení. Počítačová technika, kabelové programy, mobilní telefony, internet, e-maily urychlují životní rytmus a mění svět. Konzum je stále rekreačním sportem a nejvyšším cílem zůstává věčné mládí.

Je to doba bezbřehosti. Burza má neomezený vliv, Hollywood a McDonaldy ovlivňují kultury na celém světě.

Neustálá záplava informací způsobuje, že si všichni pomalu zvykají na každodenní zprávy o válkách, ekologických katastrofách, násilí, skandálech i AIDS. Většina lidí proto hledá nové hodnoty a jistotu.

Možná i z tohoto důvodu začali návrháři čerpat inspiraci z hluboké minulosti. Vedle toho se stále častěji obnovuje móda všech minulých desetiletí.

Návraty do módní historie však nejsou nic nového. Již v 19. století hledali lidé inspiraci v oděvu vzdáleném řadu století, jako například v antice, či desetiletí, jako byly móda druhého rokoka. Dnes se však vracíme k oděvním stylům v stále se zkracujícím časovém intervalu. Opět je možné vidět zvonové kalhoty, květiny a třásně z let šedesátých či šaty podle vzoru Jackie Kennedyové.

K návratu určitého stylu přispívá i filmová produkce. Publicity, která provází světově úspěšné dobové filmy, využívají

módní návrháři. Ti pak přinášejí určitý historický styl oděvu nebo se alespoň inspirojí nějakým detailem.

Další módní směr současnosti se nazývá *minimalismus* a projevuje se jednoduchou, elegantní módou.

Zatímco v postkomunistických zemích zažívali lidé na začátku devadesátých let euforii ze všeho západního a nového, v jiných evropských zemích začali být více rozvážní. Poklesla celková spotřeba, nastala hospodářská krize a rekordní nezaměstnanost. Najednou se lidé přestali módou tolik zabývat. Šatníky měly beztak přeplněné, a proto jim stačily jen základní kusy oděvu. Z tohoto jednoduchého, základního stylu se dnes stal ohromný trend - minimalismus.

Večer a v soukromí si žena může dovolit téměř vše, přes den se však musí přizpůsobit své práci, a tak je tmavý oblek nezbytností pro muže i ženy. Účesy a líčení jsou zdrženlivé a doplňky téměř žádné, výjimkou jsou kabelky, brýle a boty známých luxusních značek. Jejich tvůrci již nejsou pouze Francouzi. Francii dnes velmi úspěšně konkuruje Amerika s Ralphem Laurenem, Calvinem Kleinem či Donnou Karanovou a Itálie v čele s Armanim, Pradou a Guccim.

V samotném hlavním městě módy Paříži nastaly velké změny. Do klasických módních domů se v devadesátých letech nastěhovali noví majitelé a návrháři z celého světa. Globalizace zasáhla svět módy.

Touha po mládí se dnes v západních společnostech stala masovým hnutím. A mládí znamená především cvičení, výkonnost a krásu. Mládí patří budoucnost.

Mládež má dostatek svobody, finančních prostředků a chce se hlavně bavit. Jejími idoly se stávají manekýnky, hudebníci a sportovci. Tomu se přizpůsobuje i móda, která je mladistvá a sportovní.

Oděvy pro volný čas jsou dnes velmi různorodé, ale málokterý typ oblečení prodělal tak závratný vývoj jako právě sportovní oděv.

Ještě na počátku století bruslily dámy v secesních kloboucích. Dnes se s masovým rozšířením sportu rozšířila i nabídka sportovní módy. Návrháři vytvářejí úbory pro reprezentanty a média včetně televize se podílejí na stále větší popularizaci sportu. Sportovci se stávají těmi nejlepšími manekýny a značka jimi propagovaná je pro veřejnost symbolem kvality. Pochopitelně vedle toho takové značkové zboží láká řadu dalších k levnějšímu napodobení. Dnes je naprosto běžné, že se sportovní oděv přesouvá mezi mladé lidi a stává se módou. Jeho pohodlnost, funkčnost, jednotný styl vyhovují dnešnímu životnímu stylu a sportovní obuv, trička či bundy nosí všichni bez rozdílu věku, pohlaví a společenského postavení.

Velkou oblibu mladé, sportovní módy rovněž způsobily nové technologie, které neustále vylepšují materiály a jejich zpracování tak, aby vyhovovaly těm nejnáročnějším podmínkám. Nové látky jsou odolné proti mačkání, mikrobům i ultrafialovému záření.

Podkolenky, tenisky, mladistvé batůžky, minisukně v pastelových barvách nosí nejen mladé dívky, ale i ostatní ženy, které chtějí mladě alespoň vypadat.

Módním vzorem pro dívky je například Lara Croftová z oblíbené počítačové hry. Stále více mladých lidí brouzdá internetem, skutečnost se stává virtuální. Na internetu se dnes dá koupit téměř vše od obsahu celých zásilkových katalogů až po luxusní zboží.

6.10.1 Modelky

Dnešní móda se nedá definovat jedním stylem a to se vztahuje i na svět modelek se stále novými a odlišnými tvářemi.

V devadesátých letech se na módních molech a časopisech objevovaly bledé, příliš hubené manekýnky se zapadlými očima a rozmazaným make-upem, které zaujaly místo po supermodelkách.

Špičkové modelky byly idoly a svojí popularitou se vyrovnaly hudebním a filmovým hvězdám. Jejich jména byla dokonce slavnější než jména hollywoodských hereček a jejich majetek byl obrovský. Symbolizovaly slávu, krásu, úspěch, bohatství a moc. Každá žena chtěla být jako ony. Reklamní agentury si byly vědomy, jak ohromný vliv na prodej zboží mohou supermodelky mít. Propagovaly nejen výrobky související s módou, ale také hrály ve filmech, točily videokazety s dietami a cvičením, otvíraly restaurace a butiky. Média vynesla profesi modelky do popředí všeobecného zájmu a právem o sobě tvrdily, že jsou významnější než výrobek, který měly propagovat.

Jejich začátky však byly docela nenápadné. Povolání modelky se objevilo s rozvojem módní fotografie. Na přelomu 19. a 20. století pózovaly v ateliérech fotografů módních časopisů především herečky nebo tanečnice. Ve dvacátých letech se vznikem módních salónů začaly módu zase většinou předvádět prodavačky. Sloužily především jako živé stojany na šaty - to znamená, že celé hodiny musely stát v krejčovské dílně, kde se na nich špendlily šaty. Modely se pak předváděly v soukromí jen pro vybrané zákaznice a obchodníky.

První manekýnky byly bezejmenné postavy, manželky či příbuzné módního tvůrce, vychované dívky ze společnosti, ale i dívky z nejnižších sociálních vrstev. Profesionální modelky byly nutné až se zavedením módního mola. Dámy ze společnosti by

se však nikdy takto nevystavovaly, proto měly manekýnky velmi pochybnou pověst a byly dokonce srovnávány s prostitutkami.

Ještě na začátku 50. let zakrývaly newyorské prostitutky svou činnost krabicemi na klobouky. A modelky, které s sebou tenkrát také často nosily takové krabice, si musely nechat líbit, že na ně na ulici lidé plivali.¹²⁹

Až šedesátá léta přinesla změnu v předvádění módy. Twiggy byla první modelka, která se dostala do všeobecného povědomí. Stala se ztělesněním nové doby a svým chlapecky štíhlým tělem byla zcela odlišná od předcházejících idolů.

V minulých desetiletích přestaly být manekýnky zcela anonymní a z některých se staly i známé osobnosti, ale žádná z nich nedosáhla postavení a bohatství supermodelek.

Naomi Campbellová, Cindy Crawfordová, Claudia Schifferová, Linda Evangelista, Christy Turlingtonová byly pokládány za záruku publicity a zaručovaly zisky každému návrháři, který je měl na molu. Být supermodelka byla vstupenka mezi společenskou elitu a zároveň profese, v níž ženy vydělávaly víc než muži. Staly se všudypřítomné. Prodávaly módu, kosmetiku, ale i limonádu nebo auta. Módní svět si však zároveň začal stěžovat na jejich přehnané platy, nároky a návrhářům se pochopitelně nelíbilo, že se už nikdo nezajímal o jejich oděvy, ale o osobnost supermodelky i s jejich aférami.

V polovině devadesátých let návrháři udělali konec stálému zvyšování honorářů a supermodelky nahradily nové, mladé tváře, které svým vzhledem více odpovídaly generaci spotřebitelů. Vzniklo opoziční antimódní hnutí *grunge*. Modelky najednou směly vypadat jako obyčejné dívky, směly mít dokonce neupravené vlasy či rozmazaný make-up. Taková

¹²⁹ Seelingová, Ch.: *Století módy*. Slovart, Praha 2000, s. 541.

móda „zanedbaných dětí“ však záhy vyústila do „heroinového stylu“, který naštěstí brzy zanikl.

Ženy začaly protestovat proti tomuto vzhledu a do módy se opět vrátila přirozenost a mládí.

Především modelky dnes pro mnohé působí jako vzory krásy, mládí a štíhlosti.

6.10.2 Módní magazíny

Dnešní módní časopisy nabízejí všehočůf módy, krásy a kultury. Poskytují informace, avšak nepříliš náročným způsobem. Zájemci se mohou dozvědět o současných módních trendech, posledním vývoji v oblasti kosmetiky a péče o krásu, stejně jako o nových filmech, knihách a hudbě.

V minulých letech se rozšířil počet titulů v mnoha zemích. Kromě národních magazínů se vydává spousta převzatých. Například *Cosmopolitan* má nyní třicet národních edicí po celém světě. Na stáncích se dnes pod hlavičkou módní časopisy prodává množství tiskovin, ale lze je rozdělit do několika kategorií. Vedle magazínů pro dospívající mládež, i pro muže to jsou především luxusní módní časopisy a ženské módní časopisy.

Vrcholných mezinárodních módních magazínů jako je *Vogue*, *Harper's Bazaar* a *Elle* je jen několik. Říká se jim módní bible. Tyto luxusní žurnály vycházejí jednou měsíčně a obsahují několik desítek módních stran. Zabývají se převážně oděvy špičkových mezinárodních tvůrců, mají však i rubriky s cenově dostupnější módou. Svůj vysoký standart si tyto časopisy udržují tak, že používají jen špičkové topmodelky a ty nejslibnější vycházející hvězdy. Na jejich stránkách věnovaných módě a kráse jsou snímky předních fotografů. Cena se zdá být vysoká, ale omlouvají to tím, že se jedná o umělecká díla.

Ženské módní časopisy také pojednávají o módě a kráse, ale plní poněkud odlišnou roli než luxusní žurnály. Některé se snaží obsáhnout celou řadu námětů zajímavých ženy, například partnerské vztahy a osobní problémy. Používají spíše civilněji vyhlížející modelky, ačkoli ty více zaměřené na módu uvádějí na svých obálkách často topmodelky. Časopisy této skupiny usilují o různé typy čtenářek. Mladší ženy, které se zajímají o módu a krásu, a zralejší ženy, jejichž zájmem může být vaření nebo výzdoba bytu.¹³⁰

Elle, *Cosmopolitan*, *Harper's Bazaar* u nás vycházejí v nákladu desítek tisíc výtisků a mají nezanedbatelný podíl na tom, jak se české ženy v průběhu několika posledních let změnily.

To, co se nosí, musí mít čtenářky podle těchto magazínů také. Čtenářky se zpravidla dozvědí, že jakmile nemají poslední módní nebo technickou novinku, jsou ve společnosti odepsané. Mohou zde také získat informace, v kterém podniku potkají své oblíbené herce či zpěváky, nebo kam jezdí populární osobnosti a smetánka na dovolenou. Nechybí rozhovory s těmi, kdo právě letí, nebo s ženami s feministickými názory.

Za povšimnutí stojí sebestřednost šéfredactorek či redactorek - velmi často totiž píší o sobě. Představí své školní lásky, popíší, kam se chodí bavit, jak dlouho se před tím líčí a oblékají, aby nakonec ulovily nějakého muže a mohly o tom napsat. Egocentričnost redactorek je ale více méně logická. Jsou to časopisy, které vyzývají ženy přímo nebo mezi řádky, aby myslely hlavně sami na sebe.

Alternativní způsob života tyto magazíny také ukazují, ale takových článků je minimum. K dobru si mohou připsat převzaté reportáže o životě žen v rozvojových zemích či občasnou charitativní akci. Dalším příkladem toho, že se časopisy pohybují ve střízlivějším světě, mohou být například

¹³⁰ Morrisová, S.: *Topmodelky. Pohled do zákulisí*. Slovart, Praha 1996, s. 92-95.

velmi autentické příběhy týraných nebo zneužívaných žen. Jde navíc o témata, kterým se jiná periodika spíš vyhýbají a přitom je důležité je zveřejňovat. Občas se zde také objevují životopisy a medailony zajímavějších lidí či praktické rady, jak rozeznat podvodný inzerát nebo jak napsat dobrý pracovní životopis.

Ženské magazíny si většinou kladou za cíl probouzet sebevědomí čtenářek a bojovat proti diskriminaci ženy. Ale zároveň jsou paradoxně přeplněny fotkami polonahých krásek. Tyto časopisy vycházejí ze zvláštního předpokladu, že i ženy si chtějí prohlížet obnažené ženy. Ale proti zneužívání ženského těla k reklamním účelům a proti vnucování představy ženy jako sexuálního symbolu přece celý feminismus bojuje! Muže pak magazíny vnímají jako objekt manipulace, sexuální objekt nebo jako někoho, kdo nesnese silnou a úspěšnou ženu.

Magazín také sotva může svým průměrným čtenářkám zvedat sebevědomí, když jim podprahovou formou vnucuje: jsi tlustá, ošklivá, stará a v neposlední řadě i chudá, nemůžeš si totiž koupit všechny tyhle krásné a nákladné věci.

Tyto časopisy potřebují ženu, která chce a hlavně může nakupovat jimi propagované zboží, která nesnese první vrásky, bude se proto denně v práci štvát, aby pak mohla utratit několik tisíc za jejich vyhlazení, která si potřebuje kupovat stále dražší věci, aby životní úroveň odpovídala jejímu oblíbenému exkluzivnímu časopisu. Magazíny totiž žádají od svých čtenářek výkonnost, sebeprosazení, úspěch a zároveň skvělou vizáž.¹³¹

¹³¹ Melichová, A.: Slovo dáma vymřelo? *MF Dnes* 3. 2. 2001, s. 19.

7. IDEÁL KRÁSY

“Krása má tolik významů jako člověk nálad. Je symbolem symbolů.”

O. Wilde

Každý člověk uznává určité normy, pravidla nebo vzory, které jsou výrazem nejen naší zkušenosti, ale také společnosti a kultury, ve které žijeme. Na jejich základě pak hodnotí sebe i okolní svět. Vedle praktických a užitečných hodnot jsou důležitá estetická měřítká a otázka krásy. To, co je krásné, obvykle vnímáme jako dobré nebo společensky významné a naopak. Není však problematictějšího měřítká nad krásu. Různá společenství a kultury mají jiná vymezení a normy, které bývají často nejasně formulované či protichůdné. V záplavě odlišných požadavků a podnětů se většinou nejsme schopni orientovat a snadno se pak můžeme stát obětmi nejrůznějších módních trendů nebo uměle vykonstruovaných životních hodnot.¹³²

7.1 Proměny ideálu krásy

Odnepaměti se lidská postava podřizovala různě estetické normě. Každá kultura, každé historické období vnímaly tělo jinak, měly jinou představu o jeho kráse.

Básník a novelista Angolo Giovanni Firenzola podrobně popisuje, jak by měla vypadat taková renesanční kráska: *„Vlasy žen mají být jemné, husté, dlouhé a zvlněné, barvou se mají podobat někdy zlatu, jindy medu nebo zářivým paprskům slunečním. Postava má být velká, pevná, ale přitom ušlechtilých tvarů. Nadměrná velikost se nelíbí stejně jako malé a hubené*

¹³² Krch, F. D., Málková, I.: *SOS nadváha*. Granit, Praha 1993, s. 29.

tělo. Bílá barva pokožky není krásná, neboť se jeví příliš bledá, kůže má být lehce naružovělá...Temné oči mají své obdivovatele, nejvíce však sluší něžná tmavá hněd'...Samo oko má být veliké a oválné...Rty nechť nejsou příliš slabé, ale také ne příliš silné... Nejhezčí krk jest oválný, štíhlý, bílý a beze skvrn...Ramena mají být široká...První podmínkou krásného poprsí jest rovněž jeho šíře. Na hrudi nesmí být vidět žádná kost...Dokonalá ňadra se zvyšují tak mírně, že se očím přechod téměř ztrácí. Musí být pevná, nesmějí být příliš malá, ačkoli mnoho žen považuje drobné prsy za přednost...Nejkrásnější jsou dlouhé, štíhlé, dole útlé nohy se sněhobílými lýtky, jež končí malým, úzkým, ne však vyzáblým chodidlem...Paže nechť jsou bílé, masité a svalnaté...Ruka budiž konečně bílá, velká a poněkud plná. Prsty jsou pěkné, jsou-li dlouhé, štíhlé, jemné...“¹³³

Krása a dokonalost byla viděna nejen v harmonii jako například v antice, renesanci nebo klasicismu, ale i v disproporčnosti.

Také jednotlivé části lidského těla nabývaly v různých souvislostech různého symbolického významu. Byly spojovány s představou plodnosti, síly, smyslnosti nebo oduševnělosti.

Akty a figurální obrazy hodně vypovídají o módě lidského těla. Častěji však říkají, jak by tělo mělo vypadat, než jak skutečně vypadalo, ve snaze vyhovět estetickým představám své doby.

Lidé jsou totiž zřídka kdy spokojeni se svým zevnějškem a sami si všemožně vypomáhají, aby se přiblížili ideálu. Snaha zlepšovat přírodu vedla například k tomu, že muži mnohokrát v historii nosili velké vycpávky v ramenou. Byly těžké, nepohodlné, ale zato vzbuzovaly dojem atletické postavy. Renesanční kostým zase zdůrazňoval břicho, krinolíny pás a boky, a honzík podtrhoval zadnici.

¹³³ Cit. podle: Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962, s. 177.

7.2 Krása a umění

Tělesné vzory se tedy během historie zásadně měnily a estetický ideál určité doby a kultury vždy nacházel výraz v uměleckém ztvárnění lidského těla.

Díky umělcům tak můžeme vidět, že například Řekům se nelíbili ani tlustí ani příliš hubení lidé a jejich ideálem byla souměrná, vypracovaná postava. Venuše, Panny Marie a svatí jsou někdy hubení, jindy ztělesňují ideál kyprosti.

„V cinquecentu se projevuje zvýšení potřeby nazírat krásu. Především umění quattrocenta ...se netázalo po hezkém a ošklivém. Magdalena v baptisteriu jest do obdélníku vyhublé strašidlo a Jan Křtítel vyschlý asketa. ..V cinquecentu potom nastupuje ono všeobecné přetvořování typů...Magdalena jest nyní krásná hříšnice a ne kajčnice s rozedraným tělem a Jan Křtítel má silnou mužskou krásu člověka vyrostlého ve větru a nepohodě, bez stop nedostatku a askeze.

...Krk ...se krátí, ramena se rozšiřují a sílí...Opět se požaduje na kráse oblé torso a široké boky antického ideálu...Hubený, kostnatý chlapec není již krásný a zvolil-li sochař přes to mladistvý věk, dodával mu oblosti a plnosti...Krásné je, co vzbuzuje dojem klidu a mohutnosti a pojem pravidelnosti krásy vznikl asi tehdy, poněvadž s tím souvisí. Míni se tím nejenom souměrnost obou půlek obličeje, ale i jasná přehlednost, důsledný poměr měřítek forem obličejových...Vkus se přichýlil k plně vyvinuté ženě.“¹³⁴

Podobný ideál představuje i úsměv *Mony Lisy* a plnost postav od Tiziana a Rafaela. Barokní umělec Rubens dovedl tuto představu zralého ženství až do krajní meze.

Ale nejenom v tomto období byla nadváha či boubelatost vnímána jako estetický a erotický ideál. Umělci již od

¹³⁴ Wölfflin, H.: *Klasické umění*. Jan Laichter, Praha 1912, s. 271-282.

středověku idealizovali kyprou, neboli „reproduktivní“ postavu. Ženské tělo bylo zobrazováno s oblými boky i nadry a jako symbol plodnosti byla především zdůrazňována plnost postavy v oblasti břicha.

Tento trend představují smyslná ženská těla, jaká v 17. století maloval Rubens. *Betsabé* Rembranta van Rijna, představující ženu korpulentní postavy, byla dokonce estetickým ideálem své doby a i Renoirova *Plavovlasá koupající se žena* z roku 1881 také zobrazuje zdravě vyhlížející, dobře formovanou ženskou postavu.¹³⁵

7.3 Krása a zdraví

Naše tělo je naší vizitkou. Vypovídá o našem věku, rase, pohlaví, zdraví, společenském postavení. Není proto divu, že dávno před tím, než bylo zobrazováno v uměleckých dílech, bylo přetvářeno a krásleno ve jméno místního ideálu. Vytahoval se krk, rty, uši, deformovaly se nohy, stahoval pas či brousily zuby.

Taková snaha změnit své tělo však mnohem častěji bývá zárukou zdravotních obtíží než zárukou krásy. V Číně se například drobné ženské nožky staly symbolem krásy, ale i manželova vysokého postavení. Ženám se tak od dětství pevně stahovaly nohy, aby nemohly normálně vyrůst. Vzhledem k tomuto defektu se samozřejmě nemohly pohybovat a tím demonstrovaly skutečnost, že nemusejí pracovat.

Móda korzetů je dalším příkladem nezdravého zvyku založeného na touze přiblížit se kulturnímu ideálu krásy. Šněrovačka, která zdůrazňovala ideál štíhlého pasu, uvnitř deformovala tělo tvrdými kosticemi a ani varování lékařů nezmohlo nic proti pošetilým módním předpisům. Reforma

¹³⁵ Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 21.

tohoto nezdravého ženského způsobu odívání probíhala velmi pomalu. Snahu toto tempo urychlit představují některé přísné až přehnané zákazy. Například Josef II. vyhlásil v roce 1783 boj proti šněrovačkám, protože mají neblahý vliv na vývoj ženského těla. Proto žádný z dívčích výchovných ústavů té doby nesměl dovolit, aby jejich schovanky nosily korzet.¹³⁶

V období direktoria se vzorem stala antika a s ní i antický oděv. Zdálo by se, že vzdušné a splývavé šaty ve srovnání s deformujícími korzetami a obručemi krinolíny předcházejícího rokoka představují určité ozdravení. Avšak i tato móda zanechala na zdraví žen trvalé následky. Toto příliš lehké oblečení se stalo důsledkem zánětů dýchacích cest a smrtelných zápalů plic.

Současným znakem krásy, sociálního postavení a úspěchu se stala hubenost, která je ve svých extrémech také velmi nebezpečná.

¹³⁶ Kybalová, L.: *Dějiny odívání. Barok a rokoko*. Lidové noviny, Praha 1997, s. 20.

8. IDEÁL ŠTÍHLÉHO TĚLA

Představa ženské krásy se lišila v různých dobách, kulturách, ženy se dokonce dobrovolně ve jménu ideálu krásy mrzačily, ale ještě nikdy nezasáhl kulturní ideál tak rozsáhlou část populace jako nyní. Jen v současné západní společnosti nadbytku totiž mohl v takové míře převládnout ideál štíhlé ženy.

V chudších kulturách, kde je nedostatek jídla, je hubenost často chápána jako příznak podvýživy, chudoby a infekčních chorob. Naopak vyšší tělesná hmotnost bývá hodnocena pozitivně a nadváha se stává středem obdivu.

Kyprost postavy také často signalizuje bohatství, protože tlustý člověk má tolik, že se může přejídat. Idealizace vyhublosti byla proto dlouhou dobu výsadou jen dobře situovaných společenských vrstev.

Je nesporné, že ideál štíhlosti se mění v závislosti na kulturních faktorech. Chudší kultury, kde může hubenost naznačovat negativní faktory - například nemoc, oceňují spíše tloušťku, zatímco bohaté kultury, kde může být hubenost spojována se sebekontrolou a sebepopíráním tváří v tvář nadbytku, mají tendenci vážit si štíhlosti.

V současné době je především vlivem sdělovacích prostředků způsobeno, že i jiné kulturní skupiny jsou vystaveny hubenému ideálu krásy, který již nerespektuje etnické, politické ani sociální hranice.

Tam, kde měřítko a vzory krásy vyrůstaly z konkrétních podmínek určitého prostředí a tradovaly se z generace na generaci, dnes kraluje povrchní publicita masmédií. Nově vznikající ideální normy bývají nevšimavé k přirozenosti různých lidí a podmínkám, v nichž žijí. Uniformní módní vzory potlačují krásu výjimečnosti a jedinečnosti, která je daná každému z nás.

8.1 Proměny ženského těla

V průběhu let se v západních industrializovaných kulturách měnila představa o zdravé a přitažlivé postavě, a to především u žen. Kulturní změnu „ideálního těla“ tak můžeme sledovat od kyprých postav, oblíbených ve středověku, až k vyhublým siluetám, jimž dávají přednost dnešní módní magazíny.

Idealizace ženské štíhlosti je však novodobý jev, který můžeme datovat od dvacátých let 20. století. Často se uvádí, že štíhlý ideál je výsledkem úspěšné marketingové politiky módního průmyslu, ze kterého se stal standard kulturní krásy v bohatých průmyslových společnostech 20. století.¹³⁷

Ještě na počátku století byl v oblibě baculatý zjev s úzkým pasem a velkými prsy. Brzy ho však vystřídal ideál, který diktoval chlapeckou postavu s plochou hrudí. V této době se ženské tělo začalo objevovat na veřejnosti a získalo tak konečně svobodu. Na druhé straně si ženy stahovaly hrudě spodním prádlem, aby zeštíhlily svou siluetu. Ve snaze přiblížit se ideálu těla bez vyvinutých ňader a boků také držely hladovky a usilovně cvičily.

V osvobození ženy věřil i pařížský módní návrhář Paul Poiret, když představil „přirozený“ empírový vzhled, který se v roce 1910 stává módní siluetou. Poprvé je tělo pod šaty štíhlé, bez pomoci stahujícího prádla, korzetů či vycpávek. Pro mnoho žen se však toto osvobození stalo velkým traumatem a počátkem strádání. Když už nepomohl krejčí, musely si pomoci samy a začaly masově užívat diety.¹³⁸

Ve třicátých a čtyřicátých letech se vzhledem k nedostatku a strádání ideál posunul k poněkud plnějším tvarům a ženským proporcím, které ztělesňovaly Jean Harlowová či Mae

¹³⁷ Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 21.

¹³⁸ Krch, F. D., Málková, I.: *SOS nadváha*. Granit, Praha 1993, s. 32.

Westová ve třicátých letech a Jane Russellová v letech čtyřicátých.

Od padesátých let, kdy hollywoodský filmový a módní průmysl oslavoval postavu s velkými ňadry společně s útlým pasem a štíhlýma nohama, kterou ztělesňovala Marilyn Monroe, se stále více preferuje štíhlost. V těchto letech došlo i k dalšímu výraznému posunu. Grace Kellyová a Audrey Hepburnová byly pro filmové diváky spíše symboly sofistikovanosti než smyslnosti. Pro mnohé mladé dívky se staly vzorem a štíhlost tak začala být spojována s vyššími společenskými vrstvami.

Trend směřující ke štíhlosti pak sílí hlavně v šedesátých letech. V Anglii se modelka s plochou hrudí a chlapeckou postavou Twiggy stala ideálem pro celou generaci mladých žen. Štíhlá postava začala v Británii šedesátých let ztělesňovat nekonvenčnost, svobodu, mladistvost a vstupenku mezi společenskou smetanou. Stala se vzorem pro ženy všech společenských vrstev. Trend se rozšířil v celé Evropě i ve Spojených státech. Modelky ve sdělovacích prostředcích se v období od šedesátých do osmdesátých let stávaly stále vyšší a štíhlejší.

Štíhlost jako norma krásy byla ještě zvýrazněna v devadesátých letech. V letech osmdesátých byly modelky sice štíhlé, ale měly pružné, sportovní postavy a vypadaly zdravě. Ideálem bylo například pevné tělo Jane Fondové. V devadesátých letech však tento trend ustupuje a objevují se modelky, které jsou až příliš hubené. Z nich je asi nejznámější Kate Mossová, která má téměř shodnou postavu a váhu jako Twiggy v šedesátých letech. Návrháři a redaktoři módních časopisů stále častěji využívají k propagaci svých výrobků další extrémně hubené modelky.

Na konci devadesátých let pak nastoupil „heroinový“ styl. Módní domy si vybíraly vyhublé dívky a představovaly je

v typické podobě uživatelů drog s černým make-upem na očích, modrými rty a vlasy bez lesku.¹³⁹ V dnešní době se tento vývoj ke stále větší hubenosti snad už zastavil, ale štíhlost i nadále zůstává současným ideálem většiny žen.

8.2 Proměny mužského těla

Zobrazování mužského těla má rovněž svou historii. Sochaři ve starověkém Řecku měli hluboký zájem o anatomii lidského těla. Muži byli zobrazováni nahí, zatímco ženy zahalené v šatech. Také ve starověkém Římě se vyskytovala idealizace mužského těla. Římané neměli v oblibě tloušťku a preferovali štíhlost. Ztělesněním krásy byl pro ně svalnatý a štíhlý bojovník.

Mužské tělo bylo zobrazováno nahé v renesančním umění, právě ve snaze vyrovnat se postavám představovaným klasickým řeckým sochařstvím. Dobrým příkladem je *Svatý Sebastián* Sandra Botticelliho z roku 1474.

Od poloviny 19. století až do osmdesátých let 20. století bylo v umění mužské tělo idealizováno například v obrazech a fotografiích určených pro homosexuální publikum. Idealizace mužského těla se objevila také v nacistické propagandě za druhé světové války či v zobrazování mužských hollywoodských idolů v padesátých letech. Na reklamních fotografiích se vyskytovali James Dean či Kirk Douglas jako poloakty v pózách, které zdůrazňovaly jejich mužnost a byly tak určené jednoznačně pro ženy.

V osmdesátých letech se pak idealizované snímky odhalených mužských těl staly běžnou součástí západních sdělovacích prostředků. Vznik časopisů pro ženy a působení erotických mužských tanečních skupin či chlapeckých

¹³⁹ Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 21-23.

hudebních skupin, které vystupují výhradně před ženským publikem, smazal tradiční hranice mezi muži jako diváky a ženami jako objekty. Populární média s oblibou představují Arnolda Schwarzeneggera a jiné svalnaté herce jako příklad dobře vyvinutého mužského ideálu. Souběžně se zviditelňováním mužského těla se muži začínají více zabývat tělesnou hmotností a svým vzhledem.

Společenský tlak na muže je nicméně jiný a méně silný než u žen, protože muži jsou i nadále posuzováni spíše podle svého výkonu než podle vzhledu.¹⁴⁰

8.3 Podstata ideálu štíhlého těla

Západní společnost požaduje od mužů a žen štíhlost. U žen se očekává, že budou hubené a dobře formované, muži mají být štíhlí a svalnatí. Stále se však diskutuje o tom, proč právě západní kultura dává přednost zrovna štíhlosti.

Zajímavý pohled na danou problematiku nabízí americký ekonom a sociolog Thorstein Veblen. Podle něj je ve společnostech, které se nacházejí na tom stupni hospodářského vývoje, kdy si horní třída cení žen pro jejich služby, ideálem krásy statná žena se silnýma rukama a nohama. S následným vývojem, kdy začíná být úkolem manželky z horní třídy výlučně zástupná zahálka, doznává tento ideál změn. Objevuje se všeobecný názor, že o dámu je třeba neustále pečovat a úzkostlivě se dbá na to, aby se nedotkla žádné užitečné práce. Takový výsledný rytířský či romantický ideál krásy klade důraz na křehkost rukou a chodidel, štíhlou postavu a útlý pas. Stejný ideál dosud existuje u významné části populace moderních průmyslových městských společností. Jemnost a štíhlost pak naznačují, že

¹⁴⁰ Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 23-25.

tato osoba není schopna užitečného snažení a proto musí být ve své nečinnosti vydržována svým vlastníkem. Takto neužitečná a drahá žena se snaží dostat ideálu různými umělými úpravami jako je stažený pas či deformovaná chodidla.¹⁴¹

Také ženské šaty jsou podle Veblena dokladem absence produktivní činnosti. „*Vysoké podpatky, sukně, nepraktické klobouky, korzet a celková, pro veškerá odění žen v civilizovaných společnostech tak příznačná lhostejnost k pohodlí osoby, která je má nosit - to všechno nasvědčuje tomu, že i v moderním civilizovaném způsobu života žena teoreticky nepřestává být ekonomicky závislou na muži a že je i nadále jeho majetkem. Jednoduchým důvodem všeho toho okázalého zahálení a odívání žen je to, že jsou služebnicemi, na které byl v rámci diferenciací ekonomických funkcí převeden úkol podávat svědectví o platební a kupní schopnosti jejich pána.*“¹⁴²

Biologové a někteří psychologové se zase domnívají, že preference štíhlého tvaru postavy má biologické zdůvodnění. Jejich hlavním argumentem je to, že štíhlost je zdravější než nadváha.

Na druhé straně jiní badatelé studující kulturní rozdíly preferencí různých typů postav v různých dobách a kulturách zastávají názor, že biologické argumenty hrají jen okrajovou roli a idealizace štíhlosti je v první řadě naučená. Podle sociálních psychologů jsou to právě kulturní faktory, které určují, co je pokládáno za atraktivní. Dokazují, že štíhlý ideál existuje poměrně krátce a během posledních několika let - vlivem velmi štíhlých modelek - ještě zhubnul.¹⁴³

Biologické argumenty tedy zdůrazňují význam štíhlosti z hlediska zdraví a naopak negativní vliv nadváhy na zdraví. Existují však důkazy, že mírná nadváha může být zdravotně

¹⁴¹ Veblen, T.: *Teorie zahálčivé třídy*. SLON, Praha 1999, s. 117.

¹⁴² Tamtéž, s. 142.

¹⁴³ Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 29.

prospěšná. Při posuzování zdravotních rizik spojených s nadváhou je však důležité rozlišovat mírnou nadváhu a obezitu. Ta je totiž téměř jistě zdraví škodlivá a je spojena s nemocemi srdce, vysokým tlakem a cukrovkou.

Štíhlost také ne vždy byla spojována se zdravím. V západní kultuře se dnes všeobecně soudí, že je nezdravé být při těle, ale například ještě na počátku 20. století byla ve Spojených státech štíhlost asociována s nemocí - v souvislosti s tuberkulózou. V posledních letech zas začíná být extrémní vyhublost spojována s AIDS. Ve slovníku některých afrických zemí je skutečně „hubenost“ výrazem označujícím AIDS.¹⁴⁴

8.4 Idealizace štíhlosti

Americký psycholog A. Maslow řekl: *„Člověk by se měl pokoušet měnit věci, které se měnit dají, nepokoušet se měnit věci, které se měnit nedají a moudře rozlišovat mezi obojím.“*¹⁴⁵

Zdravá míra věcí - to je princip, který dokonale platí v člověkem nezasažené přírodě a kde je výsledkem přirozené a měnící se rovnováhy sil. Člověk se však přírodě většinou nechce přizpůsobit, chce si ji naopak přizpůsobovat. Oproti ostatním živočichům si plně uvědomuje svoji existenci. Je proto na jedné straně egocentrický a na druhé straně úzkostný a nejistý. Je také ješitný a soutěživý, protože si uvědomuje i existenci těch ostatních, jemu podobných bytostí, a současně si uvědomuje i dimenzi času. Ví, že jeho existence je omezena, a proto je netrpělivý a zbrklý. To vše pak určuje ve svých důsledcích jeho vnímání, myšlení, cítění.

Čím složitější je svět, ve kterém žijeme, čím více je stresu, nejistot a úzkostí, tím více pociťujeme potřebu odpovědět si na otázku: „Jsem dobrý nebo špatný?“ Každá kultura a doba však

¹⁴⁴ Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 17.

¹⁴⁵ Cit. podle: Krch, F. D., Málková, I.: *SOS nadváha*. Granit, Praha 1993, s. 10.

tuto otázku formuluje jinak: „Jsi lidská bytost nebo nejsi, věříš nebo nevěříš, jsi úspěšný nebo nejsi, jsi tlustý nebo hubený?“¹⁴⁶

V průběhu posledních několika desetiletí se zformovala určitá představa, která ve spojení s dalšími skutečnostmi jako změna životního stylu, vliv východních vzorů, emancipace ženy a samozřejmě móda vedla k vytvoření určitého sociálního a kulturního ideálu, mýtu zdraví, krásy a úspěchu, který se stal vzorem a normou pro západní společnost. Masové sdělovací prostředky začaly vykreslovat krásné a úspěšné protagonisty jako štíhlé lidi. Štíhlost začala být spojována se sebekontrolou a úspěchem. Dodržování diety se zvláště pro ženy stalo populární formou sebekontroly.

Ještě nedávno bychom hodnotili silnější lidi jako mírné, dobromyslné, veselé a jako ty, kteří si umějí užívat života. Dnes se však tloušťka stala známkou neúspěchu, lenosti či jiných charakterových vad. I negativní hrdinové dětských seriálů bývají tlustí a některé panenky připomínají lidské kostry. Tento negativní postoj veřejnosti k obézním ještě zesiluje další, ve své extrémní poloze velmi škodlivý předpoklad, že člověk je pánem svého osudu a stačí jen chtít, aby dosáhl svého. Tlustí lidé jsou proto bráni jako živý doklad o slabosti člověka. Zavádějící předpoklad, že je relativně snadné se tloušťky zbavit, že stačí jen chtít, pak nahrává snahám po snadném řešení jako jsou diety nebo přípravky na hubnutí.

8.4.1 Historie diet

Nepřiměřená snaha ovládnout své tělo za pomoci hladovění, diet nebo zvracení vede obvykle k tomu, že se stáváme otroky toho, co nám mělo poskytnout svobodu. Z posledních

¹⁴⁶ Krch, F. D., Málková, I.: *SOS nadváha*. Granit, Praha 1993, s. 11.

vědeckých studií je totiž stále jasnější, že biologické systémy odpovídající za regulaci tělesné hmotnosti jsou v příkrém rozporu s vnějšími kulturními příkazy navádějícími držet dietu, abychom vyhověli společenským představám o štíhlosti.¹⁴⁷

Ale zatímco tělo má snahu regulovat, udržovat si svoji hmotnost obdobně jako jiné funkce a nepodléhá módním ani jiným kulturním vlivům, s naší myslí je to jiné. Kulturní a společenský ideál štíhlosti, synonymum úspěchu a krásy, jsme přijali a podřizujeme mu své cíle a jednání.

Historie diet a mánie být štíhlým začala v Evropě někdy před sto lety, ale už dávno před tím se lidstvo opakovaně setkávalo s fenoménem asketismu a odříkání potravy. Ve společnostech a historických obdobích poznamenaných nedostatkem jídla, kde nadváha a přejídání symbolizovaly blahobyt a společenský statut, bylo odříkání spojeno s představou čistoty a odlišnosti. Vzhledem k zásadnímu významu potravy v životě člověka je přirozené, že se jídlo stalo součástí různých mytologií a náboženských rituálů.

Odnepaměti se proto půstu užívalo jako způsobu ochrany proti démonickým silám nesrozumitelné přírody a nejasného osudu. S pomocí asketického odříkání se člověk zabezpečoval proti zlověstným vlivům a současně tak předstíral svou zdánlivou nezávislost na nich, na přírodě, i nezávislost na příjmu potravy. Odmitání jídla má za následek smrt, a ta se pak stává nejvyšší možnou obětí. Víra v pokračování našeho života v jiném, dokonalejším světě zapříčinila mimořádný význam půstu například v raném křesťanství a některých orientálních náboženstvích.¹⁴⁸

Již Ježíš Kristus doporučoval půst a modlitby jako prostředek léčby těch, kteří byli posedlí ďáblem. Podle křesťanských legend trýznil své tělo hladem svatý Antonín a

¹⁴⁷ Krch, F. D., Málková, I.: *SOS nadváha*. Granit, Praha 1993, s. 23.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 25.

jiní svatí muži, kteří věřili, že prostřednictvím půstu je možné odčinit hříchy, osvobodit svoji duši a přiblížit se božskému ideálu.

Také stovky věřících žen podstupovaly hladovku ve jménu božského ideálu. Například ve 13. století zachvátila Evropu vlna náboženských hladovek, kdy svaté ženy přijímaly pouze hostie. S podobnými příklady se bylo možné setkat v mnoha zemích až do 15. století. Nakonec musela zasáhnout samotná církev, která vyhublé mučednice prohlásila za posedlé ďáblem. Spolu se změnou společnosti se v módě opět začala prosazovat krása lidského těla a jeho plných tvarů.

Móda se však neustále vrací a tak i novověk měl své hladovějící světice. Známa byla například zázračná žena Louise Lateau, která údajně 12 let před svou smrtí nejedla ani nepila.¹⁴⁹

I v dnešní době mají tyto ženy své následovnice, které stejně jako jejich středověké předchůdkyně vidí cestu k dokonalejšímu lidství v újmě a odříkání. Hladovka může mít i pro mnoho současných žen a dívek symbolický význam, chtějí-li demonstrovat svoji vytrvalost a výjimečnost, obávají-li se dospělosti či počínajícího ženství.

8.4.2 Dietní průmysl

V dnešní době se touha po úspěchu, zdraví a štíhlosti staly doslova posedlostí. Většina lidí chce jíst, žít, a vypadat zdravě, ale štíhlou postavu si udržují jen s vypětím sil, za cenu psychického a fyzického strádání. Nevhodná skladba výživy ohrožuje zdraví, třetina lidí je obézní a většina normálně vážících žen by chtěla zhubnout. Poruchy příjmu potravy jsou pro většinu dospívajících dívek větším nebezpečím než AIDS

¹⁴⁹ Krch, F. D., Málková, I.: *SOS nadváha*. Granit, Praha 1993, s. 27.

nebo drogy. O to více lidé věří na zázraky různých zaručených prostředků, diet, které zaručují zdraví a štíhlost.

Přestože odborníci poukazují na nebezpečí související s poruchou příjmu potravy, trh je stále více zaplavován řadou prostředků slibujících naplnit touhu po štíhlosti. Není divu, že snad jen obchod s drogami vynáší víc. Například v USA se za výrobky a služby, které vedou k údajnému snížení váhy, ročně vydává více než 30 miliard dolarů. Přesto nebo právě proto přibývá obézních.¹⁵⁰

Jednou z nejmocnějších společenských sil podporujících idealizaci štíhlosti v západní společnosti je dietní průmysl. Knihy, dietní programy a dietní potraviny jsou prodávány veřejnosti, která si připadá tlustá. Určitá část této veřejnosti skutečně má nadváhu v takové míře, že to může mít zdravotní následky. Nicméně dietu drží daleko více lidí, než jsou ti, kteří to potřebují ze zdravotního hlediska. Podle statistik zhruba 95 procent žen drží někdy v životě dietu a valná většina se tak snaží zhubnout pouze z důvodů estetických.¹⁵¹

Dietní průmysl je dokonalý, protože vytváří problém nespokojenosti s tělem a současně nabízí řešení. Existuje tak nepřeberné množství nejrůznějších přístupů, od drastických redukčních programů po nízkokalorické nápoje, dietní pilulky či jiné módní přípravky.

O dlouhodobé účinnosti diet se však vedou široce medializované debaty. Zastánci diet tvrdí, že diety vedou k dlouhodobému úbytku na váze a snížení hmotnosti obecně prospívá zdraví. Zde je ale třeba rozlišovat mezi dietou u normálně vážících jedinců, kteří usilují o dosažení nějakého estetického ideálu, a dietou osob s takovým stupněm nadváhy, který může škodit jejich zdraví.

¹⁵⁰ Krch, F. D., Málková, I.: *SOS nadváha*. Granit, Praha 1993, s. 6.

¹⁵¹ Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 42.

Ale i ty neoptimističtější studie ukazují, že diety mohou vést k významnému dlouhodobému váhovému úbytku asi u 25 procent obézních a pouze u 5 procent neobézních dietářů.¹⁵² Většina normálně vážících žen se tedy v průběhu svého života pokouší bezúspěšně držet nějakou dietu. Cítí se potom provinile a jsou nespokojené nejen s proporcemi své postavy, ale i slabou vůlí. Není divu, protože marketingová hesla na diety zdůrazňují, že není třeba nic víc, než silné vůle.

Odpůrci diet tvrdí, že diety mohou ve skutečnosti vést k přírůstku tělesné hmotnosti a že jejich držení představuje větší zdravotní riziko než obezita. To je pak zvláště nebezpečné pro ty, kteří si pouze „připadají tlustí“ a přitom nemají výraznější nadváhu.

Dietní průmysl propaguje vyhublý ideál navzdory tomu, že diety mohou působit zdravotní problémy a není jisté, že by měly trvalý účinek. Odpůrci diet proto veřejnost aktivně informují o nebezpečí radikálního snižování váhy a snaží se tak oslabit vliv dietního průmyslu.

Dodnes je však stále zřetelný tlak prosazující štíhlou postavu. Modelky zůstávají stále hubené a zájem společnosti o tělesnou hmotnost a postavu zůstává i nadále silný. Avšak novým kulturním trendem je získat dokonalou postavu, nikoli s pomocí diety, ale cvičením a zdravým životním stylem.

8.4.3 Cvičení a kulturistika

Západní ideál tedy nadále zůstává štíhlý, ale cvičení nahrazuje diety jako společensky přijatelný způsob, jak dosáhnout štíhlosti.

Pro lidi s normální váhou to může být skutečně prospěšný posun. Je však nepravděpodobné, že by pomohl osobám

¹⁵² Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 43.

s nadváhou. Ty mívají se cvičením problémy, protože existují jisté kulturní předsudky proti sportujícím tlustým lidem.

Tradiční stereotypy ženskosti, v současnosti představované módním štíhlým a žensky tvarovaným ideálem zpochybňují kulturistky. Je zajímavé, že tyto ženy jsou schopné odmítnout kulturní ideály a aktivně usilovat o dosažení silného a maskulinního těla, které je společensky nepřijatelné. Kulturistika není běžně vnímána jako sport vhodný pro ženy a kulturistky se mohou setkávat s diskriminací. Muži totiž většinou mají negativní postoj k ženám, které se zabývají jakýmkoli sportem, zejména pak v takových odvětvích, kde si nemohly uchovat tradiční ženský vzhled.

Kulturistikou žen se zabývají především feministické autorky. Některé uvádějí, že kulturistika žen je přímou výzvou kulturním omezením diktujícím ženám, jak by mělo vypadat jejich tělo. Tvrdí, že kulturistky představují radikální křídlo feministického odporu vůči kulturním stereotypům. Svalnatost a tedy i síla jsou podle nich výsledkem kulturních praktik a fyzická slabost žen je z velké části kulturním produktem, který se dá překonat.

Existuje i jiný pohled na danou problematiku. Zde se autorky domnívají, že kulturistky reagují na kulturní tlak volající po štíhlém a pevném těle, ale dělají to jiným způsobem než ženy, které se snaží dosáhnout ideálu omezením příjmu potravy.¹⁵³

¹⁵³ Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 47.

9. VNÍMÁNÍ TĚLA

„Tělo je podmínkou existence, je vidět, má svoji velikost, formu a proporce, které však nikdy nevnímáme izolovaně. Při prožívání a hodnocení svého těla stejně jako při jeho vnímání zohledňujeme vlastní zkušenosti, přání, očekávání a svět kolem sebe. Vlastní tělo a jeho proporce porovnáváme s jinými a posuzujeme je v rámci existujících stereotypů ženskosti, mužnosti, krásy a zdraví, ale i ve vztahu k neustále aktualizovaným mediálním obrazům.“¹⁵⁴

Čím více je však tělo vidět a čím většímu zájmu je vystaveno, tím citlivější je naše představa o něm. V souladu s okolním světem a tělesným obrazem se snažíme o své tělo pečovat, formovat ho a měnit. Od zájmu je však jen krůček k posedlosti, od zdravé výživy k drastickým dietám, od cvičení ke kulturistice, steroidním hormonům a kosmetické chirurgii. Lidské tělo získalo významnou společenskou hodnotu, stalo se předmětem komerčního zájmu a konzumu. Z tělesného zdraví a krásy se stal předmět obchodu a manipulace.¹⁵⁵

Podle profesora oxfordské univerzity Terry Eagletona tento přehnaný zájem o tělo, který prostupuje všechny módní zájmy o rakovinu, kouření, sport, diety, sexualitu, pramení z určitého druhu přehnaného sebevědomí pocházejícího z triumfalistické technokracie, jež zdolá vše s výjimkou smrtelnosti. Americká nakladatelství většinou přijímají jen ty tituly, které obsahují slovo „tělo“. Důvodem je zřejmě prý to, že pragmatická společnost nakonec věří jen tomu, čeho se může dotknout a s čím může manipulovat. Samotná danost těla, které lze zeštíhlit, propíchnout, vylepšit silikonem nebo tetovat se

¹⁵⁴ Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 8.

¹⁵⁵ Tamtéž.

projevuje v postmoderním tvrzení, že tělo je kulturní konstrukt a tvárný materiál.¹⁵⁶

9.1 Vliv médií

Obraz našeho těla se odvíjí od dětství, v souladu s místním a dobovým ideálem krásy. Ženské tělo je tradičně důležitější a tělesné proporce hrají jinou roli v životě mužů a ženy. Už velmi mladé dívky jsou úzkostnější ve vztahu ke svému tělu a mají více negativních představ o sobě. Na rozdíl od mužů, kteří se spíše zajímají o svaly, se více zajímají o tělesný tuk. Kromě tradice zde hraje významnou roli i publicita, která se dnes především soustřeďuje na děti a dospívající. Mediální prezentace tloušťky a štíhlosti v televizi a jiných sdělovacích prostředcích výrazně ovlivňuje názory dětí na proporce postavy, které tak velmi brzy zjišťují, že v západní společnosti je přijatelné pouze štíhlé tělo.

Média představují mužské a ženské tělo odlišným způsobem. Zatímco muži bývají zobrazováni s průměrnou tělesnou hmotností, ženy jsou prezentovány jako abnormálně štíhlé.

Neschopnost vyrovnat se ideálnímu obrazu prezentovaný médii vede k sebekritice a pocitům viny.

Kulturní tlaky k dosažení ideální postavy jsou však v případě žen silnější a více rozšířené než v případě mužů. Ženy jsou totiž mnohem častěji vystaveny idealizovaným představám o ženském těle. Především módní časopisy předkládají svým čtenářkám tradiční štíhlé vzory přitažlivosti, jenž definují, jak má žena vypadat.

Tyto vzory ženy sice chápou jako normu pro hodnocení vlastní postavy, ale obvykle pouze tam, kde se nějakým

¹⁵⁶ Eagleton, T.: *Idea kultury*. Host, Brno 2001, s. 101.

způsobem identifikují se zobrazenou postavou. Kriticky pak vnímají omezený okruh předkládaných vzorů, které často vidí jako nerealistické.

Mnoho žen nespokojených s úzkou škálou obrazů prezentovaných populárními sdělovacími prostředky chce pochopitelně změnu. Média na tento trend začínají pomalu reagovat. Poslední dobou se stále častěji zmiňují o důležitosti přijetí různých typů postav i o škodlivosti diet. V novinách a časopisech se také objevují články o modelkách s normální, dámskou, konfekční velikostí. Ale skutečnost, že se o něčem takovém vůbec píše, svědčí o tom, že bude ještě dlouho trvat, než se začne pracovat s modelkami, jež zastupují běžnou podobu ženského těla.

Je také zřejmé, že média nejsou pouze jedním zdrojem ovlivňujícím vnímání vlastního těla a jiné zdroje jako například přátelé či rodina mohou být více podstatné. Není bez zajímavosti, že vzory z médií jsou důležitější pro muže a ženy mladších věkových skupin. S rostoucím věkem se pak vliv médií snižuje a spíše jsou určující názory členů rodiny.¹⁵⁷

Populární média vytvářejí obdobný kulturní tlak na příslušníky různých společenských tříd. Vzhledem k rozvoji masové komunikace ve 20. století má většina lidí přístup ke stejným ideálům postavy a jsou tedy vystaveni stejnému tlaku, aby se idealizovaným vzorům podobali. Sledují stejné televizní pořady a filmy, čtou stejné časopisy a líbí se jim stejná móda. Vytváří se tak ideál těla, který překračuje hranice společenských tříd.

V minulosti existovaly rozdíly ve způsobu vnímání ideálu mezi společenskými vrstvami. Až do 20. století byly starosti o postavu vyhrazeny převážně středním a vyšším třídám, které měly čas i peníze na to, aby se mohly věnovat módě a tvaru své postavy, jenž by dal šatům co nejlépe vyniknout. Lidé

¹⁵⁷ Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 84-101.

vládnoucí ekonomickou mocí vždy udávali normu v módě. To obvykle znamená, že pouze bohatí lidé si mohou dovolit koupit si ideál. Británie 19. století je příkladem, že tam, kde jsou omezené zdroje, se bohatství odráží v kyprostí a v šatech, které dávají této plnosti vyniknout. Když je dostatek a nejsou obavy z hladovění, bohatí lidé začnou usilovat o štíhlost.

Módní návrháři, kosmetický průmysl a průmysl zabývající se hubnutím se starají o to, aby se módní vzhled neustále měnil. Přizpůsobit se měnícím se módním trendům vyžaduje čas a peníze a získat štíhlou, vypracovanou postavu je často dost nákladné. Ne všichni si to pak mohou dovolit ve stejné míře, takže i v současnosti je vlastně ideál pro mnohé nedosažitelný. Bohatí lidé se snáze přiblíží ideálu, protože si mohou dovolit trávit čas v posilovnách nebo si zaplatit plastickou chirurgii.

9.2 Tvar těla a sexuální přitažlivost

Je jisté, že tvar a proporce postavy ovlivňují sexuální přitažlivost. Ale co vlastně podmiňuje přitažlivost pro druhé pohlaví?

Sociální psychologové a sociologové většinou zastávají názor, že sexuální preference postavy jsou převážně naučené a jsou ovlivněny tím, jakou hodnotu připisuje konkrétní kultura určitému typu postavy. Nicméně muži nezávisle na kulturním prostředí přikládají větší význam tvaru postavy žen než opačně.

Zastánci evoluční psychologie však tvrdí, že lidé mají vrozené preference pro sexuální partnery, kteří jsou biologicky zdatní, to znamená zdraví a schopní reprodukce. Jako biologické ukazatele, kterými se řídí osoby opačného pohlaví, slouží znaky postav jako například normální výška a zřetelný pas u žen nebo naopak rovné boky u mužů.

Existují určité kulturní, obecně platné typy žádoucího tvaru postavy v oblasti sexuální přitažlivosti mezi mužem a ženou, které jsou odvozeny z dělby práce v průběhu evoluce. Muži se zabývali lovem, ženy sbíraly potravu a staraly se o děti. Podle této teorie fungovala přirozená selekce tím způsobem, že sexuálně více přitažlivé pro možné partnery se stalo takové tělo, které bylo nejlépe přizpůsobeno daným rolím, a bylo proto pravděpodobnější, že se bude reprodukovat.¹⁵⁸

Tyto prastaré biologické signály vnímají muži i ženy podvědomě a podvědomě na ně i reagují.

Krása a sexuální přitažlivost jsou v zásadě totožné. Evoluce utvářela mozek tak, že se krása stala signálem pevného zdraví. Biologickým smyslem krásy je přitahovat za účelem reprodukce.

9.2.1 Co přitahuje ženy

Ženy byly odjakživa přitahovány především zdravými, silnými muži, kteří dokázali obstarat potravu a ochránit ji i děti. Na tom se nic nezměnilo.

Podle některých výzkumů lze tento typ muže identifikovat pomocí tělesné symetrie - stejně dlouhých končetin levé a pravé strany těla. Muži vnímají ženy jinak, zajímá je spíše symetrická tvář než tělo. Obě pohlaví ale vnímají symetrii jako ukazatel mládí a zdraví.¹⁵⁹

Pro dlouhodobé vztahy si ženy obvykle vybírají muže, kteří se budou angažovat v partnerském vztahu a výchově dětí, pokud však posuzují partnera jen podle fyzických rysů, symetrie je pro volbu partnera všeobecně důležitá.

Výsledky výzkumu provedeného ve spojených státech dokazují, že přitažliví muži mají o 12-14 % vyšší plat než jejich

¹⁵⁸ Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 126.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 138.

méně atraktivní kolegové. Znepokojivé je, že přitažlivost hraje svou roli i při soudních přelíčeních: atraktivním obžalovaným jsou udělovány nižší tresty a pokuty.

Vědci v Pensylvánii provedli před zahájením soudního přelíčení výzkum 74 obžalovaných mužů. Zjistili, že atraktivní obžalovaní byli potrestáni nižšími tresty a rozsudkům odnětí svobody se vyhnuli dvakrát častěji než méně atraktivní obžalovaní.¹⁶⁰

Ženskou sexuální reakci založenou na vizuálních podnětech vzbuzují určité části mužského těla jako: *atletická postava, široká ramena, hrudník a svalnaté paže, malý pevný zadek, husté vlasy, smyslná ústa, laskavé oči, výrazný nos a brada, úzké boky a svalnaté nohy, ploché břicho, velký penis či třídní strniště.*

Ženy mají ze všeho nejraději muže s *atletickou postavou* ve tvaru písmene V. Silné tělo značí dobré zdraví a signalizuje mužovu schopnost úspěšně obstarat potravu a zvítězit nad nepřáteli. Dokonce i dnes, kdy vypracované svaly a široký hrudník nemají valného praktického využití, tyto signály stále stimulují mozek ženy uvažující o vhodném partnerovi.

Široká ramena jsou maskulinní rys, který často napodobují ženy, jež se chtějí či potřebují prosadit. Dávají si ruce v bok, aby vypadaly širší v ramenou a zabíraly více prostoru. Ženy, které nosí oblečení s ramenními vycpávkami, působí asertivněji. Mužům slouží stejným způsobem nárameníky.

Široký mužský hrudník chrání velké plíce, které umožňují efektivnější distribuci kyslíku, tedy větší výdrž při běhu a lovu. Čím mohutnější má muž hrudník, tím většímu respektu a moci se těší. Ženy nepochybně přitahuje vypracovaná horní část mužského těla, ale většině z nich se nelíbí kulturisté, protože ti budí dojem, že se víc zajímají o své vlastní tělo než o ženino.

¹⁶⁰ Pease A., B.: *Proč muži lžou a ženy pláčou*. Alman, Brno 2003, str. 275.

Během celých dějin lidstva byly *husté vlasy* pokládány za symbol mužské moci. Ve středověku se lidé domnívali, že vlasy mají magickou moc. Odstříhávali si prameny vlasů a schovávali je do medailónků, používali je k různým magickým obřadům. Mnichové si zase holili hlavy, což bylo považováno za znamení pokory před bohem.

Asi 50% žen považuje za velmi důležité, aby muž měl husté vlasy. Pro druhých padesát procent nejsou husté vlasy tak významné a mnoho žen dokonce přitahuje holá hlava.¹⁶¹

Když muži popisují ženské rty či oči, používají slova jako *sexy*, *svůdné* či *erotické*. Chce-li žena říci o muži, že má *smyslná ústa a laskavé oči*, používá slova jako *citlivé*, *vnímavé*, *starostlivé*. Muži vnímají fyzický rys sám o sobě, kdežto ženy hledají za fyzickým vzezřením emoce.

Oční bělmo je pomůckou při komunikaci tváří v tvář, neboť dovoluje sledovat směr pohledu druhého, který umožňuje odhadnout postoj člověka. Většina ostatních živočichů nemá bělmo vůbec nebo má jen malé bělmo, protože sledují tělesné signály jiných tvorů na větší vzdálenost. Ženy dávají přednost tmavším očím, protože světlé vypadají dětštěji.

Velký nos, výrazné čelo a masivní brada mužům poskytly ochranu před zraněními obličeje při boji či lovu. I v současné době jsou významnými symboly mužnosti. Muži s vysokou hladinou testosteronu mají silnější, výrazněji vystupující čelisti než muži s nízkou hladinou. Vysunutí brady vpřed je chápáno jako gesto odporu či vzdoru. Zatahování brady vzad je chápáno jako gesto strachu a není mezi ženami příliš oblíbené.

Muži mají *silné a hranaté nohy*, delší než ostatní primáti. Díky *úzkým bokům* dokáže muž rychle běhat na dlouhé tratě,

¹⁶¹ Mužská holohlavost je dědičná a je způsobena nadprodukcí mužských hormonů. Tyto hormony uzavírají určité vlasové papily, zejména nahoře na hlavě. Holohlaví muži mají vyšší hladinu hormonů, proto jsou obvykle agresivnější a sexuálně aktivnější než vlasatí muži.

což dříve potřeboval k lovu a boji. Ženy mají někdy s během potíže kvůli svým širším bokům. Nohy jsou pro ženy přitažlivé jen jako symbol síly a vytrvalosti.

V době nedostatku potravy, bylo velké *břicho* známkou vysokého společenského postavení a svědčilo o tom, že jeho majitel si může dovolit sníst neomezené množství jídla. V moderní společnosti je potravy dostatek a vystupující břicho je vnímáno jako známka přejídání a nezdravého životního stylu. Vypracované břišní svaly však nikdy nepatřily k nejdůležitějším součástem obdivované mužské anatomie.

Evoluce neuzpůsobila ženy tak, aby je sexuálně vzrušoval pohled na *genitálie*. U mužů je tomu přesně naopak. Pánové minulých generací vyhledávali erotické kresby, dnes mužské pornočasopisy ukazují nahé ženy ze všech stran a úhlů. Nicméně všechny pokusy o pornografii pro ženy, která by ukazovala nahé muže, skončily neúspěchem. Zaujaly jediné homosexuály.

Penis byl odjakživa spojován s mocí. Čím větší, tím většímu respektu se jeho vlastník těšil. Například na Nové Guineji pořádají muži veřejnou přehlídku svých penisů - nasadí na ně metr dlouhá pouzdra, která si kvůli stabilitě upevní kolem krku a tak se předvádějí divákům.

Žádný druh primátů nemá na tváři delší porost než na těle. Na růst vousů mají vliv hormony. Čím vyšší je v určitý den hladina testosteronu v krvi muže, tím více vousy rostou. *Strniště* je tedy důležitým vizuálním signálem mužnosti. Využívají ho zejména ti pánové, kteří by s hladce oholenou tváří vypadali příliš chlapecky. Produkci testosteronu omezují stres a nemoc. Z tohoto důvodu se stresovaní nebo nemocní muži nemusí moc často holit.

Ženy chtějí, aby byl jejich partner starostlivý, inteligentní, měl smysl pro humor, byl oddaný a chápavý. Tento výčet

vlastností kontrastuje s výčtem vizuálních rysů, které požadují muži.

Na rozdíl od nich žena nepovažuje mužův zevnějšek a péči o vzhled za měřítko toho, jak o ni stojí. Posuzuje lásku podle toho, jak se k ní chová. Tento rozdíl partnery vyvolává na obou stranách mnohá nedorozumění.

Ženám se rovněž líbí muži, kteří mají snahu postupovat vpřed a pracovat na svém úspěchu. Dokonce i samostatné a finančně nezávislé ženy přitahují úspěšní muži, kteří by je dokázali zabezpečit a chránit. Žena se třeba vědomě nezajímá o majetek, ale její mozek kladně hodnotí snahu o úspěch.

9.2.2 Co přitahuje muže

Muži jsou založeni vizuálně a chtějí se dívat na přitažlivé ženy. Celkové vystupování je však důležitější než pěkné tělo. To znamená, že způsob, jakým se žena obléká, líčí a upravuje, je důležitější než to, jestli má například pár kilo navíc.

Jde-li o dlouhodobou partnerku, muž se mnohem více zajímá o osobnost, inteligenci, smysl pro humor, ale pěkné vzezření je ve výčtu žádoucích vlastností stále obsaženo.

V západním světě devatenáctého století měly přitažlivé ženy bílou pleť, narůžovělé tváře a působily jemně a křehce. Současná doba dává přednost mládí a zdraví.

Téměř všechny výzkumy přitažlivosti provedené v posledních šedesáti letech dospěly ke stejnému názoru jako malíři, básníci a spisovatelé v uplynulých šesti tisících letech – vzhled i postava ženy a to, jak s nimi umí nakládat, je pro muže mnohem přitažlivější než inteligence či majetek. Současného muže na ženě přitahují úplně stejné bezprostředně viditelné charakteristiky jako jeho prapředky.

Muži preferují ženy se *sportovní, pevnou postavou*. Silné, fyzicky zdatné tělo je známkou zdraví a signalizuje schopnost úspěšně rodit děti, utéci před nebezpečím a v případě ohrožení bránit potomky. Většina mužů dává přednost baculatějším ženám před hubenými, protože tělesný tuk je známkou toho, že žena bude úspěšně kojit.

Ňadra, mnohdy považována za hlavní znak ženské přitažlivosti, nehrají takovou roli, jaká je jim přičítána. Většina současných mužů preferuje poněkud nadprůměrná ňadra, ale oblíbené velikosti se v historii měnily. A liší se i v různých částech světa. V Latinské Americe a Asii se mužům více zamlouvají ženy s menším poprsím, v Severní Americe se líbí větší prsa.

Ňadra jsou tvořena tukovou tkání, která jim dává jejich kulatý tvar a nemá žádný vliv na tvorbu mléka. Primátům se prsa zvětšují jen v souvislosti s těhotenstvím. Ženská ňadra rostou postupně v pubertě a v době gravidity se mění jen málo. Většinu času tedy slouží jedinému cíli - jsou sexuálním signálem.

Muži v západních společnostech obecně dávají přednost útlé a štíhlé ženské postavě s velkými prsy. Tím ale vytvářejí konflikt pro ženy, které se chtějí mužům líbit, protože štíhlost, která s sebou nese váhový úbytek, zároveň způsobí i zmenšení ňader. Většina žen by mohla tohoto ideálu dosáhnout pouze kombinací diet, cvičení a plastické chirurgie. Nedávný nárůst počtu provedených chirurgických zvětšení prsou možná odráží vnímaný tlak ze strany mužů, i když ženy většinou uvádějí, že šlo pouze o jejich rozhodnutí.¹⁶²

Děti se rodí s poměrně krátkýma nohama. Teprve v pubertě začnou vlivem hormonů dívce nohy růst a stanou se signálem prozrazujícím, že je pohlavně dospělá.

¹⁶² Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 129.

Většina žen chápe přitažlivost *dlouhých nohou* - nosí krátké sukně a boty s vysokými podpatky, díky nimž vypadají nohy delší.

Muži většinou dávají přednost ženám se sportovníma, silnějšíma nohama, protože tělesný tuk zdůrazňuje rozdíl mezi pohlavími a je ukazatelem lepší laktace.

Po celá staletí si ženy oblékaly korzety a používaly všechny možné prostředky k tomu, aby měly co nejužší *pas* a postavu přesýpacích hodin. Někdy to vedlo ke zdeformovanému hrudnímu koši, ztíženému dýchání, stlačení vnitřních orgánů a k samovolným potratům. V touze po neodolatelné ženskosti si dokonce nechávaly chirurgicky vyjmout žebra. V devatenáctém století ženy nosily „honzíky“, aby zdůraznily velikost boků a pozadí a signalizovaly tak schopnost porodit. Korzet i nadále zdůrazňoval pas a zplošťoval břicho, čímž žena dávala najevo, že není těhotná, a je tedy volná. V této době měla dívka ideální velikost pasu tehdy, když se jeho míra v palcích rovnala věku.

Ženy, které jsou zdravé a nejlépe schopné rodit děti, mají *poměr velikosti pasu a boků* okolo 70%. Jejich pas má tedy sedmdesát procent šířky boků. Tento poměr odjakživa přitahoval značnou pozornost mužů.

Sochař Auguste Rodin kreslil obézní ženy, ale většina z nich má žádoucí poměr pasu a boků. I kamenné sošky Venuší, které se našly po celé Evropě i v Asii, mají obdobný poměr. Jejich tlusté postavy byly pravděpodobně spojovány s kultem plodnosti. Muži v dávné historii si vybírali ženy, jejichž zásoby tuku na bocích, hýždích a v oblasti prsou měly důležitý význam pro přežití v časech nouze.¹⁶³

Většina mužů začne ztrácet zájem, když poměr převyšuje 80%. Čím více se poměr liší od ideálních 70%, ať nahoru či dolů, tím méně si muž ženy všímá. Nejmenší zájem budí ženy, u nichž poměr velikosti pasu a boků převyšuje 100%. Toto

¹⁶³ Páček, D.: Proměny ženské krásy. *MF Dnes* 3. 5. 2003, příloha Víkend.

vysoké procento prozrazuje, že žena má okolo dělohy a vaječníků uložen tělesný tuk, což je neverbální indikátor snížené plodnosti.¹⁶⁴

Jenom v průběhu posledních padesáti let klesla váha ideálního sexuálního symbolu asi o osm kilogramů, ale sedmdesátiprocentní poměr pasu a boků se nezměnil. Obliba postavy ve tvaru přesýpacích hodin stále trvá.

Ženské *hýždě* jsou zásobárnou velkého množství tuku pro období kojení a pro dobu nedostatku.

Na sochách a malbách z doby kamenné často vidíme nahé ženy s mohutnými vyčnívajícími hýžděmi. V devatenáctém století ženy chodily na veřejnosti zcela zahalené, proto obnovily přitažlivost mohutného pozadí nošením „honzíku“.

Dnes se nadměrné množství tuku stalo nežádoucí známkou přejídání a nezdravého životního stylu. Mladé ženy začaly vyhledávat zásahy plastických chirurgů a nechávají si dělat liposukci. Populární se stalo nošení těsných džinsů, které zdůrazňují hýždě a nošení bot na vysokém podpatku, které vedou k prohnutí zad, posunutí pánve vzad a houpavému kroku, což odjakživa poutá pozornost mužů.

Muže na celém světě přitahují *ženské křivky* – značí totiž ženskost a plodnost. Geometrické a hranaté tvary jsou známkami mužnosti.

Horní část ženinych zad je užší než mužská, dolní část zad je širší a v kříži prohnutější. Prohnutá záda zvýrazňují hýždě a prsa.

Ploché, hladké břicho je jasným signálem, že žena není těhotná, a tudíž je volná. Mnoho žen na celém světě proto posiluje břišní svaly a snaží se získat dokonalé, *pevné břicho*.

Muži mají odpradáвна kratší, širší a silnější krk než ženy. *Delší, útlejší a zužující se ženský krk* je významným signálem odlišnosti pohlaví. Je to proto eroticky přitažlivá část těla.

¹⁶⁴ Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 126-129.

Dívky některých kmenů jižní a východní Afriky nosí kolem krku stříbrné kruhy. Když dospívají, přidávají další kruhy a protahují si tak krk, který je v těchto kulturách znamením krásy.

Nicméně za nejpřitažlivější, co může žena muži nabídnout, je svěží *mládí*. Muži bez ohledu na věk, tedy mladíci stejně jako senioři, preferují (nebo by preferovali) jako sexuální partnerky ženy ve věku mezi necelými dvaceti až třiceti roky.

9.2.3 Čím je přitažlivá tvář

V minulých dobách se všechno točilo kolem správných proporcí. V antickém Řecku se dokonalý obličej skládal z třetin: čelo se nacházelo v horní třetině od vlasové linie dolů, dolní třetina s ústy se počítala od nejnižšího bodu brady. Šířka tváře navíc odpovídala dvěma třetinám délky.

Ve středověké Evropě vyjadřovalo dokonalost číslo sedm: vlasy pokrývaly horní sedminu, čelo zabíralo následující dvě sedminy, jednu sedminu zaujímal partie mezi kořenem nosu a ústy a poslední sedminu tvořila část od úst dolů.

Zajímavá je i teorie tváře vymyšlená anonymním tuniským lékařem v roce 1180. Ve své knize Průvodce inteligentního muže tento učenec zaznamenal, že muži jsou přitahováni k určitým částem ženského obličejce, které tvoří skupiny ve šťastných číslech dvě a tři. V jeho studii jsou popsány tři ženské bílé věci jako je pleť, bělmo, zuby, tři červené věci jako jazyk, rty, tváře, dvě kulaté věci: tvář, oči či dvě dlouhé věci: vlasy, řasy.¹⁶⁵

Hodnocení přitažlivosti lidské tváře máme zabudováno ve své psychologické výbavě, bez ohledu na kulturní původ. U žen pokládáme za přitažlivou drobnou a oválnou tvář s malou

¹⁶⁵ Youngová, L.: *Obnažená tvář*. Talpress, Praha 1997, s. 191-192.

bradou, jemnými čelistmi, vystouplými lícními kostmi, plnými rty a očima, které jsou v poměru k obličejí velké.

Mužům se líbí široký úsměv a nádech zranitelnosti. Příslušníci všech ras preferují tváře vyvolávající dojem, že jejich nositel je zdravý a schopný zplodit potomstvo. Má-li být ženská tvář označena jako pěkná, musí připomínat tvář dítěte.

Dětské rysy spouštějí v mozku muže otcovské chování a vyvolávají v něm touhu chránit.

Překvapivé výsledky přinesl výzkum profesorů Johnstona a Franklina z roku 1993, podle kterého se mužům jako nejatraktivnější jeví tvář typická pro jedenáctiletou dívku.¹⁶⁶

V ženách toto zjištění vyvolává strach ze stárnutí. Proto využívají služeb estetické chirurgie a snaží se udržet si a později znovu získat mladistvý vzhled. Kosmetičtí chirurgové občas upravují tváře zralých žen podle vzoru mladých dívek.

Panuje shoda, že *ústa* mají být malá až středně velká s jemnými rty, ani tlustými, ani tenkými.

Lidé jsou jediní primáti, kteří mají rty na povrchu obličejí, nikoli uvnitř úst.

Rtěnky byly vynalezeny asi před šesti tisíci lety. Egypťanky užívaly jen jednu barvu – červenou.

Muž má rád, když si žena líčí ústa a oči – obojím vysílá signál, že ji muž zajímá. Jasně rudá rtěnka je jedním z nejsilnějších sexuálních signálů, jichž žena může použít.

Stav sexuálního vzrušení může vést k rozšíření kapilár na tváři a tím k takzvanému červenání. Tento jev účinně napodobuje růž na tváře. Pudr zase dává pleti jemnější, dokonalý vzhled, imitující mládí, zdraví a dobrou genetickou výbavu.

Délka ženských *ušních lalůček* byla po tisíciletí ukazatelem smyslnosti. Tento názor stále panuje u příslušníků některých

¹⁶⁶ Pacek, D.: Proměny ženské krásy. *MF Dnes* 3. 5. 2003, příloha Víkend.

kmenů v Africe a na Borneu. Moderní ženy dosahují stejného efektu dlouhými náušnicemi.

Téměř ve všech zemích jsou za atraktivní považovány *velké* oči. Pomocí make-upu si ženy opticky oči zvětšují a snaží se o jejich dětský vzhled. Pokud oči vypadají v poměru k dolní části tváře velké, vyvolávají u mužů ochranné pocity.

Pokud ženě připadá nějaký muž přitažlivý, rozšíří se jí zorničky. Pomocí řasenky, očních stínů a linek uměle vytváří stejný dojem.¹⁶⁷

Muži všeobecně dávají přednost světlejším barvám očí. Běloši mají nejraději dětsky modrou barvu očí.

Kosmetické přípravky se ke zkrášlení tváře hojně používaly už v dobách starověkého Řecka, Říma, Egypta, Indie a Číny. Kleopatra si horní víčka malovala modře a dolní smaragdově zeleně. Obočí si obtahovala černým uhlím a tvář a šiji bělila bílou olovnatou barvou. Kámasútra radil ženám, jak nejlépe využít kosmetické přípravky ke svádění. K doporučeným metodám patřilo barvení zubů a zdůraznění očí, aby se zdály větší, kulatější, a proto přitažlivější. Moderní ženy začaly používat kosmetiku ve dvacátých letech dvacátého století, kdy velké množství žen vstupovalo do zaměstnání. Od té doby kosmetický průmysl vydělává na tom, že ženy na svých obličejích vytvářejí iluzi sexuálních signálů.

Římské *nosy* se považují za žádoucí jen u mužů, ženský nos má být malý a štíhlý, pokud možno rovný. Malý nos je připomínkou mládí a probouzí v mužích otcovské a pečovatelské pocity.¹⁶⁸

Plastiční chirurgové obvykle upravují nos tak, aby s tváří svíral úhel 35-40 stupňů, a obličej tím získal dětský výraz.

¹⁶⁷ Kontaktní čočky vzbuzují pocit, že žena má rozšířené zorničky a že se jí lesknou oči. Tím se vysvětluje, proč experimenty s fotografiemi dokázaly, že ženy nosící kontaktní čočky připadají mužům „zvláště přitažlivé“.

¹⁶⁸ Karikaturisté toho využívají, a chtějí-li, aby si jejich postavičky získaly srdce čtenářů, kreslí je s velkýma očima a malými nosy ve tvaru knoflíku. Charakteristické rysy dětské tváře využívají i výrobci hraček ke zvýšení prodejnosti.

Američanky dávají přednost mužům s hladce oholenou tváří, Evropanky přitahuje spíš lehké strniště. Evropské ženy by měly mít *pleť* bledou, hebkou a čistou.¹⁶⁹ Na druhé straně Atlantiku mají také rádi u žen pleť čistou a bez poskvrny, ale své zastánce má i holčičí pihovatá tvář.

Shodný názor existuje v otázce *obočí*. Ženské obočí má být jemné a mírně klenuté, kdežto muži ho mají mít nejlépe huňaté, k tomu širokou bradu a silné čelisti.

Pokud by si člověk celý život nestříhal *vlasy*, dorostly by do délky 110 centimetrů. Jeden vlas má životnost šest let, denně nám vypadne až 100 vlasů a na rozdíl od ostatních živočichů nelínáme.

Blondýnky mají 140 000 vlasů, brunetky 110 000 a rusovlásky 90 000. Blondýnky mají náskok i jinde: mají vyšší hladinu estrogenu než brunetky a muži to umějí vycítit. Zdá se jim, že blondýnky jsou plodnější, což je přitahuje. Světlé vlasy jsou také významným poselstvím o ženině mládí, neboť po porodu vlasy tmavnou.

Dlouhé vlasy byly po tisíciletí znamením ženskosti. Apoštol Pavel prohlásil, že muži by měli nosit krátké vlasy jako poctu Bohu a ženy vlasy dlouhé jako poctu muži. Dnes, o 2 000 let později, je tento zvyk stále ještě hojně rozšířen. Módní vlivy přicházejí a odcházejí, ale všeobecně stále platí, že muži chodí ostříhaní na krátko a ženy mívají vlasy dlouhé.

Lesklé, dlouhé vlasy byly v minulosti známkou zdraví a kvalitní stravy. Svědčily o dobré kondici jejich majitelky a tudíž o její schopnosti dát život zdravým potomkům. Dlouhé vlasy propůjčují ženě sexuální přitažlivost, krátké vlasy jí dodávají nádechu serióznosti.

Zajímavý je fakt, že lidé na celém světě se u ženy nejdříve podívají na její tělo, u muže zase na jeho tvář. Když v roce 1978

¹⁶⁹ Muži jako dandy Beau Brummel zaváděli na začátku devatenáctého století nová hygienická měřítka, čistili si zuby, holili se a z nežádoucích míst na obličejí si vytrhávali chlupy.

měly skupiny amerických vysokoškolských studentů nakreslit obrázky mužů a žen, dali víc prostoru mužským tvářím a ženskému tělu. Tváře mužů byly navíc prokresleny mnohem detailněji, zatímco ženské tváře byly nejasné a rozmazané.¹⁷⁰

9.3 Spokojenost s tělem

Zatímco mužnost je spojována s představou síly a velikosti, k ženskosti se váží adjektiva jako drobná a slabá, a to přesto, že u většiny biologických druhů je to naopak a samička je větší. Spojení ženy s drobností a muže s velikostí je pevně uloženo v našem vědomí. Pokud je tento předpoklad narušen, vzbuzuje to obavy a nejistotu.

Ženy jsou dnes utlačovány globální kulturní mašinerií, která se skládá z reklamního průmyslu, komunikačních médií a kosmetického průmyslu, jenž prosazují omezený, západní ideál krásy mezi ženami na celém světě. Je velmi těžké těmto tlakům odolat. Ženy v podstatě nemohou dělat nic jiného než spolupracovat s tímto systémem, protože žijí v kultuře, kde je štíhlost spojována se specifickým a pozitivním souborem kulturních významů.

V prosperujících západních společnostech je totiž štíhlost u žen chápána jako žádoucí vlastnost a je spojována se sebekontrolou, přitažlivostí, úspěchem, ale i mládím. Stopy stárnutí na fyzické přitažlivosti u žen jsou pak posuzovány přísněji než u mužů. Zatímco u mužů jsou chápány jako distingovanost, u žen jsou vnímány negativně. A to nejen samotnými ženami, ale také okolím.

¹⁷⁰ Youngová, L.: *Obnažená tvář*. Talpress, Praha 1997, str. 103.

9.3.1 Kosmetická chirurgie

V průběhu staletí se ženy vždy usilovně snažily vyhovět soudobému ideálu. Je to zřejmé z praktik, jakými bylo podvazování chodidel či nošení stahujících korzetů, kdy ženy snášely nepohodlí a jejich pohyb byl omezován ve jménu určité módy. V západní společnosti devadesátých let byly tyto praktiky vystřídány přísnými dietami, které ženy oslabují, a kosmetickou plastickou chirurgií, při níž musí ženy snášet bolestivé procedury, pokud chtějí dosáhnout kulturně definované přitažlivé postavy. Jde především o liposukci neboli odsávání tuku a zvětšování prsou.

Plastická chirurgie není nový jev. V dějinách ji lze vypořadovat už v prvním tisíciletí před naším letopočtem. Popis první plastické chirurgie pochází z Indie, kde byla provedena rekonstrukce nosu u osob, kterým byl useknut jako forma trestu.¹⁷¹

Kosmetická chirurgie, při níž je zákrok prováděn kvůli estetickému vylepšení zdravého těla, se však objevuje až v polovině 20. století. Dnes se kosmetická chirurgie stává doslova masovým fenoménem, ale odpověď na otázku, proč se tolik žen rozhoduje tak extrémním způsobem změnit tvar vlastního těla, není jednoznačná.

Existují názory, že ženy, které se rozhodnou pro plastickou operaci, jsou obětmi mužů - milenců, manželů nebo chirurgů. Ženy se prý sice domnívají, že činí svobodné a kvalifikované rozhodnutí, ale ve skutečnosti nemají svobodnou volbu, protože jsou vystaveny patriarchálnímu kulturnímu tlaku. Říkají, že si vytvářejí novou identitu, ve skutečnosti se však podrobují tradičním představám mužů, kteří určují, jak by mělo ženské tělo vypadat.

¹⁷¹ Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 48.

Také v ženských časopisech je snadné najít příklady článků a reklam, které vybízejí k plastické chirurgii. Inzerující firmy zdůrazňují zvýšení sebevědomí, racionalitu, ale vyhýbají se jakékoli zmínce o bolesti. Reklamy, většinou doplněné o fotografii přitažlivé modelky, namísto toho poukazují na přednosti, jako je péče a podpora na soukromých klinikách. Vytváří tak nebezpečný dojem všeobecného souhlasu s principem estetické chirurgie a časopisy, které reklamy otiskují, tento názor ještě více podporují.

9.3.2 Módní průmysl

Změny v módě vždy vedly k tomu, že určité části ženské anatomie neodpovídaly současnému kulturnímu trendu a stávaly se více či méně problematickými.

Většina žen v západních společnostech je nespokojena se svou hmotností a postavou. Zejména s břichem, boky a stehny. Jak štíhlé, tak silné ženy všech věkových skupin mají obavu, že právě tyto partie jsou příliš silné, a mají zároveň tendenci nadsazovat rozměry těchto partií. Jsou to přesně ty části ženského těla, kde se nejvíce usazuje tělesný tuk, a zároveň jsou to oblasti, na něž se často soustřeďuje pozornost médií v reklamách na zeštíhlující výrobky.

Jako motivační faktor ke zhubnutí funguje u mnoha žen skutečnost, že se po přibrání necítí pohodlně ve svém oblečení. Pro většinu žen je to důležitější než hmotnost jako taková. Neexistuje tedy souvislost mezi skutečnou velikostí postavy žen, stupněm jejich spokojenosti s vlastním tělem a přáním zhubnout.

Mnoho žen přiznává, že pocítují ze strany módního průmyslu tlak na štíhlost, protože módní oblečení se vyrábí pouze v malých velikostech. Pokud se žena chce oblékat podle módy, musí být štíhlá. Také modelky ovlivňují jejich

spokojenost s vlastním tělem. Ideální postavou pro ženy od 16 - 60 let je podle studií vysoký a štíhlý typ postavy - kulturní ideál.¹⁷²

Módní a kosmetický průmysl se zdánlivě snaží poskytnout ženám možnost, aby o sebe pečovaly. Ve skutečnosti však neustále vysílá poselství o tom, jak se ženám nedaří vyrovnat současnému ideálu.

V osmdesátých a devadesátých letech začalo být v populárních sdělovacích prostředcích stále více vidět mužské tělo. Není divu, že nejen ženy, ale i muži mají po shlédnutí idealizovaných mediálních obrazů lidského těla horší pocit z vlastního.

Ideální mužská postava je štíhlá a mírně svalnatá. Obecně převládá kulturní předsudek preferující muže s mezomorfní - středně velkou postavou, kterým je pak připisována řada pozitivních znaků. Svalnatá postava představuje jakýsi ideál, neboť je úzce spojena se západní kulturní představou mužnosti, která ztělesňuje moc, sílu a agresi. Vzhledem k těmto kulturním preferencím není překvapující, že se mnoho mužů snaží přiblížit ideálu a i oni tak mohou být nespokojeni se svou postavou podle míry odlišnosti od tohoto ideálu. Muži si však na rozdíl od žen, které většinou chtějí především zhubnout, ve stejné míře přejí být štíhlejší i silnější.

Také hlavní partie, které vyvolávají nespokojenost u mužů, jsou rozdílné. Jsou to především prostřední část trupu, bicepsy, ramena, hrudník a svaly obecně. Přestože je přiměřená svalnatost vysoce oceňována, je zajímavé, že mimořádně vyvinuté svaly, jaké mají například kulturisté, nejsou společensky přijatelné. Mnozí je považují za nepřírodní až odpudivé. Sebevědomí mužů je pak obdobně jako u žen spojeno s tím, jak jsou spokojeni se svou postavou.

¹⁷² Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 38.

Muži se většinou snaží změnit postavu pomocí cvičení spíše než pomocí diet. K získání svalnaté postavy, která představuje kulturní ideál, nejsou totiž diety řešením. Proto nepřekvapuje, že muži drží diety méně často než ženy. Rostoucí počet mužů však na druhé straně užívá steroidy, aby urychlili účinky cvičení.

Dnes se také více mužů rozhoduje pro chirurgické operace než kdykoli předtím, třebaže jejich počet je stále mnohem nižší než u žen.¹⁷³

Během posledních pětadvaceti let se však ztrojnásobil počet mužů, kteří jsou zoufalí z toho, jak vypadají, a vyhledávají kvůli tomu pomoc plastických chirurgů, dermatologů i psychiatrů. Příslušníky silnějšího pohlaví trápí například kvalita pleti, vypadávání vlasů, velikost nebo tvar nosu či nedostatečně vyvinuté svaly a genitálie.

9.4 Obavy o tělo

Kulturní faktory velmi významně ovlivňují způsob, jakým lidé vnímají tělo, a jistý stupeň nespokojenosti s vlastním tělem je proto běžnou zkušeností většiny lidí vychovaných v západní kultuře.

Jiné etnické skupiny, které mají silnější ideál postavy, jsou méně nespokojeni ve srovnání s bílou populací. Rozdíly v ideálech postavy a v obavách vztahujících se k postavě souvisejí se subkulturními rozdíly v tlaku nutícím mít štíhlou postavu. Tam, kde nadváha není stigmatizována, se vyvíjí zdravější, spokojenější postoj k silnějším typům postavy.

Bílé a barevné etnické skupiny totiž připisují štíhlosti a tloušťce různé významy. V afroamerické kultuře má například

¹⁷³ Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 55-71.

kyprost žen privilegované postavení, protože představuje smyslné ženské tělo, které je přitažlivé a silné.

Na hodnotu připisovanou velikosti postavy mohou mít větší vliv subkulturní tlaky než převládající mediální představy.

Poslední dobou se však ukazuje, že i u jiných etnických skupin se začíná zvyšovat pocit nespokojenosti s vlastní postavou, což může být důsledek přijímání dominantních společensko - kulturních hodnot obrazu těla.¹⁷⁴

Existuje však určitý počet lidí s výraznějšími obavami o postavu, než u zbývající části populace. Jsou to ženy a méně často i muži trpící anorexií (omezování příjmu potravy) a bulimií (záchvaty přejídání), chroničtí dietáři a lidé, kteří přehnaně cvičí.

9.4.1 Poruchy příjmu potravy

Každá doba má svoje typické problémy a choroby, které určitým způsobem charakterizují životní styl. Po hysterii, která byla v popředí zájmu na přelomu století, neurózách a toxikomanii se dnes stále více hovoří o poruchách příjmu potravy. *„Tyto poruchy jsou jen vrcholem ledovce, který představuje konzumní životní styl, pohodlnost, rozčarování z nadbytku, strach z obezity, devastace životního prostředí a podobně.“*¹⁷⁵

Třebaže poruchy příjmu potravy stále ještě nedosáhly rozsahu epidemie, postihují dnes značnou část dospívajících a mladých žen. Muži tvoří jen asi 5% všech pacientů. Některé studie hovoří až o 19% výskytu poruch příjmu potravy v nejvíce rizikové skupině dospívajících dívek. V roce 1987 byla

¹⁷⁴ Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 118.

¹⁷⁵ Krch, F. D., Málková, I.: *SOS nadváha*. Granit, Praha 1993, s. 5.

bulimia nervosa prohlášena Světovou zdravotnickou organizací za jeden z prioritních problémů světové populace.¹⁷⁶

Podstatná však není jen velikost problému, ale zejména jeho dopad na společnost. Onemocnění působí dlouhodobé obtíže nejen postiženým, ale i jejich rodinám či zaměstnavatelům. Choroba postupně narušuje emoční, sociální, sexuální i profesní život nemocných. I na anorexii a bulimii je možné zemřít.

Obě tyto poruchy se obvykle rozvíjí zvolna a jsou výsledkem působení mnoha různých vlivů a podmínek. Léčba je v krátkodobé perspektivě velmi obtížná a pravděpodobnost znovu propuknutí choroby vysoká. Vyhublost a různé diety bývají často podceňovány a pozornost je věnována spíše druhé straně mince - obezitě.

Anorexia nervosa (chorobné nechutenství) byla popsána již Galénem počátkem našeho letopočtu. Mezi základní příznaky mentální anorexie patří záměrné odmítání potravy spojené s postupnou ztrátou chuti k jídlu a pocitů hladu. Postupně dochází ke snížení tělesné hmotnosti až k extrémnímu vyhubnutí.

Nemocní zpočátku uvádějí pocity svěžesti a energie. Obtíže přicházejí až později. Téměř vždy se objeví ztráta menstruace, pokles bazálního metabolismu a krevního tlaku, snižuje se i celková obranyschopnost organismu. Nemoc je provázena podvýživou s vážnými endokrinními, metabolickými, ale i psychickými změnami.

Anorektičky jsou typické oběti současného kultu štíhlosti. Své nepřiměřené postoje a hladovky zdánlivě racionálně zdůvodňují různými dietami, škodlivostí přejídání a zdravotními důsledky obezity. K dispozici mají bohatý výběr

¹⁷⁶ Krch, F. D., Málková, I.: *SOS nadváha*. Granit, Praha 1993, s. 50.

různých prostředků a publikací, často i z oblastí náboženství a filosofie.

Není výjimkou, že některé anorektičky občas pocítí silný hlad, začnou se přejídat a následně zvracet.

Pro *mentální bulimii* (přejídání a zvracení) je příznačná nezadržitelná touha hltat obrovské množství potravy následovaná zvracením nebo nadměrným užíváním projímadel. I zde se setkáváme s hladovkami a různými dietami, po nichž logicky následuje přejedení. Bulimičky v bludném kruhu - na začátku je nejistota, posedlost štíhlostí a svým tělem, následuje dieta, přejedení, zvracení a opět nastupuje nejistota a výčitky svědomí. Tyto dívky mají většinu normální tělesnou hmotnost, v dětství ale často trpěly nadváhou a nezvládly dietu. Právě bulimičky patří mezi časté oběti nepromyšlených kampaní za zhubnutí a komerční reklamy různých nesmyslných dietních prostředků.

U mentální anorexie i bulimie se setkáváme s neúměrným, až chorobným strachem z tloušťky a zkreslenou představou o svém těle. Obě poruchy jsou doprovázeny četnými psychickými obtížemi. Zatímco anorektičky bývají úzkostnější a uzavřenější, bulimičky se obvykle méně kontrolují, jsou impulsivnější a výbušnější. Často sahají i po jiných drogách než je jídlo.

9.4.2 Příčiny vzniku anorexie a bulimie

K rozvoji poruch příjmu potravy přispívají podstatnou měrou zejména sociokulturní vlivy. Kromě idealizace štíhlosti či skandalizování obezity a zdravotních důsledků i mírné nadváhy hraje významnou roli životní styl a převládající žebříček hodnot, který je stále více orientovaný na vnější znaky existence jako je úspěch, krása, peníze.

Rozhodující roli zde hrají psychické, sociální a profesionální změny doprovázené nejistotou a hledáním nové sexuální a

sociální role v průběhu dospívání. Proto jsou tato onemocnění časté především u pubertálních dívek. Úzkost spojená s těmito změnami snadno přijme tvář strachu, kterým je ovládána celá společnost.

Na počátku je ale téměř vždy nejistota a snaha získat nějakým jednoduchým způsobem ztracenou nebo nikdy nepoznanou sebedůvěru. Příčina poruch příjmu potravy ale není téměř nikdy jednoznačná.

Mezi jedince nejvíc ohrožené patří ti, kteří v kritickém období dospívání vyrůstali v prostředí, které kladlo nekritický důraz na příjem potravy, tělesný výkon a proporce. Je to zejména prostředí sportovních oddílů nebo tanečních škol, kde je nepřiměřeně stavěn do popředí ideál štíhlosti.

Pro dospívající dívky mohou být ohrožující i nápadné změny jejich těla, se kterými si nevědí rady. Během poměrně krátké doby se změni jejich tělesné proporce a často začnou toužit po návratu do bezpečí dětství a klukovském těle, které nezbuzuje pozornost. Nejsou to však jenom dívky, kdo touží dosáhnout módního ideálu krásy. I chlapecký ideál svalnatého monstra v sobě skrývá určitá nebezpečí. Jen k jeho dosažení nejsou tolik zapotřebí diety a hladovění.

Významnou roli hraje i sexualita a s ní spojený problém osobní přitažlivosti a atraktivity. Extrémní reakcí na tuto, někdy traumaticky prožívanou změnu může být izolace, uzavření do sebe a nadměrné soustředění na vlastní tělo, ze kterého se stává prostředek seberealizace a komunikace ze světem.

Pro léčbu poruch příjmu potravy neexistuje žádné jednoduché řešení jako lék. Obvykle vyžadují dlouhodobou terapii odborníkem, který má zkušenost s touto problematikou, pro mnohé je nezbytná hospitalizace v nemocnici. Čím dříve se začne s léčbou, tím lepší bývají výsledky. Podobně jako u léčby

toxikomanií je třeba změnit i postoje nemocných, jejich vztah k jídlu, ke svému tělu a životu. Bez aktivního přispění pacienta a jeho odhodlání se léčit to není možné.

Ani u vyléčených případů není možné vyloučit recidivu. Nebezpečná mohou být zejména období různých životních krizí a změn. Nejlepší možností samozřejmě je, když k rozvoji poruch příjmu potravy vůbec nedojde. K tomu stačí vyvážený jídelní režim a přiměřený životní styl.

Při vzniku poruch příjmu potravy hrají důležitou roli kulturní vlivy. Obecně se soudí, že anorexie a bulimie jsou obvyklejší v zemích, kde se oceňuje štíhlost. Jestliže se lidé přistěhují z kultur, kde kyprost představuje významnou hodnotu, do zemí s štíhlým ideálem, hrozí riziko, že se u nich vyvine problematický vztah k jídlu.

Mnoho žen je však vystaveno „kultuře štíhlosti“ a ne ze všech se stanou anorektičky a bulimičky. Je tedy zřejmé, že předpokladem pro poruchy příjmu potravy je především nízké sebevědomí a přehnané obavy o tělesnou hmotnost.

Také ženy, které často cvičí, se mnohem více starají o svou postavu. Pokud je však sportování umírněné, má převážně pozitivní efekt. Cvičení totiž posiluje sebevědomí, zpevňuje a posiluje tělo, dává člověku pocit kompetentnosti a zaměřuje jeho pozornost spíše na výkon než na vzhled. Pro tyto pozitivní účinky sportu na duševní zdraví a pohodu a zvláště na spokojenost s tělem by měli být lidé vedeni ke cvičení jako způsobu, jak si zlepšit sebevědomí a představu o vlastním těle i jako způsobu, jak zvládat stres.

10. ZÁVĚR

Žijeme v době zvýšeného zájmu o tělo.

„Vývoj vědy v odvětvích jako je plastická chirurgie, dietologie a farmakologie poskytl lidem v západní kultuře možnost změnit vzhled svého těla. V médiích je prezentováno pouze úzké rozmezí tvarů postavy, a tak není divák ponechán na pochybách, jak by měl vypadat. Kulturní homogenita ideálního tvaru postavy mužů a žen spolu s faktem, že lidé se dnes domnívají, že mají moc změnit své tělo (jen kdyby měli dost silnou vůli nebo dokázali věnovat čas dietě nebo cvičení), vede u mnoha lidí ke kulturnímu srovnávání, nespokojenosti s vlastním tělem, sníženému sebevědomí, pocitům nedostatečné sebekontroly a viny.“¹⁷⁷

Vyjadřování sebe sama pomocí svého povrchu je však základní lidskou potřebou.

„Krátko poté, co člověk objevil, že může utvářet svůj povrch, vznikla myšlenka, že si tím může opatřit všechny možné definice, že prostřednictvím svého zevnějšku lze komunikovat. Této komunikace bylo využito pro společenskou hierarchii, pro moc, svádění a vzpouru a všechny tyto možnosti tu stále jsou.“¹⁷⁸

Člověk v celé své historii měl a vždy bude mít potřebu sám sebe definovat a k tomu je ideální právě móda. V tomto smyslu je tak typicky lidská, že nikdy nezmizí.

V módě se odráží jako v zrcadle život jednotlivce i celé společnosti. Má mnoho tváří, neustále se mění. Je odrazem naší kulturní epochy, všech obrovských změn, ke kterým neustále dochází, a jejich tvůrci jsme my všichni.

Rigorózní práce pro mě představuje teoretickou výzvu, v

¹⁷⁷ Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000, s. 161.

¹⁷⁸ Seelingová, Ch.: *Století módy*. Slovart, Praha 2000, s. 613.

které bych ráda pokračovala v doktorském studijním programu.

Práci bych rozšířila o vstupní rozsáhlou kapitolu, která by poukázala a našla přesvědčivé argumenty ve prospěch nezbytnosti volby široce fundovaného kulturologického přístupu, zahrnujícího metody a poznatky z oblasti antropologie, historie, archeologie, etnografie, dějin umění, sociologie, psychologie, demografie a estetiky.

Problematiku dnešní módy v historické části práce, kterou jsem rozebírala na pozadí životního stylu, módních časopisů a modelek, bude dále zajímavé obohatit o fenomén filmu, filmových hvězd. Poukázala bych na to, jak móda ovlivnila film, ale i naopak - vždy šlo o jejich vzájemné působení. Film módě otevřel široké pole působnosti a ještě více proslavil návrháře. Především 30. léta byla dobou absolutního rozkvětu filmu a módy, v mnoha filmech hrála móda hlavní roli. Zmíněn bude problém módnosti módy, který filmařům vždy znepríjemňoval život - sotva natočili film s drahými šaty, prosadila se nová linie a film působil zastarale ještě než se dostal do kin. Film jako masová zábava představuje obrovskou příležitost pro masové šíření módy, lidé sledují své hrdiny a napodobují je i v oblékání. Různé módní styly se zrodily na filmovém plátně. Bez povšimnutí nezůstane ani velmi specifická forma odívání jakou je divadelní kostým.

Hlavní důraz bude věnován závěrečným kapitolám. První část s názvem Ideál krásy bych podrobněji rozšířila o problematiku definice krásy v dějinách. Použity budou citace významných osobností z historie i současnosti o kráse a ideálu těla.

Kapitolu Ideál štíhlého těla, která se věnuje idealizaci štíhlosti, historii diet, a dietnímu průmyslu, rozšířím o kritickou analýzu mnoha publikací zabývajících se dietami, stravováním či životním stylem a jejich dopadem na lidské

zdraví a psychiku. Stravovat se je možné různým způsobem. Dosud totiž nikdo nepřišel s důkazem, že jím popsany výživový styl splňuje všechny požadavky na racionální výživu a zaručí dlouhý život bez nemocí. Podrobněji se budu mimo jiné zabývat příčinami nadváhy a obezity, „ideální“ hmotností, rizikem onemocnění spojených s nadváhou i podváhou, sportem, energetickým výdajem, rozborem léků a potravinových doplňků používaných k redukci nadváhy a obezity, kvalitou a efektivitou komerčních redukčních diet, otázkou nadbytku, manipulace či diskriminace.

LITERATURA

- Baudot, F.: *Móda století*. Ikar, Praha 2001.
- Baudrillard, J.: *O svádění*. Votobia, Praha 1996.
- Beierová, B. (ed.): *Kronika filmu*. Fortuna Print, Praha 1995.
- Beneš, J.: *Člověk*. Mladá fronta, Praha 1994.
- Boehn, von M.: *Bekleidungskunst und Mode*. Delphin Verlag, München 1918.
- Boehn, von M.: *Die Mode - Menschen und Moden im achtzehnten Jahrhundert*. F. Bruckman A.-G., München 1909.
- Boucher, F.: *Histoire du costume*. Flammarion, France 1965.
- Bowra, C. M.: *Classical Greece*. Time-Life International, Nederland 1966.
- Buttolph, A.: *The fashion book*. Phaidon Press, London 1998.
- Buxbaum, G. (ed.): *Icons of fashion - The 20th century*. Prestel, London 1999.
- Callan O'Hara, G.: *Dictionary of fashion and fashion designers*. The Thames and Hudson, London 1998.
- Castiglione, B.: *Dvořan*. Odeon, Praha 1978.
- Eagleton, T.: *Idea kultury*. Host, Brno 2001.
- Ecco, U. (ed.): *Dějiny krásy*. Argo, Praha 2005.
- Filip, J.: Praveké tkalcovství v našich zemích. *Společnost přátel starožitnictví XLVII*, 1948, s. 97-106.
- Filip, J.: *Umělecké řemeslo v pravěku*. „Zvláštní vydání...“, Brno 1997.
- Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000.
- Harenberg, B.: *Kronika lidstva*. Fortuna Print, Bratislava 1992.
- Hájek z Libočan, V.: *Kronika česká*. V. Flajšhans, Praha 1929.
- Hicks, D., Gwyne, M. A.: *Cultural anthropology*. Harper Collins College Publishers, New York 1993, s. 333-341.
- Giddens, A.: *Unikající svět*. SLON, Praha 2000.
- Gombrich, E., H.: *Příběh umění*. Odeon, Praha 1992.

- Halíková A., Čechová, A. L.: *Krajky, výšivky, stuhy, prýmký*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2004.
- Hlaváčková, K.: *Česká móda 1940 - 1970*. Olympia, Praha 2000.
- Honzík, K.: *Tvorba životního slohu*. Václav Petr, Praha 1946.
- Honzík, K. (ed.): *Věci kolem nás*. Mladá fronta, Praha 1961.
- Horsham, M.: *Styly 20. a 30. let*. Svojtka a Vašut, Praha 1997.
- Hrubá, V.: *Tvůrci světové módy*. NAVA, Plzeň 2000.
- Chatelet, A., Groslier, B., P. (ed.): Larousse: *Světové dějiny umění*. CESTY, Praha, 1996.
- Chotek, K.: *Lidová kultura a kroje v Československu*. Novina, Praha 1937.
- Jarošová, H., Kybalová, L.: *Současná česká móda*. Allcore, Praha 2002.
- Jaroušková, J.: *Černá Afrika*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2003.
- Jones, S.: *Jazyk genů*. Paseka, Praha a Litomyšl 1996.
- Kašpárková, M.: Jsem krásný, tedy jsem. *Týden IIL*, 2001, s. 37.
- Kraussová, A-C.: *Dějiny malířství. Od renesance k dnešku*. Slovart, Praha 1996.
- Kretz, F.: *O krojích a lidovém umění v československé republice*. A. Odehnal, Brno 1927.
- Krch, F. D., Málková, I.: *SOS nadváha*. Granit, Praha 1993.
- Kybalová, L.: *Dějiny odívání. Barok a rokoko*. Lidové noviny, Praha 1997.
- Kybalová, L.: *Dějiny odívání. Renaissance*. Lidové noviny, Praha 1996.
- Kybalová, L.: *Dějiny odívání. Starověk*. Lidové noviny, Praha 1998.
- Kybalová, L.: *Dějiny odívání. Středověk*. Lidové noviny, Praha 2001.

- Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973.
- Kybalová, L., Lamarová, M.: *Oděvní tvorba*. Odeon, Praha 1986.
- Langhammerová, J.: *České lidové kroje*. Práce, Praha 1994.
- Langhammerová, J.: *Dějiny odívání. Lidové kroje z České republiky*. Lidové noviny, Praha 2001.
- Lawless, R.: *Co je to kultura*. Votobia, Praha 1996.
- Lorenz, K.: *Osm smrtelných hříchů*. Academia, Praha 2000.
- Ludvíková, M.: *Moravské a slezské kroje. Kvaše z roku 1814*. Moravské zemské muzeum, Brno 2000.
- Máchalová, J.: *Móda 20. století*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2003.
- Melichová, A.: Slovo dáma vymřelo? *MF Dnes* 3. 2. 2001, s. 19.
- Millerová, J.: *Secese - Průvodce pro sběratele*. Noxi, Praha 2004.
- Millerová, J.: *Šperky - Průvodce pro sběratele*. Noxi, Praha 2004.
- Moravcová, M.: K otázce zařazení oděvu mezi znaky národní svébytnosti. *Český lid* LXX, 1983, s. 130-132.
- Moravcová, M.: *Národní oděv roku 1848*. Academia, Praha 1982.
- Moravcová, M.: Zápas české společnosti o národní oděv. *Umění a řemesla* II, 1986, s. 62-65.
- Morrisová, S.: *Topmodelky. Pohled do zákulisí*. Slovart, Praha 1996.
- Mukařovský, J.: *Studie z estetiky*. Odeon, Praha 1966.
- Neff, V.: *Lidé v tógách*. Svoboda, Praha 1970.
- Pacek, D.: Proměny ženské krásy. *MF Dnes* 3. 5. 2003, příloha Víkend.
- Pease A., B.: *Proč muži lžou a ženy pláčou*. Alman, Brno 2003
- Petráň, J. (ed.): *Dějiny hmotné kultury I*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1985.

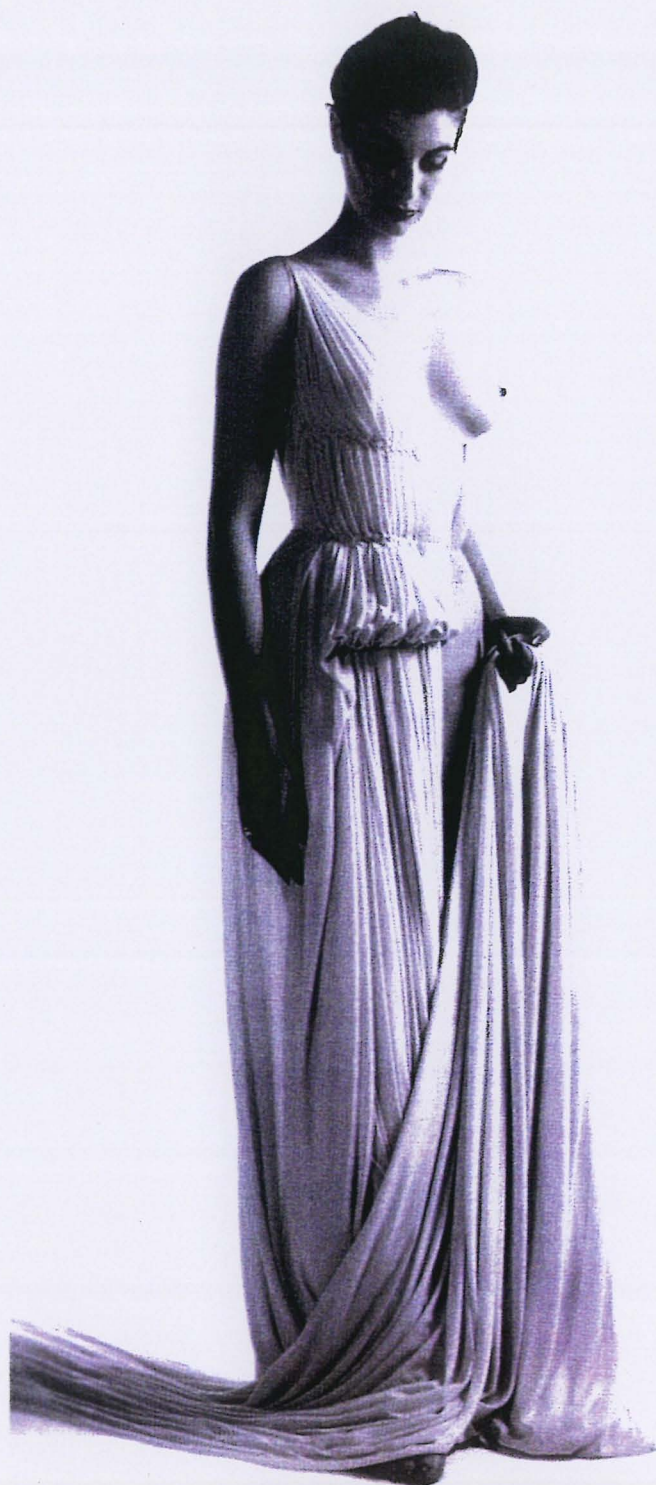
- Petráň, J.(ed.): *Dějiny hmotné kultury II*. Vydavatelství Karolinum, Praha 1995-97.
- Pijoan, J: *Dějiny umění*. Praha, Odeon 1977-81.
- Plachetka, J.: *Velká encyklopedie citátů a přísloví*. Academia, Praha 1996.
- Powellová, P., Peelová, L.: *Styly 50. a 60. let*. Václav Svojtka, Praha 1998.
- Příbramská, M.: *Oblékáme děti*. Merkur, Praha 1968.
- Seelingová, Ch.: *Století módy*. Slovart, Praha 2000.
- Schott, H.: *Kronika medicíny*. Fortuna Print, Praha 1994.
- Skarlantová, J.: Dítě školou povinné. *Naše rodina XXXV*, 2001, s. 20.
- Skarlantová, J.: *Od fíkového listu k džínům*. Grada Publishing, Praha 1997.
- Staňková, J.: *České lidové tkaniny*. SNTL, Praha 1989.
- Staňková, J.: *Lidové umění z Čech, Moravy a Slezska*. Panorama, Praha 1987.
- Störig, H. J.: *Malé dějiny filosofie*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2000.
- Stránská, D.: *Lidové kroje v Československu*. J. Otto, Praha 1949.
- Strouhal, E.: *Život starých Egypťanů*. Panorama, Praha 1989.
- Šindelář, D.: *Estetika užité tvorby*. Odeon, Praha 1978.
- Šindelář, D.: *Filosofie užité tvorby*. Svoboda, Praha 1971.
- Teršl, S.: *Malá encyklopedie textilií a odívání*. NORIS, Praha 1994.
- Thiel, E.: *Geschichte des Kostüms*. Henschelverlag Kunst und Gesellschaft, Berlin 1960.
- Tyršová, R.: *Nauka o kroji*. Státní nakladatelství, Praha 1923.
- Uchalová, E.: *Česká móda 1780 - 1870. Pro salon i promenádu*. Olympia, Praha 1999.
- Uchalová, E.: *Česká móda 1870 - 1918. Od valčíku po tango*. Olympia, Praha 1997.

- Uchalová, E.: *Česká móda 1918 - 1939. Elegance první republiky*. Olympia, Praha 1996.
- Veblen, T.: *Teorie zahálčivé třídy*. SLON, Praha 1999.
- Vitruvius: *Deset knih o architektuře*. Svoboda, Praha 1979.
- Vondruška, V., Vondrušková, A.: *Tradice lidové tvorby*. Artia, Praha 1988.
- Vydra, J.: *Nauka o kroji*. Státní nakladatelství, Praha 1937.
- Winter, Z.: *Dějiny kroje v zemích českých od počátku století XV. až po dobu pobělohorské bitvy*. F. Šimáček, Praha 1893.
- Wölfflin, H.: *Klassické umění*. Jan Laichter, Praha 1912.
- Youngová, L.: *Obnažená tvář*. Talpress, Praha 1997.
- Zajcev, V.: *Móda a její rozměry*. Lidové nakladatelství, Praha 1987.
- Zíbrt, Č.: *Dějiny kroje v zemích českých od dob nejstarších až po války husitské*. F. Šimáček, Praha 1892.
- Zítek, O.: *Lidé a móda*. Orbis, Praha 1962.
- Zubercová, M.: *Tisícročí módy*. Osveta, Martin 1988.
- Žába, Z.: *Tesáno do kamene, psáno na papyrus*. Svoboda, Praha 1968.
- Živná, Ž.: *Šaty dělají člověka*. Albatros, Praha 1976.

LITERATURA K OBRAZOVÉ PŘÍLOZE

- Baudot, F.: *Móda století*. Ikar, Praha 2001.
- Buxbaum, G. (ed.): *Icons of fashion - The 20th century*. Prestel, London 1999.
- Ecco, U. (ed.): *Dějiny krásy*. Argo, Praha 2005.
- Grogan, S.: *Body image*. Grada Publishing, Praha 2000.
- Hrubá, V.: *Tvůrci světové módy*. NAVA, Plzeň 2000.
- Kybalová, L. - Herbenová, O. - Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*. Artia, Praha 1973.
- Skarlantová, J.: *Od fíkového listu k džínům*. Grada Publishing, Praha 1997.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Egypt a oděv starověkých národů

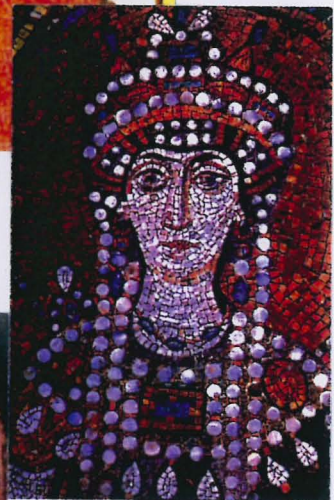
Antické Řecko a Řím

Byzanc

Doba stěhování národů

Románská doba

Gotická móda

Renesance

Španělská móda

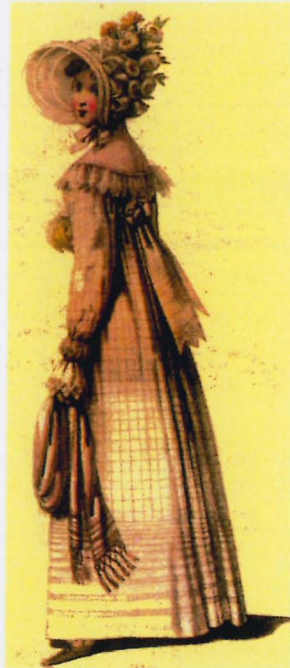
Třicetiletá válka a doba Ludvíka XIV.

Regentství a rokoko

Empír

Biedermeier a romantismus

Druhé rokoko

Móda v letech 1870 - 1890

První desetiletí

Móda v letech 1910 - 1919

Dvacátá a třicátá léta

Druhá světová válka

Padesátá léta

Šedesátá léta

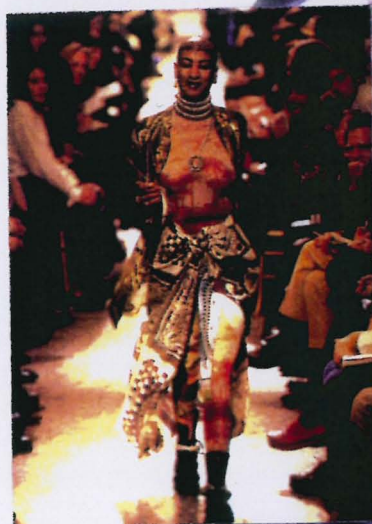
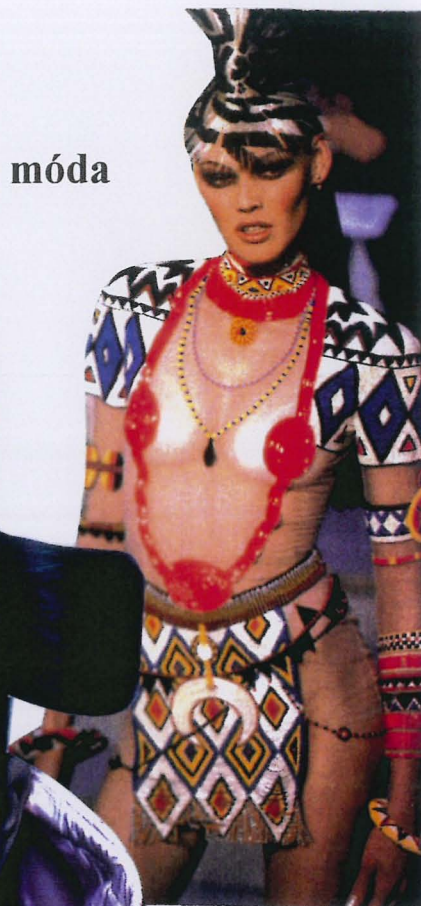
Sedmdesátá léta

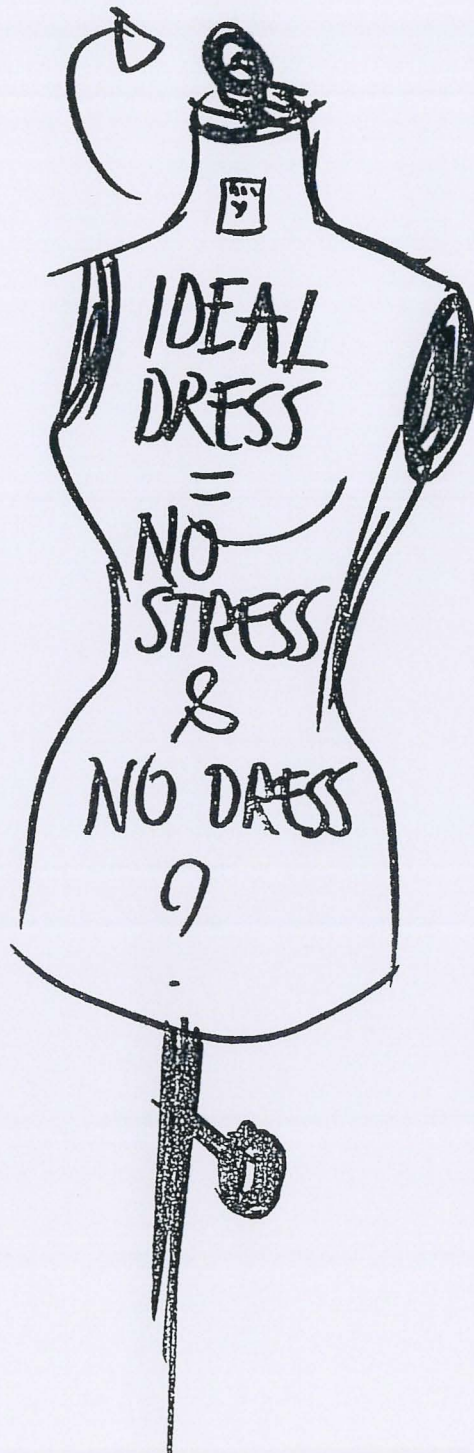

Osmdesátá léta

Devadesátá léta a současná móda

NAHÁ VENUŠE

30 000 př. Kr.

4.–3. tisíciletí př. Kr.

4. století př. Kr.

3. století př. Kr.

2. století př. Kr.

2.–1. století př. Kr.

1. století př. Kr.

4.–5. století

kolem 1360

14. století

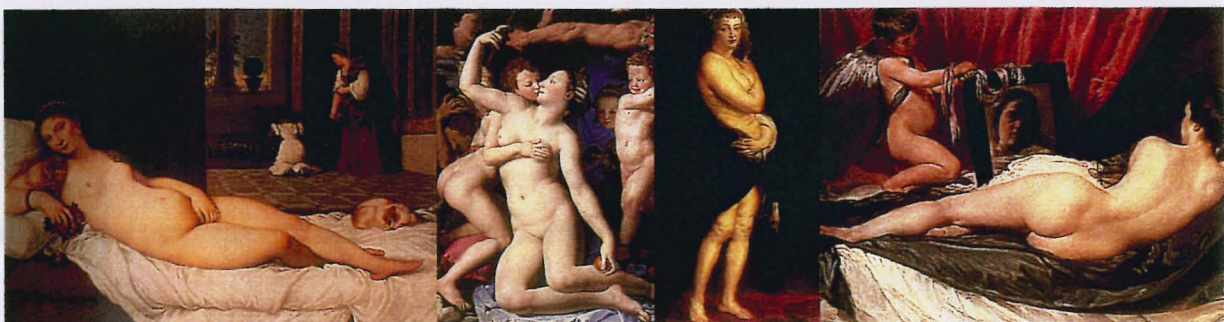
1470–1480

kolem 1482

1506

1509

1538

1545

1630

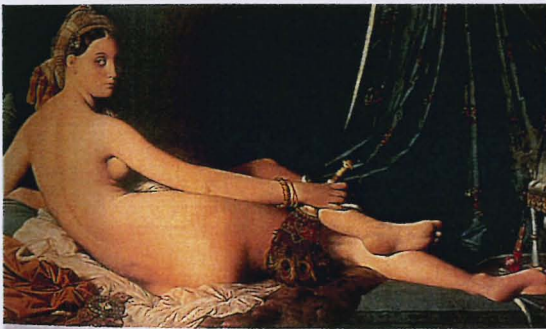
1650

1797-1800

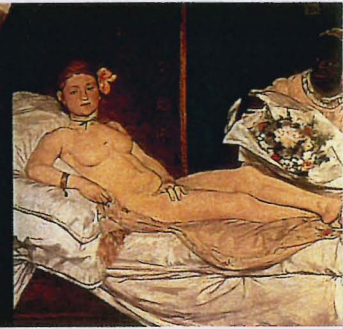
1804-1808

1814

1833

1863

1892

1908

1909

kolem 1920

kolem 1950

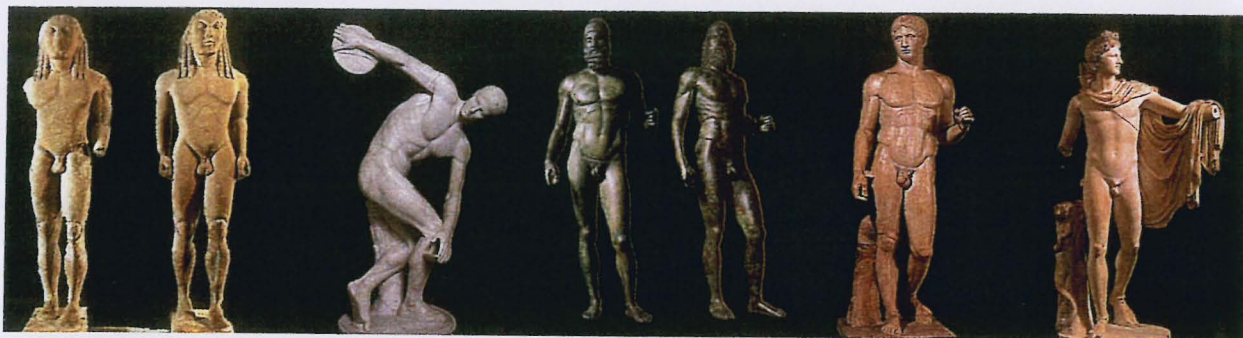

kolem 1965

kolem 1997

NAHÝ ADONIS

6. století př. Kr.

470–440 př. Kr.

470–400 př. Kr.

440 př. Kr.

1. století

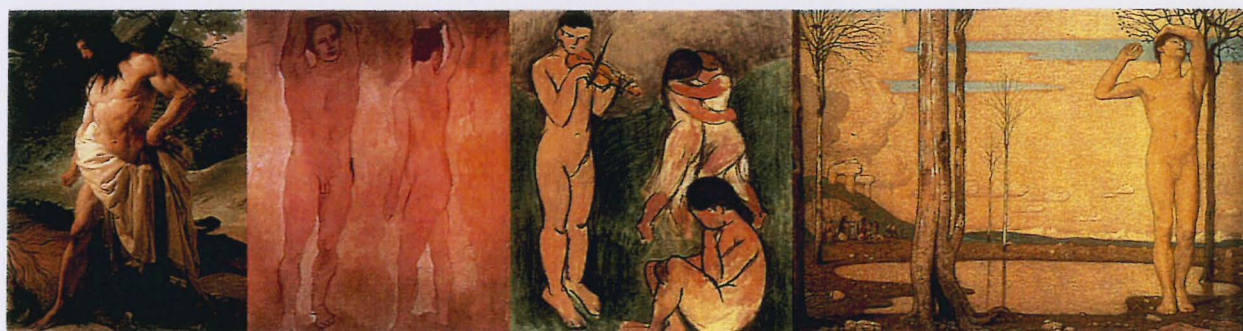
kolem 1190

1474

1602

1615–1630

1792

1842

1906

1907

1923

1933

1952

1985

TVÁŘ A VLASY VENUŠINY

2700–2300 př. Kr.

2500 př. Kr.

1391–1353 př. Kr.

5. století př. Kr.

2. století př. Kr.

1. století př. Kr.

1. století př. Kr.

5. století

kolem 1300

15. století

1480

1485–1490

1540

kolem 1540

1703

1770

1782

1800

1820

1860-1865

1867

1922

1926

1929

1931

1932

kolem 1949

1954

kolem 1960

kolem 1970

TVÁŘ A VLASY ADONIDOVY

2500–2000 př. Kr.

7. století př. Kr.

7.–6. století př. Kr.

550 př. Kr.

5. století př. Kr.

5. století př. Kr.

1255–1265

14. století

1498

16. století

kolem 1645

1720

kolem 1815

kolem 1923

1932

1954

kolem 1968

kolem 1968

1975

kolem 1998